

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

η.μ.σ.

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και
Αυτοδιοίκηση»**

**«Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα – Η
εξέλιξη του θεσμού και δυνατότητες χρηματοδότησης μέσω των
ΠΕΠ της περιόδου 2014-2020»**

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Στάβερης Νίκος

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2018

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental

Master Program in «Local and Regional Government and Development»

**«Social Economy and Entrepreneurship in Greece - Evolution and
funding opportunities through the ROPs of the 2014-2020
programming period»**

Postgraduate Student: Staveris Nikos

Athens, September 2018

**‘‘Ένωμένοι και με πνεύμα δικαιοσύνης
και αλληλεγγύης, οι απλοί άνθρωποι
μπορούν να κάνουν θαύματα’’.**

Πρόλογος

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της διαχρονικής πορείας εξέλιξης της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και των πρόσφατων εξελίξεων στην ελληνική πραγματικότητα. Η ερευνητική εργασία καλείται επίσης να αξιολογήσει με την ανάλυση εκπονηθέντων ερευνών την μέχρι σήμερα εφαρμογή του θεσμού, του πλαισίου και των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις της χώρας μας. Το ερευνητικό αντικείμενο αποτελεί μια εκ των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης του οποίου είμαι εργαζόμενος. Η ανάλυση που ακολουθεί φιλοδοξεί να αποτελέσει εργαλείο συγκέντρωσης πληροφορίας και προσαρμογής των μελλοντικών εξελίξεων της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας στη χώρα μας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Άγγελο Κότιο (Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς) για την ανάθεση του ιδιαίτερα ενδιαφέροντος ερευνητικού ζητήματος και τον κ. Μανώλη Κουτουλάκη (υποψήφιο Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Πειραιώς) για την πολύτιμη στήριξη και τις χρησιμότερες συμβουλές του.

Με την ευκαιρία που μου δίνεται θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης την οικογένεια μου για την πολύτιμη στήριξη που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Στάβερης Νίκος

Περίληψη

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της διαχρονικής πορείας εξέλιξης της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και των τελευταίων εξελίξεων στην ελληνική πραγματικότητα. Η ερευνητική εργασία καλείται επίσης να παρουσιάσει χαρακτηριστικά παραδείγματα καλών πρακτικών κοινωνικής επιχειρηματικότητας, στο πλαίσιο της καθοδήγησης αντίστοιχων προσπαθειών. Απώτερος σκοπός της έρευνας είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη μέχρι σήμερα πορεία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και η συλλογή προτάσεων για την εξέλιξη τόσο του θεσμικού πλαισίου όσο και συνολικά την μελλοντική εξέλιξη του θεσμού. Εκτός των παραπάνω και συμπληρωματικά προς αυτά, θα παρουσιαστούν οι χρηματοδοτικές δυνατότητες που προβλέπονται για την υποστήριξη της Κοινωνικής Οικονομίας κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020 και πιο συγκεκριμένα όπως προκύπτουν μέσω των εγκεκριμένων Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της περιόδου.

Λέξεις – κλειδιά: Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Χρηματοδοτήσεις, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, Προγραμματική Περίοδος 2014 – 2020

Abstract

The aim of this dissertation is the study of the evolution of Social Economy and Entrepreneurship at the European level, as well as the latest developments in Greek reality. The research study aims also to present significant case studies of social entrepreneurship, as part of the co-ordination and preparation of equal efforts. The ultimate scope of the dissertation is to draw conclusions on the evolution progress of social entrepreneurship in Greece as well as to present proposals for the further evolution of the relevant institutional framework. In addition, apart from the above, the funding exploitation possibilities are examined in the context of supporting the Social Economy entrepreneurial efforts during the current 2014-2020 programming period and more specifically as they arise through the approved Regional Operational Programs.

Key – words: Social Economy, Social Entrepreneurship, Funding, Regional Operational Program, Programming Period 2014-2020

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΈΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	8
1.1 Ορισμός Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας	8
1.2 Ιστορική διαδρομή και εξέλιξη οικονομικών θεωριών	11
1.2.1 Εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας και των σχετικών οικονομικών θεωριών	11
1.2.2 Η εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα	13
1.3 Αναγκαιότητα και Σύγχρονα πεδία εφαρμογής της Κοινωνικής Οικονομίας	14
1.3.1 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στη Βιώσιμη Ανάπτυξη	15
1.3.2 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στην Εκπαίδευση, την Καινοτομία και την Απασχόληση.....	17
1.3.3 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας για την Κοινωνική Συνοχή.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	21
2.1 Η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο	21
2.1.1 Το Θεσμικό πλαίσιο που διέπει την Κοινωνική Οικονομία σε επίπεδο ΕΕ.....	21
2.1.2 Το Θεσμικό πλαίσιο που διέπει την Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα	24
2.2 Υφιστάμενη κατάσταση και διάθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη και την Ελλάδα	27
2.2.1 Διάθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στα κράτη της ΕΕ	28
2.2.2 Υφιστάμενη διάρθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	38
3.1 Καλές πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.....	38
3.1.1 Η περίπτωση του αγροτικού συνεταιρισμού Αμπελακίων	38
3.1.2 Το παράδειγμα της ανάπτυξης της προώθησης της παραγωγής τοπικών αγροτικών προϊόντων στο Φράιμπουργκ της Γερμανίας	40
3.1.3 Το παράδειγμα του συνεταιρισμού του Ρότσαντεϊλ της Αγγλίας	41
3.2 Καλές πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.....	43
3.2.1 Το παράδειγμα της φοιτητικής κάρτας υγείας στην Ιταλία	43
3.2.2 Η περίπτωση των αλληλασφαλιστικών επιχειρήσεων της Ρουμανίας	44
3.3 Παροχή υποστήριξης ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων	45
3.3.1 Το παράδειγμα του δικτύου επιχειρηματιών μειονότητας της Σουηδίας.....	45
3.3.2 Το παράδειγμα του προγράμματος προώθησης της αυτοαπασχόλησης ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων της Ουγγαρίας.....	47
3.3.3 Το παράδειγμα της επανένταξης αποφυλακισμένων στην Ελλάδα	48
3.4 Αλληλασφαλιστικές υπηρεσίες κοινωνικής επιχειρηματικότητας, βιωσιμότητα και διαχείριση έκτακτων περιστατικών.....	49
3.4.1 Το παράδειγμα της παρακολούθησης της κίνησης και των ατυχημάτων οχημάτων στην Σουηδία	50
3.4.2 Το παράδειγμα της αντιμετώπισης κινδύνων από φυσικές καταστροφές στην Ιταλία	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2014-2020 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Εισαγωγή: Έννοια και Ρόλος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας

Το πρώτο κατά σειρά κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας λειτουργεί εισαγωγικά, παρουσιάζοντας αφενός τον όρο την Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και αφετέρου το πεδίο στο οποίο παρεμβαίνει καθώς και το ρόλο που διαδραματίζει στην πορεία εξέλιξης που έχει διαχρονικά ακολουθήσει. Σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι σαφέστατα να ξεκαθαρίσει στον αναγνώστη τις βασικές έννοιες που σχετίζονται με την Κοινωνική Οικονομία καθώς επίσης την αναγκαιότητα εμφάνισης και ανάπτυξής της, ως τμήμα της εκάστοτε οικονομίας και του κοινωνικού της σκοπού. Στο πλαίσιο αυτό, ακολούθως παρουσιάζεται ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας, όπως αυτός διαμορφώνεται από σχετικούς φορείς και περιλαμβάνεται στα επιστημονικά κείμενα και κείμενα πολιτικής.

1.1 Ορισμός Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας

Όπως αναφέρουν οι Σκάρου και Χρυσανθοπούλου¹, στην βιβλιογραφία συναντάται πληθώρα ορισμών σχετικά με τον όρο και την επεξήγηση της Κοινωνικής Οικονομίας, γεγονός που καθιστά δύσκολη την παρουσίαση ενός και μόνο ορισμού που να περιλαμβάνει όλες τις διαστάσεις της. Πιο συγκεκριμένα αναφέρουν, ότι αναλόγως των φορέων που συμμετέχουν σε αυτή, οι όροι που την περιγράφουν είναι διαφορετικοί. Για παράδειγμα ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» αναφέρεται στη συμμετοχή επιχειρήσεων και ιδρυμάτων ή ενώσεων και συνεταιρισμών, ο όρος «Αλληλέγγυα Οικονομία» στη συμμετοχή φιλανθρωπικών επιχειρήσεων, ενώ οι «κοινωνικές επιχειρήσεις» (ιδιωτικές επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού).

Λόγω της λανθασμένης αρνητικής αντίληψης που έχει λάβει η επιχειρηματικότητα, η οποία ως όρος εμπεριέχει έτσι κι αλλιώς την παραγωγή κέρδους ως αποτέλεσμα, αρκετοί φορείς του κοινωνικού οικοσυστήματος δεν προτιμούν και αποφεύγουν να χαρακτηρίζονται ως κοινωνικές επιχειρήσεις, σε μια προσπάθεια εντονότερης προβολής του κοινωνικού τους χαρακτήρα και των στόχων γενικού συμφέροντος², της παροχής αγαθών και υπηρεσιών στα μέλη και την κοινότητά τους (Noya 2011, Dacheux and Goujon 2012). Αντίστοιχα, ο οδηγός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα αναφέρει ως κοινό χαρακτηριστικό των εμπλεκόμενων φορέων το ιδιαίτερο ιδιοκτησιακό τους καθεστώς, καθώς ιδιοκτησιακά ανήκουν σε ενδιαφερόμενα μέρη και όχι σε επενδυτές, δηλαδή π.χ. σε ομάδες απασχολούμενων και εθελοντών, ενώ οι αποφάσεις περί διοίκησης

¹ Σκάρου Μ. και Χρυσανθοπούλου Β. (2016) «Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας – Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας – Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

² Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι σύμφωνα με τον οδηγό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κοινωνική Οικονομία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013), οι υπηρεσίες γενικού συμφέροντος ορίζονται ως αυτές που παρουσιάζουν «ισχυρό αντίκτυπο στην ευημερία και την ποιότητα ζωής του συνόλου της κοινωνίας» και «διαδραματίζουν ρόλο ζωτικής σημασίας, συμβάλλοντας σε μια διατηρήσιμη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, από την άποψη της ικανοποίησης βασικών αναγκών, της κοινωνικής ένταξης, της οικονομικής μεγέθυνσης, και της προστασίας του περιβάλλοντος», περιλαμβάνοντας βασικές υποδομές (ενεργειακές, μεταφορικές κλπ) και κοινωνικές υπηρεσίες (π.χ. υγείας και εκπαίδευσης).

και στόχευσης λαμβάνονται απολύτως δημοκρατικά. Αποτέλεσμα αυτού είναι η σαφέστατη εστίαση στον άνθρωπο και όχι στους οικονομικούς πόρους, στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και όχι στο κέρδος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2013).

Τέλος, σημειώνεται η διαφορετική σημασία που λαμβάνει η Κοινωνική Οικονομία μεταξύ των κρατών της ΕΕ, καταλήγοντας στην ιδιαίτερη σημασία που λαμβάνει η θέσπιση ενός κοινού ορισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται ο ορισμός που δίδει το Ευρωπαϊκό Δίκτυο φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας RIPESS, σύμφωνα με το οποίο η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία ορίζεται ως **«ένα κίνημα που επιδιώκει να αλλάξει ολόκληρο το κοινωνικό και οικονομικό σύστημα και προτείνει ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης που υποστηρίζει τις αρχές της Αλληλέγγυας Οικονομίας. Η ΚΑΟ είναι μια σχέση αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης που συνδέει τα ατομικά συμφέροντα με τα συλλογικά»**.

Επίσης σύμφωνα με το Luis Razeto³, η αλληλέγγυα οικονομία βασίζεται στην «εισαγωγή ποσοτικά και ποιοτικά ανώτερων επιπέδων αλληλεγγύης στις οικονομικές δραστηριότητες, οργανισμούς και ιδρύματα, αυξάνοντας την μικρο- και μακρο-οικονομική αποτελεσματικότητα».

Από την άλλη και η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα λαμβάνει μια σειρά διαφορετικών ορισμών και επεξηγήσεων, γεγονός που σύμφωνα με τις Σκάρου και Χρυσανθοπούλου οφείλεται στην έμφαση που δίδει αυτός που επιχειρεί τη διαμόρφωση του ορισμού. Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας φαίνεται πως η κοινωνική επιχειρηματικότητα αφορά στην εφαρμογή πρακτικών διοίκησης επιχειρήσεων, προσβλέποντας όχι στην προσπάθεια παραγωγής κερδών για τους συμμετέχοντες, αλλά στην βιώσιμη και αυτάρκη εκπλήρωση του κοινωνικού τους σκοπού, χωρίς την εστίαση σε διασφάλιση επιχορηγήσεων και δωρεών. Ωστόσο, παρόλο που ελλοχεύει ο κίνδυνος σταδιακής απομάκρυνσης από τον πρωταρχικό σκοπό, αρκετοί εκφράζουν την άποψη ότι η εφαρμογή επιχειρηματικής τεχνογνωσίας και πρακτικών αποτελεί τον μόνο τρόπο εκπλήρωσης του κοινωνικού σκοπού των σχετικών πρωτοβουλιών (Dees 1998, Fowler 2000, Noya 2011, Bikse and Rivza 2015).

Εάν θέλουμε να παρουσιάσουμε έναν αντιπροσωπευτικό ορισμό για την «Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», αυτός θα ήταν ο εξής (Seelos and Mair, 2005): **«Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ορίζεται η οικονομική δραστηριότητα που παρέχει νέα παραγωγικά μοντέλα παροχής προϊόντων και υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις άμεσες ανθρώπινες ανάγκες των φτωχότερων στρωμάτων της κοινωνίας που παραμένουν αναπάντητες από τις σημερινές οικονομικές και κοινωνικές δομές»**.

Αντίστοιχα η Κοινωνική Επιχείρηση ορίζεται ως: **«ένας φορέας της κοινωνικής οικονομίας, του οποίου πρωταρχικός στόχος είναι όχι η δημιουργία κερδών για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους της αλλά η ύπαρξη θετικού κοινωνικού αντικτύπου. Δραστηριοποιείται στην αγορά παρέχοντας αγαθά και υπηρεσίες με επιχειρηματικό και καινοτόμο τρόπο, και χρησιμοποιεί τα κέρδη κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Υπόκειται σε υπεύθυνη και διαφανή διαχείριση, ιδίως ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή εργαζομένων, καταναλωτών και παραγόντων που επηρεάζονται από τις εμπορικές της δραστηριότητες»** (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Μεταξύ των παρατηρούμενων μορφών επιχειρήσεων που συμμετέχουν στο Κοινωνικό οικοσύστημα περιλαμβάνονται, για παράδειγμα, συνεταιρισμοί, αλληλασφαλιστικές εταιρείες, ΜΚΟ, ομάδες αυτοβοήθειας γυναικών, συνεταιρισμοί κοινοτικής δασοκομίας και άλλων αντίστοιχων δραστηριοτήτων, ενώσεις εργαζομένων, δίκτυα κοινωνικής

³ <http://www.luisrazeto.net/content/what-solidarity-economics>

επιχειρηματικότητας κλπ. Οι παραπάνω εντάσσονται στις τέσσερις κατηγορίες του επόμενου πίνακα, με το νομικό πλαίσιο που τις διέπει να είναι διαφορετικό σε κάθε χώρα.

Πίνακας 1: Παραδοσιακοί φορείς κοινωνικής οικονομίας

A. Συνεταιριστικές επιχειρήσεις

Σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ), η συνεταιριστική επιχείρηση αφορά την εθελοντική σύσταση μιας ένωσης προσώπων σε επιχείρηση με σκοπό την επίτευξη κοινών στόχων, με έμφαση στην από κοινού (δημοκρατική) λήψη αποφάσεων. Παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα, τα οποία περιλαμβάνουν την εξάλειψη οικονομικών και διαχειριστικών εμποδίων και την ενισχυμένη ικανότητα επίτευξης αποτελεσμάτων. Τέλος, λόγω της ιδιοκτησιακής φύσης τους (ανήκουν σε ομάδες ενδιαφερομένων και όχι σε επενδυτές), δύνανται να παρουσιάσουν κρίσιμα αποτελέσματα στους τομείς της τοπικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και δικαιότερης κατανομής εισοδημάτων.

B. Αλληλασφαλιστικοί οργανισμοί

Οι οργανισμοί αυτοί λαμβάνουν τη μορφή εταιρείας που προσφέρει υποστηρικτικές ασφαλιστικές υπηρεσίες στα μέλη της. Με την καθιέρωση των συστημάτων υποχρεωτικής ασφάλισης σημείωσαν κάμψη, ενώ τα τελευταία χρόνια επανέρχονται στα ευρωπαϊκά κράτη ως συμπληρωματική στα δημόσια συστήματα μορφή ασφάλισης. Αρχικά παρείχαν υποστήριξη σε περιπτώσεις ανικανότητας εργασίας, ασθενείας και γηρατειών, με το πεδίο τους να έχει πλέον διευρυνθεί και σε περιπτώσεις όπως κάλυψη δαπανών θανάτου, μη αποδοτικής συγκομιδής καλλιεργειών κλπ.

Γ. Ενώσεις

Πιθανότατα αποτελούν την πρώτη μορφή θεσμού της κοινωνικής οικονομίας και αφορούν στη συγκρότηση μιας ομάδας ατόμων για την επίτευξη ενός σκοπού π.χ. πολιτιστικού, ψυχαγωγικού, κοινωνικού ή οικονομικού αντικειμένου. Μπορούν να έχουν συγκεκριμένους κανόνες (διοικητικό σώμα, εκλογικές διαδικασίες και καταστατικό σύστασης), είτε να είναι άτυπες χωρίς καθορισμένη δομή και υποκατηγορίες τους αποτελούν οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί (ΜΚΟ) και οι εθελοντικές οργανώσεις. Επίσης μπορούν να αφορούν μόνο τα μέλη τους είτε το γενικότερο κοινωνικό σύνολο. Δύνανται μάλιστα να μετατραπούν σε επιχειρήσεις προσφοράς κοινωνικών προϊόντων και υπηρεσιών, χωρίς να στοχεύουν ωστόσο στο κέρδος παρά μόνο στην εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου.

Δ. Ιδρύματα και Λοιποί οργανισμοί

Αντίστοιχου σκοπού είναι και τα ιδρύματα, αφορώντας συγκεκριμένη ομάδα ατόμων ή το γενικότερο κοινωνικό σύνολο, με τη διαφορά ότι η χρηματοδότησή τους προέρχεται από δωρεές εκστρατειών ή κληροδοτήματα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και οι θρησκευτικές οργανώσεις. Τα τελευταία χρόνια τα ιδρύματα φιλανθρωπικού χαρακτήρα σημειώνουν σημαντική αύξηση, στηριζόμενα σε ιδιωτικά κεφάλαια.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013

Σχετικά πρόσφατα στις παραπάνω μορφές έχουν προστεθεί και οι «κοινωνικές επιχειρήσεις», επιχειρήσεις που όπως θα δούμε και στη συνέχεια έχουν νομική υπόσταση ως κανονικές επιχειρήσεις αλλά συστήνονται για να υπηρετήσουν έναν συγκεκριμένο κοινωνικό σκοπό και την κάλυψη αναγκών του κοινωνικού συνόλου (Νασιούλας, 2015). Σε κάθε περίπτωση είναι δυνατός ο συνδυασμός των παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα είναι δυνατό μια ή περισσότερες εθελοντικές οργανώσεις να δημιουργούν ένα ίδρυμα ή το

αντίστροφο, ενώ επίσης είναι δυνατό ένας συνεταιρισμός να συστήνει εταιρεία με στόχο την εμπορική διάθεση των παραγόμενων προϊόντων του. Σημειώνεται ότι η διαφορά των κοινωνικών επιχειρήσεων σε σχέση με τα φιλανθρωπικά ιδρύματα έγκειται στο ότι οι πρώτες δημιουργούν εισόδημα μέσω εμπορικών συναλλαγών, ενώ τα τελευταία μέσω δωρεών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για να θεωρηθεί μια επιχείρηση ως «κοινωνική» θα πρέπει τα κέρδη της να ανέρχονται στο 50% τουλάχιστον του κύκλου εργασιών της, ενώ επίσης θα πρέπει το μεγαλύτερο τμήμα αυτών να επανεπενδύεται για την εκπλήρωση του τιθέμενου κοινωνικού της σκοπού (ορίζεται ως κλείδωμα - asset lock και θεσπίζεται βάσει του καταστατικού σύστασης).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα στοχεύει στα εξής παρακάτω (SUSY Project, 2015):

- Αυτό-οργάνωση ομάδων ενδιαφερομένων για τη διατήρηση της ζωής (ανθρώπινης ή μη) και της ποιότητάς της,
- Συντονισμό κοινωνικών και οικονομικών επιχειρήσεων με έμφαση στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων,
- Ανάπτυξη αυτό-διαχειριζόμενων επιχειρήσεων,
- Συλλογικό ιδιοκτησιακό καθεστώς,
- Από κοινού πολιτική και κοινωνική δράση,
- Συνεχιζόμενη εκπαίδευση με στόχο τη συνεχή πρόοδο και ανάπτυξη των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών,
- Κοινωνικό μετασχηματισμό με έμφαση στις παρατηρούμενες και εξελισσόμενες ανθρώπινες ανάγκες και το περιβάλλον.

1.2 Ιστορική διαδρομή και εξέλιξη οικονομικών θεωριών

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως οι ενώσεις και οι συνεταιρισμοί (π.χ. ομάδες αυτοβοήθειας) πιθανότατα αποτελούν πρόδρομο και την πρώτη μορφή θεσμού κοινωνικής οικονομίας, πριν ακόμα εμφανιστεί επισήμως ο όρος. Από την αρχή τους στηρίζονταν σε μια σειρά κοινωνικά αποδεκτών αξιών, με απώτερο στόχο τους να ανταποκριθούν και να καλύψουν τις ανάγκες του γενικότερου κοινωνικού συνόλου και πιο συγκεκριμένα των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων του 18ου και 19ου αιώνα (CIRIEC, 2012).

Κατά τον 19ο αιώνα, στην οργάνωση της εργατικής τάξης οφείλεται η σημαντική αύξηση του πλήθους τέτοιων σχετικών πρωτοβουλιών. Μάλιστα στην Βρετανία κατά τη συγκεκριμένη περίοδο σημειώθηκε σημαντική αύξηση των σχετικών προσπαθειών με στόχο την βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας των απασχολούμενων στη βιομηχανία. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το παράδειγμα των πρωτοποριακών συνεταιρισμών του Rochdale, οι οποίοι αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για την μετέπειτα εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας (CIRIEC, 2012).

1.2.1 Εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας και των σχετικών οικονομικών θεωριών

Οι εν λόγω συνεταιρισμοί αποτέλεσαν πεδίο ανάλυσης από πλειάδα «κοινωνικών» οικονομολόγων της εποχής οδηγώντας το 1830 στην πρώτη εμφάνιση του όρου της «κοινωνικής οικονομίας» στην βιβλιογραφία από τον Γάλλο οικονομολόγο Charles

Dunoyer⁴, ο οποίος τάχθηκε υπέρ της κοινωνικής και ηθικής προσέγγισης. Ως αντικείμενο ανάλυσης πλέον διαμορφώθηκε μια σειρά ρευμάτων/σχολών, με τους κατά περίπτωση εκφραστές τους να παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα. Σε κάθε περίπτωση οι περισσότεροι εξ αυτών ακολουθούσαν τη φιλελεύθερη οικονομική, ενώ άλλοι εστίαζαν είτε στις δυσλειτουργίες της αγοράς είτε στην διαφορετική εστίαση στο άτομο εναντίον του κέρδους, προσπαθώντας να ερμηνεύσουν τον συνδυασμό ηθικής και οικονομίας.

Κατά τα μέσα του 19ου αιώνα σημαντική επιρροή στην οικονομική θεωρία περί Κοινωνικής Οικονομίας είχαν οι John Stewart Mill και Leon Walras. Ο πρώτος εστίασε στην ανάλυση των χαρακτηριστικών (πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων) των συνεταιρισμών και των ενώσεων αλληλοβοήθειας μεταξύ των εργαζομένων, καταλήγοντας στην κρίσιμη χρησιμότητα και τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη τους. Και ο Walras όμως κινείται περίπου στο ίδιο μήκος κύματος, συμφωνώντας όσον αφορά τα παρατηρούμενα οφέλη (μείωση κοινωνικών αντιπαραθέσεων, μειωμένη επιρροή καπιταλισμού και κεφαλαίου, προώθηση δημοκρατικότητας στη λήψη αποφάσεων και στην παραγωγή) (CIRIEC, 2012).

Πίνακας 2: Σχολές οικονομικής θεωρίας Κοινωνικής Οικονομίας κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα

A. Φιλελεύθερη Σχολή: Charles Dunoyer, John Stewart Mill

Βασίζονται στην θεώρηση των φιλελεύθερων οικονομικών θεωριών του προηγούμενου αιώνα σχετικά με την ικανοποίηση ανθρώπινων αναγκών με ανθρώπινα μέσα, λαμβάνοντας όμως ταυτόχρονα υπόψη τα οφέλη που παράγουν ατομικά τα μέλη κάθε κοινότητας πέρα από το οικονομικό κέρδος, δηλαδή την κάλυψη γενικών αναγκών, την συναίνεση των τοπικών κοινωνιών και άρα την κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό η φιλελεύθερη σχολή προτείνει τη δημιουργία:

- Πολιτιστικών-εκπαιδευτικών ενώσεων, με στόχο τον κατευνασμό των αντιδράσεων πολιτών και εργαζομένων και την ηθικοποίηση της καθημερινότητας
- Συνεταιρισμών εργοδοτών-εργαζομένων προώθησης της κοινωνικής δικαιοσύνης, της κάλυψης συμφερόντων των εμπλεκόμενων και της μη εμπλοκής μεσολαβητών (π.χ. κράτος)
- Συνδικάτων εργαζομένων-μετόχων για την κάλυψη βασικών τους αναγκών.

B. Χριστιανική-Σοσιαλιστική Σχολή: Auguste Ott, Philippe Buchet

Εστιάζουν και αυτοί στην σημασία της εκπαίδευσης, προτείνοντας ωστόσο ως αποτελεσματικότερη τη δημιουργία συνεταιρισμών εργαζομένων και σε καμία περίπτωση συμμετοχή σε αυτές των εργοδοτών, καθώς τα συμφέροντα των δύο πλευρών είναι αντίθετα. Επιπροσθέτως σημειώνεται η δυνατότητα δημιουργίας δικτύων συνεταιρισμών για την επίτευξη επιπλέον αποτελεσματικότητας. Το παραγόμενο αποτέλεσμα των συνεταιρισμών (κέρδος) δεν διανέμεται αλλά αξιοποιείται για την κάλυψη αναγκών και την υλοποίηση έργων κοινωνικού χαρακτήρα, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την ποιότητα ζωής των εργαζομένων αλλά και το κοινωνικό τους αίσθημα.

Γ. Σοσιαλιστική Σχολή: Carl Marx, Proudhon, Le Play

Ο Marx εισήγαγε τον όρο των «πολιτικών συνεταιρισμών» έναντι των εργατικών, ενισχύοντας την πολιτική τους δράση χωρίς να αποκλείει την δράση τους όσον αφορά την κάλυψη βασικών αναγκών των μελών τους, την οποία ωστόσο θεωρεί ως μειωμένου αποτελέσματος λόγω της έλλειψης ικανών πόρων. Ο Proudhon από την άλλη προτείνει τη δημιουργία ενός οικονομικού συστήματος («Αμοιβαίας Ωφέλειας Κοινωνία»), το οποίο αποτελείται από συνομοσπονδίες (π.χ. εργαζομένων-εργοδοτών, καταναλωτών), μιας κοινής ομοσπονδίας τους και μιας τράπεζας συντονισμού των

⁴ Dunoyer C. (1830) «Πραγματεία περί της Κοινωνικής Οικονομίας»

προηγούμενων. Τέλος, ο Le Play προτείνει τη δημιουργία συνεταιρισμών εργοδοτών, χωρίς ωστόσο να απορρίπτει θρησκευτικούς ενώσεις ή ενώσεις οικονομικής ανάπτυξης.

Δ. Επιστημονική Σχολή: Walras, Gide

Ο Walras αναγνωρίζει την κοινωνική οικονομία ως μια μορφή δικαιοσύνης και εθελοντικής αναδιανομής πλούτου, στην οποία όμως κυρίαρχο ρόλο έχει το κράτος, το οποίο ελέγχει τους συνεταιρισμούς (είτε είναι καταναλωτών, εργαζομένων, εργοδοτών, είτε τράπεζες). Από την άλλη ο Gide αναγνωρίζει στους συνεταιρισμούς την μέθοδο ανάπτυξης περαιτέρω ανταγωνισμού στην αγορά, ενός ανταγωνισμού που αναπόφευκτα λαμβάνει και ηθική διάσταση.

Ε. Εποχή κράτους πρόνοιας: Georges Foucault

Κατά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η κοινωνική οικονομία αφορά τη δημιουργία επαγγελματικών συνεταιρισμών, χαμηλού κυρίως οικονομικού αποτελέσματος (π.χ. αγροτικοί συνεταιρισμοί). Ο Foucault αναγνωρίζει τους συνεταιρισμούς ως συμπληρωματικούς των δημοσίων πολιτικών, με τα μέλη τους να είναι ισότιμα και να αποτελούν ταυτόχρονα παραγωγούς και καταναλωτές των προϊόντων τους, ενώ η βιωσιμότητά τους βασίζεται στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης⁵

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι παρόλη την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας κατά τον 19^ο αιώνα, περί τα μέσα 20^ο αιώνα σημειώθηκε σταδιακή εμπλοκή του κράτους στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Με την πλήρη εφαρμογή των δημοσίων κοινωνικών συστημάτων η κοινωνική οικονομία σταδιακά ατόνησε και συρρικνώθηκε. Ωστόσο, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, σημειώθηκε εκ νέου ενδιαφέρον σύστασης σχετικών φορέων κατά τα τέλη του αιώνα, όταν και εμφανίστηκε η κρίση των συστημάτων μικτής οικονομίας που σαφέστατα επηρέασε τις δυνατότητες παροχής κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών και η μειωμένη αποτελεσματικότητα αντιμετώπισης ζητημάτων όπως η αυξανόμενη ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η παροχή ποιοτικών υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης κλπ (CIRIEC, 2012).

1.2.2 Η εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα

Όπως αναφέρουν οι Σκάρου και Χρυσανθοπούλου στην έρευνα τους⁶, στην χώρα μας σημειώνεται διαχρονική παρουσία του συνεταιριστικού κινήματος. Αρκετοί συνεταιρισμοί συστάθηκαν με ίση συμμετοχή των μελών τους, με χαρακτηριστικά παραδείγματα σχηματισμών κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας να αποτελούν οι σφουγγαράδες της Αίγινας, αγροτικοί συνεταιρισμοί της Θεσσαλίας, η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Νάξου και η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών. Οι περισσότεροι συνεταιρισμοί στόχευαν κυρίως στην ενίσχυση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης μέσω της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των τοπικών επαγγελματιών και προϊόντων και σημείωσαν ιδιαίτερη ανάπτυξη τη δεκαετία του 1930, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των επιπτώσεων της παγκόσμιας κρίσης.

Κατά την περίοδο της δικτατορίας αρκετοί συνεταιρισμοί σταμάτησαν τη λειτουργία τους, ενώ απ' αυτούς που συνέχισαν αρκετοί είχαν ήδη παρουσιάσει στο παρελθόν κρίσιμο

⁵ Εργασία διαθέσιμη ψηφιακά στο www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/13/769.pdf

⁶ Σκάρου Μ. και Χρυσανθοπούλου Β. (2016) «Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας – Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας – Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

κοινωνικό έργο (π.χ. αντιμετώπιση λιμού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο). Μεταπολεμικά οι συνεταιρισμοί έχασαν την πρότερη σημασία τους και η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία ατόνησε. Ωστόσο σε απομονωμένες νησιωτικές και ορεινές περιοχές της χώρας αλλά και αστικές περιοχές-προάστια μαζικής εγκατάστασης πληθυσμιακών ομάδων (π.χ. μετανάστες, αγροτικοί πληθυσμοί) συνέχισε να υφίσταται με τη μορφή της αλληλοβοήθειας μεταξύ οικογενειών/νοικοκυριών και άτυπων οικονομικών μορφών.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι στην χώρα μας σημειώθηκε διαχρονικά δυναμική παρουσία της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας, έστω και άτυπη. Από το 1980 και μετά σημειώθηκε θεσμοθετημένη παρουσία αγροτικών ή επαγγελματικών συνεταιρισμών, από τους οποίους όμως ελάχιστοι θεωρούνται επιτυχημένοι, αφενός λόγω μη βιωσιμότητας και αφετέρου παραγόντων, όπως η σύσταση πελατειακών σχέσεων και οι μη δημοκρατικές διαδικασίες που εφαρμόστηκαν. Στις αδυναμίες αυτές οφείλεται και η αρνητική άποψη των πολιτών αλλά και πιο συγκεκριμένων ομάδων επαγγελματιών (όπως οι αγρότες) για τους συνεταιρισμούς. Σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι κατά τη δεκαετία του 1990 θεσπίστηκε η υποχρεωτική συμμετοχή ορισμένων παραγωγών προϊόντων σε συνεταιρισμούς για την άσκηση της δραστηριότητας τους (π.χ. παραγωγοί κρόκου Κοζάνης), με αρκετούς από αυτούς να αποδεικνύονται δυναμικοί και σημαντικά αναπτυσσόμενοι με το πέρασ του χρόνου.

Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει την εμφάνισή τους αρκετοί σύγχρονοι σχηματισμοί αλληλέγγυας οικονομίας, στοχεύοντας στην κάλυψη προνοιακών αναγκών του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου (εκπαιδευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας κλπ), από τις οποίες αρκετές χρηματοδοτούνται από ιδιωτικούς και δημόσιους πόρους ή προγράμματα της ΕΕ. Τέλος, σημειώνεται ότι αρκετοί αγροτικοί συνεταιρισμοί συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται, ωστόσο χωρίς να έχουν ευρεία αποδοχή και συμμετοχή σημαντικού αριθμού μελών (Σκάρου και Χρυσανθοπούλου, 2016).

1.3 Αναγκαιότητα και Σύγχρονα πεδία εφαρμογής της Κοινωνικής Οικονομίας

Η οικονομική ύφεση που χαρακτηρίζει το διεθνές οικονομικό περιβάλλον τα τελευταία χρόνια και έχει σαφέστατα επηρεάσει και τη χώρα μας, ανεξάρτητα από το που ξεκίνησε ή τις μορφές που έχει πάρει, έχει οδηγήσει σε αναπόφευκτες επιπτώσεις μεταξύ των οποίων η μακροοικονομική αποσταθεροποίηση, η δραματική χειροτέρευση των δεικτών απασχόλησης και επενδύσεων, η μείωση των δυνατοτήτων παροχής προνοιακών υπηρεσιών προς τους πολίτες από το κοινωνικό κράτος, η ενίσχυση των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων και η φυγή νέου εξειδικευμένου και μη ανθρωπίνου δυναμικού στο εξωτερικό. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την παροχή κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών, η δημοσιονομική στενότητα του δημοσίου και κατά συνέπεια των αρμοδίων φορέων για την υλοποίηση κοινωνικής πολιτικής (Υπουργεία, Περιφέρειες, Δήμοι) έχουν οδηγήσει σε περιορισμό των υπηρεσιών αυτών και της ποιότητάς τους, ιδιωτικοποιήσεις και ουσιαστικά απόσυρση του δημοσίου από τις σχετικές αρμοδιότητες και τελικά μη ικανοποιητική εξυπηρέτηση του ενδιαφερόμενου πληθυσμού. Παράλληλα, η οικονομική στενότητα των νοικοκυριών λόγω της μείωσης του εισοδηματικού τους επιπέδου έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση της ζήτησης των εν λόγω υποστηρικτικών υπηρεσιών.

Σαφέστατα δημιουργείται σημαντικό κενό στην αγορά, στο οποίο η Κοινωνική Οικονομία μπορεί υπό προϋποθέσεις να συμβάλλει αποτελεσματικά. Οι επενδύσεις του «τρίτου τομέα»⁷ μπορούν να αποτελέσουν βιώσιμη εναλλακτική και να συνεισφέρουν στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης, καθώς παρουσιάζουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της αμεσότερης σύνδεσης μεταξύ επενδύσεων, απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί της Ιταλίας και της Σουηδίας, οι οποίοι ξεκίνησαν εθελοντικά και τελικά εντάχθηκαν στο επίσημο προνοιακό σύστημα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2013, Μπύρου, Τρίγκας και Μπασδέκης 2015, Νασιούλας 2015, Κατηχωρίτης 2016).

Πιο συγκεκριμένα, οι σχηματισμοί της Κοινωνικής Οικονομίας συνεισφέρουν στην οικονομική ανάπτυξη μέσω των εξής χαρακτηριστικών τους:

- Κατευθύνουν την οικονομική δραστηριότητα σε πεδία που δεν προτιμούνται επιχειρηματικά λόγω της χαμηλής τους οικονομικής αποδοτικότητας (π.χ. γεωργικοί συνεταιρισμοί νησιωτικών ή ορεινών περιοχών)
- Εφαρμογή επιχειρηματικής νοοτροπίας και πρακτικών στην υπηρεσία του γενικού κοινωνικού συμφέροντος (π.χ. κοινωνικές επιχειρήσεις υγείας και εκπαίδευσης)
- Σημαντικές δυνατότητες προσφοράς στην ενίσχυση της απασχόλησης, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της αξιοποίησης σχολάζοντων ανθρώπινων πόρων και πληθυσμιακών ομάδων που υφίστανται αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (π.χ. γυναίκες και νέοι)
- Θεωρούνται καλοί εργοδότες, ανθεκτικοί στην κρίση
- Βρίσκονται πιο κοντά στους πολίτες παρουσιάζοντας αμεσότερη αναγνώριση και προσαρμογή στις ανάγκες τους («κοινωνική καινοτομία»):
 - λόγω της εκ των κάτω φύσης τους,
 - της άμεσης συμμετοχής σε αυτούς των ωφελούμενων μερών και
 - της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων
- Διαθέτουν δυναμικές δυνατότητες πειραματισμού στη δραστηριοποίησή τους
- Παρουσιάζουν αυξημένες δυνατότητες αξιοποίησης σύγχρονης τεχνογνωσίας και νέας δικτύωσης.

Οι ακόλουθες υποενοότητες αναφέρονται εκτενέστερα στο θετικό αντίκτυπο που δύναται να έχει η προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας σε μια σειρά σημαντικών πεδίων για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

1.3.1 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Σημαντικό πεδίο δραστηριότητας της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας αποτελεί η περιβαλλοντική προστασία. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρουν οι Μπύρου, Τρίγκας και Μπασδέκης⁸, μέσω της αειφορικής και καινοτόμας αξιοποίησης των φυσικών

⁷ του τομέα μεταξύ του ιδιωτικού και δημοσίου, δηλαδή του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας.

⁸ Μπύρου Κ., Τρίγκας Μ. και Μπασδέκης Δ. (2015) «Προοπτικές ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε περιόδους κρίσης. Μια εμπειρική μελέτη», Παρουσίαση στο 1ο Διεθνές

πόρων στοχεύεται η ενίσχυση του εισοδηματικού επιπέδου των τοπικών κοινωνιών και ταυτόχρονα της ποιότητας ζωής των πολιτών. Παρουσιάζεται έτσι στη βιβλιογραφία ο όρος Πράσινη Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ο οποίος κατά τους Parker και Travis⁹ αφορά: **«τη συλλογική ικανότητα που κινητοποιεί πόρους, συμπεριλαμβανομένου του κοινωνικού κεφαλαίου, ώστε να παρέχει προϊόντα και υπηρεσίες τα οποία θα πετυχαίνουν περιβαλλοντικούς σκοπούς από την μεγιστοποίηση των κερδών.....προϋποθέτει τη διεύρυνση του επίκεντρου πολλών επιχειρηματικών μελετών πέρα από το προσωπικό και το οικονομικό κεφάλαιο ώστε λεπτομερώς να αναγνωρίσει το κοινωνικό κεφάλαιο σαν μια πολύτιμη συνεισφορά»**. Η προώθηση προσπαθειών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας του τύπου αυτού δύναται να οδηγήσει στην ανάπτυξη νέων καινοτόμων και πάνω από όλα περιβαλλοντικά φιλικών ιδεών, προϊόντων και υπηρεσιών, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας που προαναφέρθηκαν και πάνω από όλα παρουσιάζοντας αυξημένες δυνατότητες δοκιμαστικής εφαρμογής των νέων ιδεών (αρχικά) και ενδεχομένως περαιτέρω ανάπτυξη (στη συνέχεια).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένες επιμέρους κατηγορίες Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας με έμφαση στην βιωσιμότητα (SUSY Project, 2015).

A. Καινοτόμοι γεωργικοί σχηματισμοί

Στο πλαίσιο της προώθησης της περιβαλλοντικής καινοτομίας στην γεωργική παραγωγή σταδιακά διαμορφώνονται σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών, προωθούνται οι άμεσες εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνεται η ατομική αντίληψη του ρόλου των πολιτών, ως μέρος του κοινωνικού συνόλου, στην προστασία του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα:

- Η Κοινοτικά Υποστηριζόμενη Γεωργία (ΚΥΓ) αντιμετωπίζει την παραγωγική διαδικασία με ολοκληρωμένο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη παραγωγούς, καταναλωτές, περιβάλλον και τη βιωσιμότητα των τροφικών συστημάτων, ενώ χρηματοδοτείται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας.
- Οι αγορές παραγωγών διοργανώνονται από τους ίδιους τους παραγωγούς αγροτικών προϊόντων ή τον εκάστοτε Δήμο, με σκοπό την απευθείας διάθεση των προϊόντων τους στους καταναλωτές (στην Ελλάδα έχουν λάβει τη μορφή «λαϊκών αγορών χωρίς μεσάζοντες»).
- Οι αστικοί κήποι και λαχανόκηποι αποτελούν δημοτικούς συνήθως χώρους που διατίθενται στους πολίτες είτε προς καλλωπισμό είτε προς καλλιέργεια και παραγωγή αγροτικών προϊόντων.

B. Ενεργειακή Βιωσιμότητα

Αναφορικά με την ενεργειακή παραγωγή και διαχείριση σημειώνονται αρκετά περιβαλλοντικά φιλικά και κοινωνικοοικονομικά βιώσιμα παραδείγματα. Τα βασικά τους χαρακτηριστικά είναι ότι είναι μικρής-τοπικής κλίμακας, δεν βασίζονται σε πρακτικές που επιβαρύνουν το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους και δεν εστιάζουν στη δημιουργία

Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα "Παραγωγική Ανασυγκρότηση: Μελετώντας το παρελθόν, σχεδιάζουμε το μέλλον"

⁹ Travis G. and Parker P. (2007) «Green community entrepreneurship: creative destruction in the social economy», International Journal of Social Economics, Vol. 34 Issue: 8, pp.538-553 (available at <https://doi.org/10.1108/03068290710763053>)

οικονομικού κέρδους, ικανοποιώντας τις ενεργειακές ανάγκες των τοπικών κοινωνιών και αξιοποιώντας τις δεξιότητες του τοπικού ανθρωπίνου δυναμικού. Οι συγκεκριμένες πρακτικές συμβάλλουν παράλληλα στην ενίσχυση της απασχόλησης και στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.

Γ. Μείωση κατανάλωσης και σπατάλης, επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση

Στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης επίσης προωθούνται προσπάθειες μεταβολής των διατροφικών συνηθειών, με στόχο αφενός τη μείωση της σπατάλης και αφετέρου τη μείωση των απορριμμάτων που προέρχονται από την κατανάλωση τροφίμων αλλά και άλλους τομείς (π.χ. οικιακή ζήτηση υδάτων, ενεργειακή εξοικονόμηση). Επίσης, οι πρακτικές κυκλικής οικονομίας (επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση πρώτων υλών) συμβάλλουν στην εξοικονόμηση τόσο υλικών όσο και οικονομικών πόρων και ενέργειας και συνάμα στην περιβαλλοντική προστασία. Οι σχετικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας αφορούν στην κάλυψη βασικών αναγκών των κοινοτήτων, στην χρηματοδότηση μέσω των παραγόμενων κερδών πρόσθετων πρωτοβουλιών για τις ίδιες και στην ενεργοποίηση και ένταξη κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων μέσω της προσφοράς εργασίας.

1.3.2 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στην Εκπαίδευση, την Καινοτομία και την Απασχόληση

Η Κοινωνική Οικονομία, όπως συμπεραίνεται από τη σχετική βιβλιογραφία¹⁰, αμφίδρομα ενισχύει και ενισχύεται από την εκπαίδευση, την παραγωγή νέας γνώσης και την καινοτομία. Η μεν εκπαίδευση, αξιοποιούμενη ως εργαλείο πέραν της μεταλαμπάδευσης γνώσεων για την παραγωγή οικονομικού αποτελέσματος, ευαισθητοποιεί τους πολίτες και προσφέρει ενημέρωση σχετικά με έννοιες όπως η βιωσιμότητα και ο άκρατος καταναλωτισμός, δημιουργώντας λογική, κοινωνικές αξίες, συμπεριφορές και ευαισθησίες που αφορούν πλειάδα τομέων π.χ. περιβαλλοντική προστασία, αλληλεγγύη για τον πλησίον και το γενικότερο κοινωνικό όφελος. Από την άλλη πλευρά, σε περιοχές χαμηλότερης εκπαίδευσης (π.χ. ορεινές και νησιωτικές περιοχές) συναντούνται μεν στις κοινωνίες χαρακτηριστικά κοινωνικής αλληλεγγύης τα οποία όμως σε καμία περίπτωση δεν είναι οργανωμένα αλλά άτυπα μεταξύ π.χ. νοικοκυριών. Η εμπέδωση της έννοιας και των οφελών της συνεταιριστικότητας δύναται να δώσει νέα πνοή σε ατονούντα πεδία όπως π.χ. οι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα, οι οποίοι μπορεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο να είναι καταξιωμένοι αλλά στην χώρα μας να έχουν παραγκωνιστεί όπως είδαμε και παραπάνω.

Πέραν των παραπάνω, η δια βίου εκπαίδευση δύναται μέσω της συνεχούς ανάπτυξης δεξιοτήτων να ενισχύσει καθοριστικά την καινοτομία, η οποία με τη σειρά της τροφοδοτεί καθοριστικά την τοπική οικονομία με νέες δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα σε πεδία στα οποία μέχρι σήμερα δεν παρατηρείται σημαντική δραστηριοποίηση. Για παράδειγμα αναφέρεται η περαιτέρω εμπλοκή της πληροφορικής και των νέων τεχνολογιών στην υπηρεσία της παροχής κοινωνικού οφέλους. Ωστόσο σημειώνεται ότι σε αρκετές χώρες (όπως και στην Ελλάδα) παρατηρείται χαμηλός βαθμός εκπαίδευσης του κοινού σε θέματα

¹⁰ Κατηχωρίτης Σ. (2016) «Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και Ευρώπη του 2020», Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή συμμετοχή "Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία"

νέων τεχνολογιών, με αποτέλεσμα οι εν λόγω πρακτικές να είναι σε μικρό βαθμό ακόμα εφαρμόσιμες.

Η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας περιλαμβάνει σαφέστατα τη διάσταση της ενίσχυσης της απασχόλησης και της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Στο πεδίο αυτό, η Κοινωνική Οικονομία και οι σχετικές μορφές επιχειρηματικότητας έρχονται να προσφέρουν διαμορφώνοντας μια ανταγωνιστική προς ισχυρότερες αγορές κοινωνία, καθώς παρόλο το περιορισμένο της μέγεθος εμφανίζει σημαντικά πλεονεκτήματα που δύνανται να τη θέσουν σε ικανοποιητική θέση στην αγορά. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων αυτών είναι και η δυνατότητα των ίδιων των μελών της τοπικής κοινωνίας να καθορίσουν το εργασιακό τους μέλλον και την ποιότητα της εργασιακής τους ζωής (SUSY Project, 2015). Βάσει των παραπάνω, συμπεραίνεται ότι σημαντική δύναται να είναι επίσης η συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας στην αντιμετώπιση της ανεργίας, βραχυχρόνιας ή μακροχρόνιας, αλλά και της ανεργίας ειδικών ομάδων πληθυσμού όπως για παράδειγμα οι νέοι. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του προγράμματος SO-VET¹¹, παρόλες τις ελλείψεις και τα εμπόδια που παρουσιάζονται ειδικά σε περιπτώσεις χωρών όπως η χώρα μας (τα οποία θα εξεταστούν σε επόμενο κεφάλαιο), στην οποία η εθελοντική πρωτοβουλία και η οργανωμένη κοινωνική δράση είναι σχετικά περιορισμένη αλλά αναπτυσσόμενη, η Κοινωνική Οικονομία παρουσιάζει ευρύ πεδίο και σημαντικές δυνατότητες και προοπτικές για την αξιοποίηση ανέργων νέων και των σύγχρονων γνώσεών τους, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στη διαμόρφωση και ενδυνάμωση δεξιοτήτων, στην πρακτική εφαρμογή τους για την κάλυψη άμεσων κοινωνικών αναγκών και στη διαμόρφωση και πειραματική εφαρμογή φρέσκων καινοτόμων ιδεών που δύναται να δώσουν στη συνέχεια νέα ώθηση στην νεανική επιχειρηματικότητα.

1.3.3 Συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας για την Κοινωνική Συνοχή

Εκτός της συμβολής στους παραπάνω τομείς, σημειώνεται τέλος αντίστοιχα κρίσιμη συμβολή σε μια σειρά ευρύτερων τομέων όπως οι παρακάτω (SUSY Project, 2015).

Αυτοδιαχειριζόμενες ενώσεις ενάντια των ιδιωτικοποιήσεων υπηρεσιών

Ως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής στενότητας των τελευταίων χρόνων και στην προσπάθεια των φορέων του δημοσίου να συνεχίσουν να παρέχουν ικανοποιητικές υπηρεσίες προς τους πολίτες, σε αρκετές περιπτώσεις εξετάζονται και προκρίνονται ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, προωθείται ανάθεση της εξυπηρέτησης ορισμένων αρμοδιοτήτων από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Μάλιστα στην χώρα μας η σχετική προσπάθεια αναφέρεται στην πολυδάπανη για τους Δήμους διαχείριση των απορριμμάτων. Ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις οι αντιδράσεις από τους πολίτες είναι έντονες, με τα επιχειρήματα να αναφέρονται σε μη οικονομική αποδοτικότητα των εν λόγω πρακτικών αλλά και στην μείωση τα ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Από την άλλη σε κάποιες χώρες (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο) η έλλειψη δυνατότητας εκ μέρους του δημοσίου αντιμετωπίζεται με ανάθεση σε συνεταιριστικές πρωτοβουλίες και κοινωνικές επιχειρήσεις (αντί για ιδιωτικές επιχειρήσεις), οι οποίες εξ ορισμού δίνουν έμφαση στο παραγόμενο αποτέλεσμα για τους πολίτες και όχι στο κέρδος. Σε κάθε

¹¹ Institute of Entrepreneurship Development (2017) «SO-VET – Social Entrepreneurship as an Alternative for Young Unemployed – Needs Analysis Report: Greece», SO-VET Programme, Co funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

περίπτωση η συγκεκριμένη πρακτική για να είναι αποτελεσματική απαιτεί δυναμική πολιτική για τη συσπείρωση των πολιτών και την διαμόρφωση πνεύματος αλληλεγγύης.

Ηθική Οικονομία και Κοινωνική ένταξη

Αφορά την δραστηριοποίηση φορέων αλληλέγγυας επαγγελματικής υποστήριξης (π.χ. συμβουλευτική ή λογιστική υποστήριξη) και χρηματοδοτικής υποστήριξης (π.χ. μέσω μακροπρόθεσμων δανείων) σε άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι εν λόγω πρωτοβουλίες βασίζονται στην λογική της επένδυσης δυνάμεων σε ρεαλιστικές και βιώσιμες επενδυτικές προσπάθειες.

Ισότητα των φύλων

Κρίσιμη επιδίωξη της κοινωνικής οικονομίας είναι η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και η αντιμετώπιση κάθε μορφής διακρίσεων. Στο πλαίσιο αυτό στοχεύεται η υποστήριξη της ισότητας μεταξύ των φύλων, τόσο όσον αφορά την πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας όσο και εισοδηματικά. Βάσει της εστίασης αυτής, προωθείται η περαιτέρω συμμετοχή των γυναικών σε διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων.

Ενίσχυση δικτύσεων μεταξύ κοινοτήτων

Η δημιουργία δικτύων συνεργασίας μεταξύ φορέων του κοινωνικού οικοσυστήματος αποτελεί συνήθης πρακτική, καθώς εξ ορισμού οι φορείς βασίζονται στη συνεργατική διάθεση. Πιο συγκεκριμένα τα δίκτυα αυτά (είτε υπό οργανισμούς είτε άτυπα, με ή χωρίς νομική μορφή) λειτουργούν σε μια σειρά τομέων κάλυψης βασικών αναγκών και της προώθησης της τοπικής βιώσιμης ανάπτυξης (π.χ. πολιτιστικές δραστηριότητες, αγροτικός τομέας και εφοδιασμός τροφίμων, χρηματοδοτική υποστήριξη κοινωνικών φορέων) με τη συμμετοχή παραγωγών και καταναλωτών στο πλαίσιο της αλληλεγγύης και προσφέρουν δυνατότητες από κοινού αξιοποίησης αγαθών και υπηρεσιών και διαμόρφωσης καινοτόμων μορφών παραγωγής και κατανάλωσης.

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς

Συμπληρωματικά προς την συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στην βιωσιμότητα, έρχεται να προστεθεί στο σημείο αυτό και η συμβολή της στη διαμόρφωση μιας αειφορικής διαχείρισης της τουριστικής δραστηριότητας, μέσω π.χ. της προστασίας και αξιοποίησης των τοπικών πολιτιστικών πόρων. Το πεδίο αυτό σημειώνεται ότι απαιτεί αφενός πλήρη ενημέρωση της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας και αφετέρου δυναμική καθοδήγηση εκ μέρους των τοπικών διοικητικών αρχών. Με δεδομένο ότι η τουριστική δραστηριότητα γενικότερα αφορά την παροχή σχετικών υπηρεσιών για την παραγωγή κέρδους, η Κοινωνική Οικονομία έρχεται να συμβάλλει με την έμφαση στη διάσταση της αειφορίας για τις τοπικές κοινωνίες.

Πλέον είναι, χωρίς αμφιβολία, κοινά αποδεκτή η ολοένα αυξανόμενη σημασία των σχηματισμών της κοινωνικής οικονομίας, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στην σημαντική αύξηση τους, δραστηριοποιούμενοι στην προαγωγή της απασχόλησης και στην παροχή κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών και στην προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου αρκετών χωρών με στόχο την αναγνώριση των κοινωνικών επιχειρήσεων (π.χ. Ιταλία, Πορτογαλία, Γαλλία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ελλάδα). Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η στροφή στην Κοινωνική Επιχειρηματικότητα δεν αποτελεί από μόνη της

την απάντηση για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης των τελευταίων χρόνων. Ωστόσο, υπό προϋποθέσεις, δύναται να συμβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή αποτελώντας μια ιστορικά δοκιμασμένη και έως ενός σημείου αποτελεσματική εναλλακτική πρόταση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαχρονικά αναγνωρίζει την Κοινωνική Οικονομία ως κρίσιμο πεδίο, με την υλοποίηση σειράς χρηματοδοτικών προγραμμάτων ενίσχυσης των σχηματισμών της, στο πλαίσιο της κάλυψης των παρατηρούμενων κενών και αδυναμιών των δημοσίων κοινωνικών πολιτικών. Μάλιστα πλέον αρκετοί από τους σχηματισμούς αυτούς έχουν αποδειχθεί ήδη βιώσιμοι και οικονομικά αυτόαρκεις, με αποτέλεσμα να έχουν μετασχηματιστεί σε κοινωνικές επιχειρήσεις¹².

¹² Εργασία διαθέσιμη ψηφιακά στο www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/13/769.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η Ευρωπαϊκή και Ελληνική διάσταση της Κοινωνικής Οικονομίας - Θεσμικό Πλαίσιο και υφιστάμενη κατάσταση

Το παρόν κατά σειρά δεύτερο κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας πραγματεύεται την ευρωπαϊκή και εθνική διάσταση της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, έρχεται να προσφέρει στην προσπάθεια κατανόησης και επίλυσης του ερευνητικού ερωτήματος παρουσιάζοντας αφενός την εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου που αναγνωρίζει την Κοινωνική Οικονομία και διέπει την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Στην συνέχεια, το συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζει δεδομένα σχετικά με την διαχρονική και υφιστάμενη αξιοποίηση του θεσμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και όσον αφορά τη χώρα μας.

2.1 Η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Πριν παρουσιαστεί η υφιστάμενη κατάσταση, ο αριθμός και το πεδίο δραστηριότητας των σχηματισμών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας σε ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο, είναι κρίσιμη η παρουσίαση των βασικών στοιχείων εξέλιξης του θεσμικού πλαισίου που αναγνωρίζει την Κοινωνική Οικονομία και επιτρέπει την οργάνωσή της και την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Σημειώνεται ότι η ύπαρξη σαφούς και στιβαρού θεσμικού πλαισίου αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την ανάπτυξη κάθε μορφής επιχειρηματικότητας, προϋπόθεση που ισχύει και για τη συγκεκριμένη μορφή. Έτσι στις επόμενες υποενότητες αφενός παρουσιάζονται τα βασικά κείμενα σε επίπεδο ΕΕ και αφετέρου η προσαρμογή τους στα εθνικά δεδομένα της χώρας μας, έτσι όπως αυτά διαμορφώθηκαν βάσει των πρόσφατων αντιμετωπιζόμενων προκλήσεων που οδήγησαν σε σχετικές προσθήκες και αναπροσαρμογές.

2.1.1 Το Θεσμικό πλαίσιο που διέπει την Κοινωνική Οικονομία σε επίπεδο ΕΕ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ενίσχυση του θεσμού της Κοινωνικής Οικονομίας έχει τεθεί ως προτεραιότητα διεθνώς. Ο θεσμός αναφέρεται και συμβάλλει σαφέστατα στην επίτευξη των διεθνώς τιθέμενων 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ - SDGs) που έχει θέσει ο ΟΗΕ με έτος στόχου το 2030¹³, ενώ τα κράτη καλούνται να καταρτίσουν και να εφαρμόσουν επιμέρους σχετικά σχέδια δράσης επίτευξης των στόχων αυτών. Στο πλαίσιο αυτό και η αναπτυξιακή πολιτική της ΕΕ, όπως αυτή εκφράζεται από την Στρατηγική «Ευρώπη 2020»¹⁴ και την Πολιτική Συνοχής^{15,16}, έρχεται να θεσπίσει ένα κοινό πλαίσιο για

¹³ Hellenic Republic (2018) «Voluntary National Review on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development», Greece, July 2018

¹⁴ COM/2010/2020 «ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ “ΕΥΡΩΠΗ 2020” - Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες, 3.3.2010

¹⁵ Κανονισμός (ΕΕ) Αριθ. 1303/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 «περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006»

¹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) «Μια εισαγωγή στην πολιτική συνοχής της ΕΕ 2014-2020», Βρυξέλλες, Ιούνιος 2014

τα κράτη μέλη και να εξειδικεύσει τους διεθνείς στόχους για τον ευρωπαϊκό χώρο, αναφερόμενη και αυτή με τη σειρά της στο ρόλο της Κοινωνικής Οικονομίας για την επίτευξη της βιώσιμης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Πιο συγκεκριμένα, οι ευρωπαϊκές προτεραιότητες δίνουν έμφαση στην ενίσχυση βιώσιμων και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων του τρίτου τομέα με όρους αντίστοιχους με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις.

Παρόλα αυτά, σημείο ορόσημο για τη υποστηρικτική δράση της ΕΕ όσον αφορά το συγκεκριμένο τομέα επιχειρηματικότητας αποτέλεσε το έτος 1989, με την έναρξη μιας σειράς χρηματοδοτικών προγραμμάτων για την ενίσχυση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι ιδιαίτερη συμβολή στην προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας είχε το πρόγραμμα EQUAL¹⁷. Το 2003 το Συμβούλιο της ΕΕ δημοσίευσε υπόδειγμα καταστατικού σύστασης συνεταιριστικής εταιρείας, τον οποίο ακολούθησε σχετικός υποστηρικτικός οδηγός (Νικολάου, 2013).

Αρχικά οι σχετικές πρωτοβουλίες στηρίχθηκαν στο εκάστοτε εθνικό πλαίσιο σύστασης μη κερδοσκοπικών επιχειρήσεων (π.χ. ενώσεις, ιδρύματα και συνεταιρισμοί), αναλόγως του πεδίου ευελιξίας που προσέφερε το πλαίσιο για κάθε μορφή. Σε κάθε περίπτωση η ανάπτυξη μορφών επιχειρηματικότητας στον συγκεκριμένο τομέα θα περιοριζόταν αν δεν διαμορφωνόταν το αντίστοιχο πλαίσιο νομικής αναγνώρισης των σχετικών σχηματισμών. Επίσης σε αρκετές περιπτώσεις η ανάπτυξη του νέου θεσμικού πλαισίου συμπληρώθηκε από ευνοϊκές φορολογικές ρυθμίσεις, στο πλαίσιο της αναγνώρισης της ιδιαίτερης σημασίας της προσφοράς των συγκεκριμένων φορέων στο κοινωνικό σύνολο.

Σε γενικές γραμμές παρατηρείται ότι το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν είναι κοινό για το σύνολο των κρατών μελών της ΕΕ. Μάλιστα σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. Αυστρία, Γερμανία και Σουηδία) ακόμα και σήμερα δεν υπάρχει ξεχωριστό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με τις σχετικές προσπάθειες να βασίζονται σε συμβατικές επιχειρηματικές μορφές (π.χ. περιορισμένης ευθύνης). Αντιθέτως σε άλλες χώρες, από το 1990 και μετά, δημιουργήθηκε σταδιακά ξεχωριστό πλαίσιο, είτε επεκτείνοντας το πλαίσιο των συνεταιρισμών για την αναγνώριση των κοινωνικών συνεταιρισμών είτε δημιουργώντας νέους κανόνες για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Σημειώνεται ωστόσο ότι τίθεται στην επιλογή των φορέων να χρησιμοποιήσουν αναλόγως των αναγκών τους είτε τις νομικές μορφές που προβλέπονται για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα είτε τις γενικότερες επιχειρηματικές μη κερδοσκοπικές μορφές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Για παράδειγμα, στην Ισπανία βάσει του Ν. 27/1999 καθορίζεται το γενικό πλαίσιο σύστασης και λειτουργίας των συνεταιριστικών επιχειρήσεων (π.χ. νοικοκυριών, καταναλωτών κλπ), ενώ κάθε περιφέρεια ξεχωριστά έχει θεσπίσει δικό της επιμέρους πλαίσιο για το πεδίο διοικητικής της αρμοδιότητας. Στην Ιταλία αναγνωρίζονται δύο τύποι κοινωνικών συνεργατικών επιχειρήσεων (με τη μορφή της εταιρείας περιορισμένης ευθύνης βάσει του Ν. 381/1991) για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (π.χ. εκπαίδευση, υγεία) και για την παραγωγή προϊόντων με την αξιοποίηση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, με την κατ' ελάχιστον συμμετοχή τριών ατόμων. Αντίστοιχα στην Γερμανία οι κοινωνικές επιχειρήσεις δύναται να συσταθούν, υπό συνεταιριστική μορφή, από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς και πολίτες και στοχεύουν στην κοινωνική ενσωμάτωση ευάλωτων ομάδων πληθυσμού της αγοράς εργασίας. Τέλος, στο Ηνωμένο Βασίλειο το ισχύον από το

¹⁷ http://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/#

2004 και μετά θεσμικό πλαίσιο προβλέπει τη σύσταση επιχειρήσεων περιορισμένης ευθύνης, με τις σχετικές πρωτοβουλίες να στοχεύουν στην παροχή κοινωνικού οφέλους και να έχουν στηριχθεί σε εγγυήσεις και την πώληση μετοχών (Νικολάου, 2013).

Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζεται συνοπτικά το θεσμικό πλαίσιο που επιτρέπει τη σύσταση σχηματισμών κοινωνικού περιεχομένου ορισμένων κρατών μελών της ΕΕ.

Πίνακας 3: Κοινωνικές επιχειρήσεις σε κράτη της ΕΕ βάσει συνεταιριστικής μορφής

Κράτος-μέλος	Νομική μορφή	Νόμος	Δραστηριότητα
Γαλλία	Συνεταιριστικές εταιρείες γενικού συμφέροντος	Νόμος 17ης Ιουλίου 2001	Παραγωγή ή παροχή αγαθών και υπηρεσιών συλλογικού συμφέροντος
Ιταλία	Κοινωνικός συνεταιρισμός	Νόμος 381/1991	Τύπος Α: Κοινωνικές υπηρεσίες Τύπος Β: Ένταξη σε εργασία
Ισπανία	Κοινωνικές συνεταιριστικές εταιρείες Συνεταιριστικές εταιρείες ένταξης σε εργασία	Νόμος 27/1999 Περιφερειακοί Νόμοι σε 14 αυτόνομες περιφέρειες	Υπηρεσίες παροχής βοήθειας στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και κάθε δραστηριότητας κοινωνικής φύσης Ένταξη σε εργασία
Ουγγαρία	Κοινωνικός συνεταιρισμός	Νόμος 2006 Χ.	Δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και διευκόλυνση της αναβάθμισης των κοινωνικών συνθηκών των μειονεκτούντων μελών
Πολωνία	Κοινωνικός συνεταιρισμός	Νόμος για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς 2006	Ένταξη μιας ευρείας κατηγορίας μειονεκτούντων εργαζομένων σε εργασία
Πορτογαλία	Συνεταιρισμοί κοινωνικής αλληλεγγύης	Κώδικας συνεταιρισμών (Νόμος αριθ. 51/96 της 7ης Σεπτεμβρίου 1996) και νομοθετικό διάταγμα αριθ. 7/98 της 15ης Ιανουαρίου 1998	Ένταξη ευπαθών ομάδων σε εργασία

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013

Πίνακας 4: Κοινωνικές επιχειρήσεις σε κράτη της ΕΕ βάσει νομικής μορφής

Κράτος-μέλος	Νόμος	Νομική μορφή	Ορισμός κοινωνικού σκοπού
Βέλγιο	Νόμος 13ης Απριλίου 1995	Εταιρεία ευθύνης· εταιρεία ευθύνης, εταιρεία ευθύνης	Δραστηριότητες που στοχεύουν στην επιδίωξη κάποιου κοινωνικού σκοπού βάσει συστατικών στοιχείων της νομοθεσίας
Ηνωμένο Βασίλειο	Κανονισμοί εταιρειών κοινοτικού συμφέροντος 2005	Επιχειρήσεις που διέπονται από το νόμο περί Εταιρειών του 1985	Ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των κοινοτήτων. Ο κοινωνικός ορισμός αξιολογείται από τη ρυθμιστική αρχή
Ιταλία	Νόμος 118/13 Ιουνίου 2005	Ενώσεις, Ιδρύματα, Συνεταιρισμοί, Κερδοσκοπικές επιχειρήσεις	Παραγωγή ή ανταλλαγές υπηρεσιών στους τομείς της κοινωνικής και υγειονομικής αρωγής, της εκπαίδευσης και κατάρτισης, της προστασίας του περιβάλλοντος, των πολιτιστικών υπηρεσιών και της ένταξης μειονεκτούντων ατόμων σε εργασία, ανεξάρτητα από το πεδίο δραστηριότητας της επιχείρησης
Σλοβενία	Νόμος για την κοινωνική επιχειρηματικότητα 2011	Νομικά πρόσωπα χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα (συνεταιριστικές επιχειρήσεις, κεφαλαιουχικές εταιρείες, ινστιτούτα, εταιρείες για τα άτομα με αναπηρίες, ενώσεις και ιδρύματα)	Παροχή ευρέως φάσματος υπηρεσιών που καταριθμεί ο νόμος
Φινλανδία	Νόμος 1351/2003	Κοινωνική επιχείρηση (όλες οι επιχειρήσεις ανεξαρτήτως νομικής μορφής και ιδιοκτησιακής δομής)	Ένταξη σε εργασία ατόμων με αναπηρία και μακροχρόνια ανέργων

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013

2.1.2 Το Θεσμικό πλαίσιο που διέπει την Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Νικολάου¹⁸, το πλαίσιο που διέπει την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στη χώρα μας περιλαμβάνει αφενός κρατικές πολιτικές και αφετέρου τα ισχύοντα νομοθετικά κείμενα. Όσον αφορά τις κρατικές πολιτικές, εδώ θα πρέπει να αναφερθούν τα προγράμματα ενίσχυσης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας που έχουν υλοποιηθεί κατά καιρούς με την χρηματοδοτική υποστήριξη της ΕΕ, όπως το πρόγραμμα EQUAL που αναφέρθηκε και προηγουμένως. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στόχευε στην προώθηση της ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων, δίδοντας έμφαση

¹⁸ Νικολάου Ι. (2013) «Κοινωνική Οικονομία – Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Υλικό εκπαίδευσης Ενηλίκων, Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης

στην ισότητα, την αντιμετώπιση κάθε είδους διακρίσεων και την προσαρμογή του εργασιακού περιβάλλοντος και του ανθρωπίνου δυναμικού στις σύγχρονες προκλήσεις. Στην κατηγορία των κρατικών πολιτικών θα πρέπει να συμπεριληφθούν επίσης οι ασφαλιστικές και φορολογικές ρυθμίσεις που ίσχυαν για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και τους εργαζομένους τους, με σκοπό την παροχή κινήτρων δραστηριοποίησης στον κλάδο.

Βασικό σημείο αναφοράς του νομοθετικού πλαισίου για την αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα αποτέλεσε ο Ν. 2716/1999¹⁹, στον οποίο προβλέπεται η σύσταση των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), με δυνατότητα προσφοράς μιας ευρείας γκάμας υπηρεσιών (π.χ. παραγωγή, εμπόριο, εκπαίδευση και παροχή πιστώσεων) και την απασχόληση σε αυτούς ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα για την σταδιακή ένταξη τους στην αγορά εργασίας (Νικολάου, 2013).

Αρκετά χρόνια μετά και με την οικονομική ύφεση να έχει κάνει ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία της στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, θεσπίζεται ο Ν. 4019/2011²⁰. Οι διατάξεις του έρχονται να επικαιροποιήσουν και να επεκτείνουν τις διατάξεις του πρότερου Ν.2716/1999, εισάγοντας μια νέα μορφή κοινωνικής επιχείρησης, την Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.), η οποία συστήνεται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα και αποτελεί αστικό συνεταιρισμό κοινωνικού σκοπού με δυνατότητες άσκησης εμπορικής δραστηριότητας. Οι επιμέρους μορφές της αναλόγως του σκοπού της είναι²¹:

- Οι Κοιν.Σ.Επ κοινωνικής ένταξης, των οποίων το 40% των εργαζομένων προβλέπεται να προέρχονται από ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. ΑΜΕΑ, απεξαρτημένα άτομα, αποφυλακισμένους, οροθετικούς).
- Οι Κοιν.Σ.Επ κοινωνικής φροντίδας για την παροχή προνοιακών υπηρεσιών σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού (π.χ. ηλικιωμένους, παιδιά, ΑΜΕΑ, χρόνια πάσχοντες).
- Οι Κοιν.Σ.Επ συλλογικού και παραγωγικού σκοπού, οι οποίες στοχεύουν στην προάσπιση του συλλογικού συμφέροντος, στην προαγωγή της απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής και της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, αναλαμβάνουν δραστηριότητες που αφορούν τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την εκπαίδευση, τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, την προώθηση τοπικών προϊόντων, τη διατήρηση παραδοσιακών επαγγελμάτων κ.α.

Επίσης βάσει των διατάξεων του νόμου προβλέπονται τα εξής:

- Για τη σύσταση επιχειρήσεων των δύο τελευταίων κατηγοριών απαιτούνται κατ' ελάχιστον πέντε μέλη, ενώ για την πρώτη κατηγορία κατ' ελάχιστον επτά μέλη.
- Οι κοινωνικές επιχειρήσεις καταγράφονται στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας
- Τα συμμετέχοντα νομικά πρόσωπα στις παραπάνω μορφές δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν το 1/3 του συνόλου των μελών τους, ενώ ταυτόχρονα (με εξαίρεση την Κοιν.Σ.Επ. ένταξης) δεν επιτρέπεται η συμμετοχή Οργανισμών Τοπικής

¹⁹ Νόμος 2716/1999 (ΦΕΚ 96/τ. Α'/17-05-1999) «Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας και άλλες διατάξεις»

²⁰ Νόμος 4019/2011 (ΦΕΚ 216/2011) «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»

²¹ <https://startupgreece.gov.gr/el/procedures-laws-regulations/διαδικασίες-ίδρυσης-σύστασης-κοινωνικής-συνεταιριστικής-επιχείρησης>

Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και των νομικών τους προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.).

- Προβλέπεται αυξημένη εστίαση στη δημοκρατική διοίκηση και λήψη αποφάσεων, την από κοινού ιδιοκτησία, τη σύσταση χωρίς συγκεκριμένο κεφάλαιο έναρξης, την απόκτηση ιδιότητας μέλους χωρίς υποχρέωση ανεργίας ή μη λήψης επιδόματος ή ασφάλισης.
- Προβλέπεται η διανομή του παραγόμενου από εμπορικές δραστηριότητες κέρδους στους εργαζομένους (σε ποσοστό 37%) και όχι στα μέλη που δεν προσφέρουν υπηρεσίες εργασίας, ενισχύοντας έτσι τον κοινωνικό τους ρόλο έναντι της παραγωγής κέρδους. Ένα 5% παρακρατείται για τη δημιουργία αποθεματικού και το υπόλοιπο μοιράζεται εκ νέου στους εργαζομένους.
- Η χρηματοδότηση των φορέων είναι δυνατή επίσης από την αξιοποίηση δωρεών ή εισφορών του δημοσίου (Νικολάου 2013 και Υπουργείο Εργασίας 2017).

Ενδεικτικό την ιδιαίτερης σημασίας που έχει λάβει τα τελευταία χρόνια η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην ελληνική πραγματικότητα είναι η συνεχής εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου. Ο σχετικά πρόσφατος Ν. 4430/2016²² έρχεται να συμπληρώσει τον προηγούμενο, οριοθετώντας εκ νέου το πεδίο και δίδοντας έμφαση αυτή τη φορά περισσότερο στη δημιουργία ενός ενιαίου οικοσυστήματος φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο). Πιο συγκεκριμένα, δίδεται έμφαση:

Α) στη δημιουργία και ενίσχυση της γενικότερης κοινωνικής ωφέλειας από τον εκάστοτε φορέα και λιγότερο στη νομική μορφή που αυτός λαμβάνει,

Β) στην ενίσχυση της νοοτροπίας αλληλεγγύης, τη διάχυση πρακτικών και την επέκταση της δραστηριοποίησης της Κοινωνικής Οικονομίας στο σύνολο των δυναμικών τομέων της οικονομικής δραστηριότητας στο πλαίσιο της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης,

Γ) στην προώθηση των αξιών της Κοινωνικής Οικονομίας περί αυτοδιαχείρισης, κοινωνικής δικαιοσύνης και συλλογικότητας, με την ταυτόχρονη προώθηση των συνεργειών μεταξύ κοινωνικών φορέων και των θεσμικών οργάνων και κυβερνητικών φορέων.

Σύμφωνα με το Ν. 4430/2016 απλοποιούνται οι διαδικασίες σύστασης των φορέων Κ.Α.Ο, αποσαφηνίζεται το πλαίσιο υποχρεώσεων, λειτουργίας και εποπτείας τους, ενώ επίσης ως φορείς Κ.Α.Ο. αναγνωρίζονται οι εξής:

- Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) των μορφών: α) ένταξης ειδικών ομάδων, β) ένταξης ευάλωτων ομάδων και γ) συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας.
- Οι συνεταιρισμοί εργαζομένων
- Μη μονοπρόσωπα νομικά πρόσωπα (π.χ. αγροτικοί και αστικοί συνεταιρισμοί και εταιρίες των αρ. 741 του αστικού κώδικα κ.λπ.) υπό τις εξής προϋποθέσεις:
 - Να δραστηριοποιούνται σε πεδία κοινής ωφέλειας
 - Να εφαρμόζουν δημοκρατικές και ισότιμες διαδικασίες λήψης αποφάσεων
 - Να διαθέτουν τουλάχιστον το 5% των παραγόμενων κερδών για τη δημιουργία αποθεματικού, έως το 35% σε μισθούς εργαζομένων και το

²² Ν. 4430/2016 (ΦΕΚ Α' 205/2016) «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των Φορέων της και άλλες διατάξεις»

υπόλοιπο για την επέκταση της δραστηριότητας τους και τη δημιουργία θέσεων εργασίας

- Ο ανώτατος μισθός εργασίας δεν θα πρέπει να είναι πάνω από τριπλάσιος από τον κατώτατο, εκτός αν η πλειοψηφία των μελών το αποφασίσει.
- Ο φορέας δεν διοικείται από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ), ΟΤΑ ή άλλο πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Παράλληλα δίδεται στους φορείς η δυνατότητα σύναψης συμβάσεων με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα για την υλοποίηση έργων/μελετών σχετικά με τους κοινωνικούς τους σκοπούς, ενώ παράλληλα δύνανται να απολαμβάνουν ευνοϊκή πρόσβαση σε δημόσιες συμβάσεις²³, ειδικές φορολογικές ελαφρύνσεις και να αξιοποιούν σχολάζουσα δημόσια ακίνητη περιουσία.

Τέλος, σύμφωνα με το Ν. 4430/2016 στις 16/3/2017 δημιουργήθηκε η Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο. του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμοδιότητα της οποίας ορίζεται η διαμόρφωση και υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, εποπτεύοντας παράλληλα την αποτελεσματικότητά της. Επίσης η υπηρεσία είναι επιφορτισμένη με την πληροφόρηση του κοινού για θέματα Κοινωνικής Οικονομίας²⁴ και την τήρηση του νέου Γενικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της υπηρεσίας, μέχρι τις 31/8/2017 ελήφθησαν πάνω από 2.200 αιτήσεις, οι οποίες αφορούσαν ενέργειες φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας για την εγγραφή/διαγραφή, μεταβολή στοιχείων και τροποποίηση καταστατικού, χορήγηση βεβαιώσεων κλπ σχετικά με τη συμμετοχή τους στο μητρώο (Υπουργείο Εργασίας, 2017).

2.2 Υφιστάμενη κατάσταση και διάθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη και την Ελλάδα

Με βάση τα παραπάνω γίνεται φανερή η ιδιαίτερη διαχρονική σημασία της Κοινωνικής Οικονομίας, έτσι όπως αυτή εκφράζεται και υλοποιείται μέσω της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, στην εξυπηρέτηση βασικών αναγκών των τοπικών κοινωνιών αλλά και στην επίτευξη του στόχου της κοινωνικής συνοχής της εκάστοτε κοινωνικής δομής. Όπως αναφέρεται παραπάνω, η εν λόγω μορφή επιχειρηματικότητας λαμβάνει ιδιαίτερο ρόλο διεθνώς κατά τα τελευταία χρόνια της κρίσης, καλούμενη να καλύψει τα κενά στη δημόσια παροχή κοινωνικών υπηρεσιών που δημιουργήθηκαν λόγω δημοσιονομικής στενότητας και της συνακόλουθης δραματικής μείωσης των δυνατοτήτων του κοινωνικού κράτους να ανταπεξέλθει στην αυξημένη ζήτηση. Αποτέλεσμα αυτού είναι η σαφής και σταδιακή ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας και του πλήθους των σχετικών της φορέων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο. Οι επόμενοι παράγραφοι ασχολούνται με την παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης του πλήθους και των πεδίων δραστηριότητας των φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας στα κράτη μέλη της ΕΕ και την Ελλάδα.

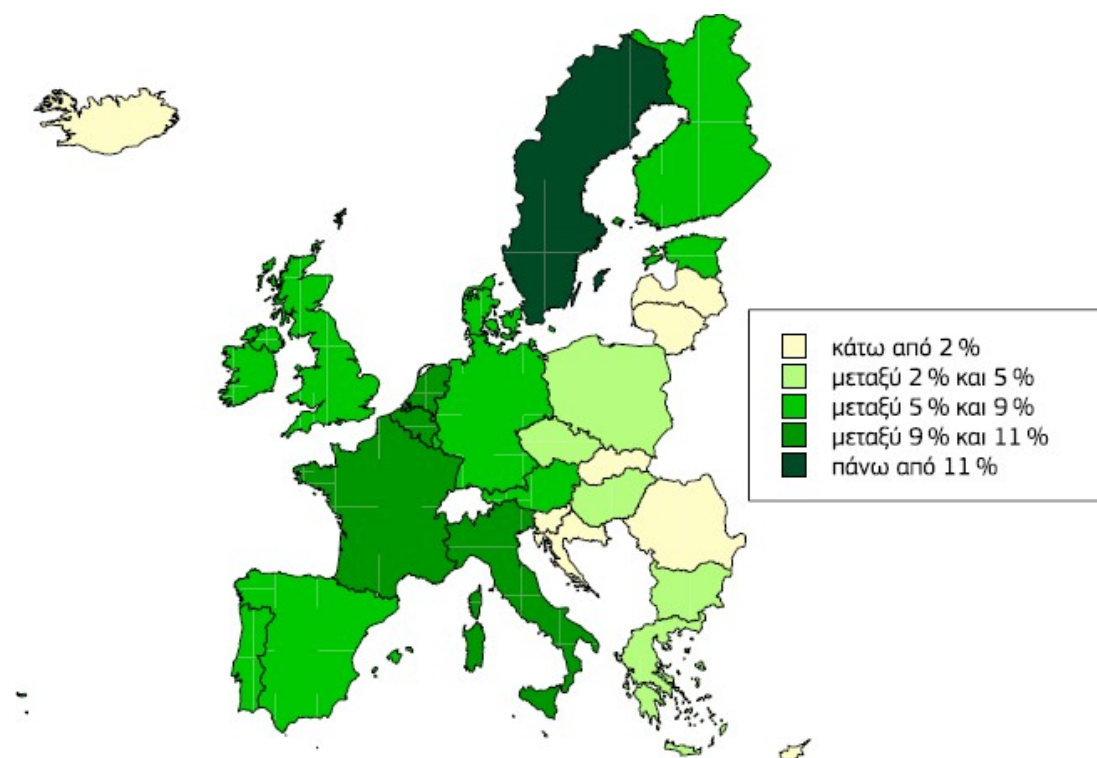
²³ Ν. 4412/2016 (ΦΕΚ Α'147/2016) «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)»

²⁴ Υ.Α 42292/Δ9.11590/2-10-2015 (ΑΔΑ: Ψ76446501Ω-ΨΗΔ)

2.2.1 Διάθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στα κράτη της ΕΕ

Η συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων για την Κοινωνική Οικονομία και τους φορείς που την απαρτίζουν εμποδίζεται λόγω αφενός του διαφορετικού ισχύοντος θεσμικού πλαισίου ανά κράτος μέλος και αφετέρου της ελλιπούς καταγραφής από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει τη δημιουργία μιας ακριβούς εικόνας για την υφιστάμενη κατάσταση της Κοινωνικής Οικονομίας. Ωστόσο σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα που είναι διαθέσιμα μέσω ορισμένων εκθέσεων της ΕΕ για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα²⁵, αλλά και προσπαθειών μελέτης του θεσμού²⁶, υπολογίζεται ότι το 6,5% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της ΕΕ ή 7,4% των χωρών της ΕΕ-15 (περί τα 14,5 εκ. άτομα) απασχολούνται στον γνωστό και ως «τρίτο τομέα» της οικονομίας. Μάλιστα σημειώνεται ότι κατά την περίοδο 2003-2010 σημειώθηκε αύξηση της απασχόλησης στον τομέα από 6% σε 6,5%, δηλαδή από τα 11 εκ. στα 14,5 εκ. απασχολούμενους. Στον επόμενο χάρτη παρουσιάζονται τα σχετικά ποσοστά απασχόλησης στην Κοινωνική Οικονομία σε σχέση με το σύνολο της απασχόλησης στα κράτη της ΕΕ. Παρατηρείται ότι υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στα κράτη μέλη της Δυτικής Ευρώπης, με τα υψηλότερα να καταγράφονται στην Σουηδία και τη Νορβηγία και τα κράτη της Γαλλίας, Ιταλίας, Βελγίου και Ολλανδίας να ακολουθούν.

Διάγραμμα 1: Ποσοστό απασχόλησης στην Κοινωνική Οικονομία ανά κράτος μέλος της ΕΕ

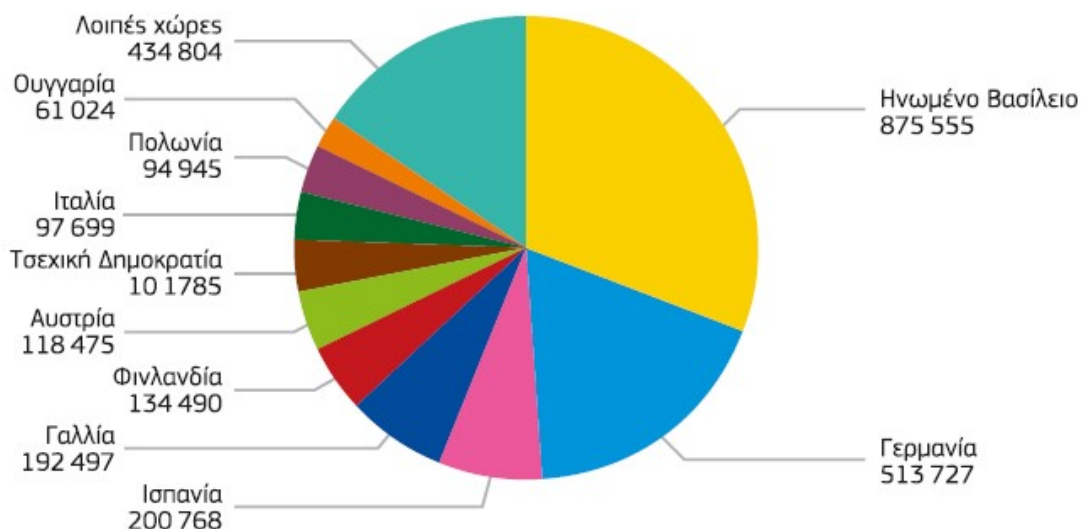
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013 (δεδομένα από Ciriec International 2012)

²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013) «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη», Τεύχος 4, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης, Μάρτιος 2013

²⁶ Κατηχωρίτης Σ. (2016) «Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και Ευρώπη του 2020», Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή συμμετοχή "Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία"

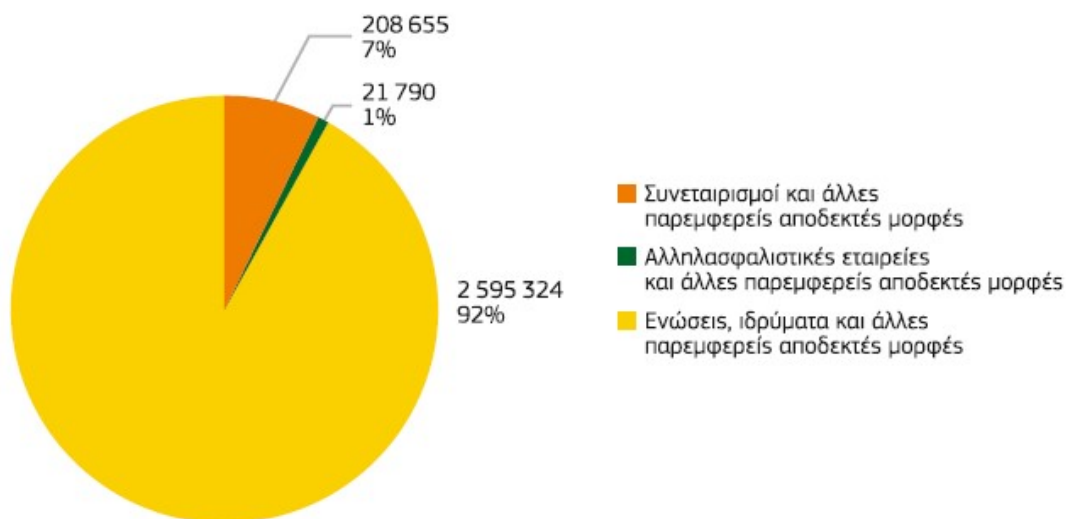
Επίσης από το επόμενο διάγραμμα συμπεραίνεται ότι για το 2012 καταγράφηκαν σημαντικά περισσότεροι σχηματισμοί φορέων του τομέα στο Ηνωμένο Βασίλειο (31% του συνόλου) και τη Γερμανία (18,2%), με τη δεκάδα να συμπληρώνεται από τις Ισπανία (7,1%), Γαλλία (6,8%), Φινλανδία (4,8%), Αυστρία (4,2%), Τσεχία (3,6%), Ιταλία (3,5%), Πολωνία (3,4%) και Ουγγαρία (2,2%).

Διάγραμμα 2: Πλήθος φορέων Κοινωνικής Οικονομίας σε κράτη της ΕΕ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013 (δεδομένα από Ciriec International 2012)

Διάγραμμα 3: Πλήθος φορέων Κοινωνικής Οικονομίας ανά τύπο

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013 (δεδομένα από Ciriec International 2012)

Επίσης βάσει της καταγραφής ανά τύπο φορέα παρατηρείται από το αμέσως προηγούμενο διάγραμμα ότι η συντριπτική πλειοψηφία των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας στην ΕΕ για το 2012 αφορούσε ενώσεις και ιδρύματα (92%), ενώ οι συνεταιρισμοί αποτελούσαν το 7% και μόλις το 1% αποτελούσε αλληλασφαλιστικές εταιρείες. Μάλιστα οι ενώσεις σημειώνεται ότι συγκέντρωναν κατά την περίοδο της καταγραφής των δεδομένων το 65%

των απασχολουμένων του συνόλου του κλάδου στην ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, οι συνεταιρισμοί αποτελούν δυναμικούς φορείς στους εκάστοτε τομείς δραστηριότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα σημειώνεται ότι το 60% της συνολικής παραγωγής και εμπορίας γεωργικών προϊόντων στην ΕΕ γίνεται από γεωργικούς συνεταιρισμούς. Επίσης λειτουργούν περί τους 3.200 συνεταιρισμούς καταναλωτών (με 29 εκ. μέλη και 400.000 απασχολούμενους) και 4.200 συνεταιριστικές τράπεζες (με 50 εκ μέλη και 780.000 απασχολούμενους).

Πίνακας 5: Πλήθος κοινωνικών επιχειρήσεων ανά τύπο σε κράτη μέλη της ΕΕ

Χώρα αναφοράς	Συνεταιρισμοί	Ταμεία αλληλασφάλισης	Ενώσεις	Σύνολο
Βέλγιο	17.047	12.864	249.700	279.611
Γαλλία	439.720	110.100	1.435.330	1.985.150
Ιρλανδία	35.992	650	118.664	155.306
Ιταλία	837.024	-	499.389	1.336.413
Πορτογαλία	51.000	-	159.950	210.950
Ισπανία	488.606	3.548	380.060	872.214
Σουηδία	99.500	11.000	95.197	205.697
Αυστρία	62.145	8.000	190.000	260.145
Δανία	39.107	1.000	120.657	160.764
Φιλανδία	95.000	5.405	74.992	175.397
Γερμανία	466.900	150.000	1.414.937	2.031.837
Ελλάδα	12.345	489	57.000	69.834
Λουξεμβούργο	748	-	6.500	7.248
Κάτω χώρες	110.710	-	661.400	772.110
Μ.Βρετανία	190.458	47.818	1.473.000	1.711.276
Πολωνία	469.179	-	60.000	529.179

Πηγή: Κατηχωρίτης, 2016 (δεδομένα ΕΕ)

Όσον αφορά τα πεδία δραστηριότητας συνολικά σημειώνεται ότι βάσει των διαθέσιμων δεδομένων παρατηρείται συγκέντρωση της δραστηριότητας του 75% των φορέων στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και κατάρτισης, του περιβάλλοντος και της προαγωγής της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Μάλιστα παρατηρείται ότι το υψηλότερο ποσοστό των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας σημειώνεται στο πεδίο της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (16,7%), ενώ ακολουθούν οι φορείς απασχόλησης και κατάρτισης (14,9%), προστασίας του περιβάλλοντος (14,5%), εκπαίδευσης (14,5%) και τοπικής ανάπτυξης (14,3%). Ωστόσο τα πεδία δραστηριότητας των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας ποικίλουν ανά κράτος μέλος και βασίζονται στις εκάστοτε τοπικές ανάγκες διαμορφώνοντας και τη σχετική ζήτηση για υπηρεσίες. Για παράδειγμα, σε ορισμένες χώρες σημειώνεται σχετικά ισόρροπη κατανομή μεταξύ των πεδίων

δραστηριότητας (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο), ενώ σε άλλες δίδεται μεγαλύτερη έμφαση σε συγκεκριμένα πεδία (π.χ. ενίσχυση υπηρεσιών απασχόλησης, υγείας και εκπαίδευσης στη Ρουμανία).

Πίνακας 6: Πεδία δραστηριότητας των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη

Πεδία δραστηριότητας	Ποσοστό στο σύνολο
Υπηρεσίες κοινωνικού περιεχομένου	16,7%
Απασχόληση και κατάρτιση	14,9%
Περιβάλλον	14,5%
Εκπαίδευση	14,5%
Κοινωνικοοικονομική και τοπική ανάπτυξη	14,3%
Πολιτιστικές δραστηριότητες	7,1%
Υπηρεσίες υγείας	6,9%
Παροχή στέγασης	2,7%
Επιχειρηματικές ενώσεις	2,0%
Νομικές υπηρεσίες	1,6%
Λοιπά πεδία δραστηριότητας	4,7%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013 (δεδομένα ευρωπαϊκού προγράμματος SELUSI²⁷)

2.2.2 Υφιστάμενη διάρθρωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

Στην χώρα μας τα διαθέσιμα δεδομένα φανερώνουν σημαντική διαφορά της δυναμικής της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, η Ελλάδα εμφανίζεται στις τελευταίες θέσεις όσον αφορά την απασχόληση στον «τρίτο τομέα» της οικονομίας παρουσιάζοντας ποσοστό μόλις 2-5% επί του συνόλου των απασχολούμενων. Παρόλα αυτά, η αυξανόμενη ανάγκη και σημασία της Κοινωνικής Οικονομίας έγινε απόλυτα κατανοητή και στη χώρα μας και εκφράστηκε αφενός με την επικαιροποίηση και συνεχή ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου²⁸ και αφετέρου με την σημαντική αύξηση του αριθμού των σχετικών πρωτοβουλιών.

Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2013-2016 σημειώθηκε σημαντική για τα δεδομένα της χώρας μας αύξηση των εγγεγραμμένων φορέων στο σχετικό μητρώο κατά 143,8% (από 372 σε 907). Σημειώνεται ότι μέχρι τα τέλη του 2016, οπότε και εισήχθη ο Ν. 4430/2016 στο μητρώο ήταν εγγεγραμμένοι 847 φορείς, οι οποίοι κλήθηκαν να επανεγγραφούν στο νέο μητρώο του νέου νόμου.

²⁷ www.selusi.eu

²⁸ Στο σημείο αυτό σημειώνεται, όπως είδαμε και από την ανάλυση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, ότι μόνο στη χώρα μας σημειώνεται από σχετικά παλαιότερα ενδιαφέρον περί συνεταιρισμών και ενώσεων με πεδίο αρμοδιότητας την τοπική ανάπτυξη.

Πίνακας 7: Εξέλιξη πλήθους εγγεγραμμένων φορέων στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και στο Ειδικό Μητρώο Άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα την περίοδο 2013-2016

Έτος αναφοράς	Εγγεγραμμένοι φορείς
2013	372
2014	585
2015	714
2016	907
Μεταβολή 2013-2014	57,3%
Μεταβολή 2014-2015	22,1%
Μεταβολή 2015-2016	27,0%
Μεταβολή 2013-2016	143,8%

Πηγή: Ιδία επεξεργασία (στοιχεία Υπουργείου Εργασίας - έκθεση 2017)

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνεται ότι σημαντική αύξηση σημειώθηκε την περίοδο 2013-2014 (κατά 57,3%), με τις αντίστοιχες μεταβολές για τα επόμενα έτη να συνεχίζουν αντίστοιχα αλλά με μικρότερες τάσεις. Ωστόσο μελετώντας και τα αντίστοιχα δεδομένα διαγραφών του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας, όπως αυτές διαμορφώθηκαν έως τα τέλη του 2016, φανερώνεται και πάλι η σταδιακή ενίσχυση του τομέα με τη συνεχή αύξηση του πλήθους των εγγεγραμμένων φορέων. Ωστόσο ενδιάμεσα της εξεταζόμενης περιόδου και πιο συγκεκριμένα τα έτη 2013 και 2014 σημειώθηκε το μεγαλύτερο ποσοστό των καταγραφόμενων εγγραφών φορέων (22,2% και 26,6% αντίστοιχα). Το γεγονός όμως ότι αντίστοιχα τα ίδια έτη παρατηρούνται επίσης οι περισσότερες διαγραφές φορέων (35,7% και 38,6% αντίστοιχα) συνδυαστικά φανερώνει την ιδιαίτερη τάση ανάπτυξης φορέων, αλλά ταυτόχρονα το ξεκαθάρισμα των μη βιώσιμων.

Πίνακας 8: Εγγραφές και διαγραφές στο Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας έως 31/10/2016

Έτος αναφοράς	Εγγραφές	% στο σύνολο	Διαγραφές	% στο σύνολο	Εγγεγραμμένοι φορείς	% στο σύνολο
2012	116	9,5%	48	12,7%	68	8,0%
2013	272	22,2%	135	35,7%	137	16,2%
2014	326	26,6%	146	38,6%	180	21,3%
2015	259	21,1%	32	8,5%	227	26,8%
2016	252	20,6%	17	4,5%	235	27,7%
Σύνολο	1.225		378		847	

Πηγή: Ιδία επεξεργασία (στοιχεία Υπουργείου Εργασίας - έκθεση 2017)

Ωστόσο το γεγονός ότι οι φορείς είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο δεν σημαίνει απαραίτητα ότι σημειώνουν δραστηριότητα. Το Υπουργείο στην προσπάθεια υπολογισμού του αριθμού

των ενεργών φορέων της περιόδου 2012-2015 στηρίχθηκε στο αριθμό των ετήσιων αναφορών των φορέων προς αυτό. Ο αριθμός αυτός αυξήθηκε από μόλις 3 το 2012 σε 47 το 2013, 216 το 2014 και 283 το 2015.

Όσον αφορά την περιφερειακή κατανομή των φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, σημειώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό για το έτος 2015 σε σχέση με το σύνολο συναντάται στην Περιφέρεια Αττικής. Πιο συγκεκριμένα, σχεδόν οι μισοί φορείς (45% του συνόλου) βρίσκονται στην Αττική, η οποία ακολουθείται με σημαντική διαφορά ποσοστού από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (11%), την Θεσσαλία (9%), την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (8%) και τις Περιφέρειες Κρήτης και Πελοποννήσου (6%), ενώ οι υπόλοιπες Περιφέρειες ακολουθούν με ακόμη χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής (βλ. επόμενο πίνακα). Παρόλο που η κατανομή αυτή φαινομενικά ακολουθεί τα χαρακτηριστικά πληθυσμιακής συγκέντρωσης της χώρας, πιθανότατα έχει διαμορφωθεί πολυπαραγοντικά και σε συνάρτηση και με άλλους παράγοντες π.χ. το αναπτυξιακό επίπεδο, τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και η νοοτροπία των πολιτών, την παρεχόμενη στο κοινό ενημέρωση, η ακολουθούμενη αναπτυξιακή στρατηγική κάθε περιοχής ξεχωριστά και η εξέλιξη των χρηματοδοτικών τους δυνατοτήτων, τόσο συνολικά όσο και ειδικότερα τις προτεραιότητες άμεσης συσχέτισης με την υποστήριξη και ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας.

Πίνακας 9: Κατανομή φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας ανά Περιφέρεια (2015)

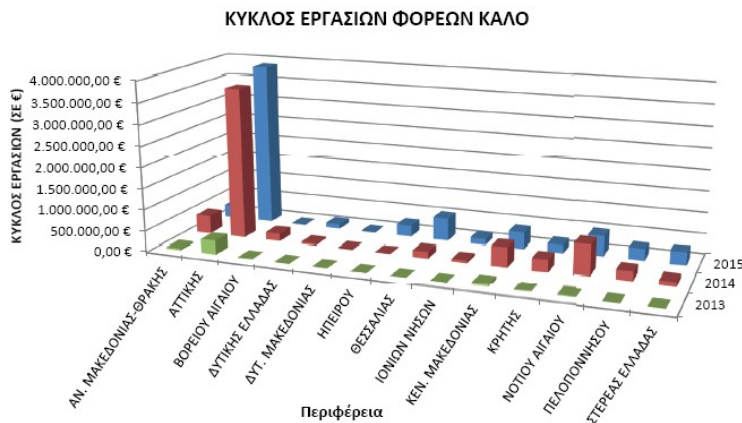
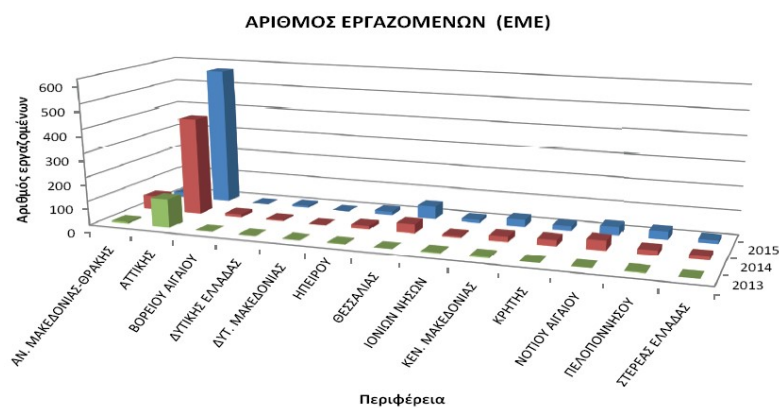
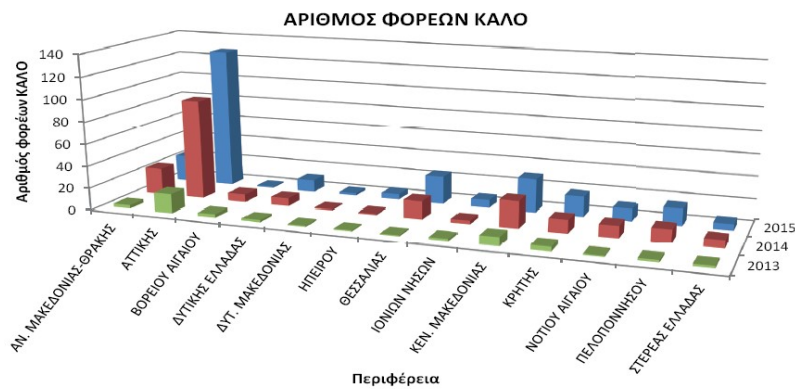
Περιφέρεια αναφοράς	Ποσοστό φορέων στο σύνολο της χώρας	Πληθυσμιακή κατανομή 2011	Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια 2015
Αττική	45%	35,4%	47,9%
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	8%	5,6%	3,8%
Βόρειο Αιγαίο	0%	1,8%	1,4%
Δυτική Ελλάδα	4%	6,3%	2,4%
Δυτική Μακεδονία	1%	2,6%	2,4%
Ήπειρος	2%	3,1%	2,2%
Θεσσαλία	9%	6,8%	5,1%
Ιόνια Νησιά	2%	1,9%	1,8%
Κεντρική Μακεδονία	11%	17,4%	13,5%
Κρήτη	6%	5,8%	5,0%
Νότιο Αιγαίο	4%	2,9%	3,4%
Πελοπόννησος	6%	5,3%	4,4%
Στερεά Ελλάδα	2%	5,1%	4,5%

Πηγή: Ιδία επεξεργασία (στοιχεία Υπουργείου Εργασίας και ΕΛΣΤΑΤ)

Η ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας την περίοδο 2012-2015 συνέβαλε φυσιολογικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα. Επίσης, η περιφερειακή κατανομή που παρουσιάστηκε παραπάνω

δημιουργεί αντίστοιχη εικόνα όσον αφορά και την επιμέρους αύξηση των απασχολουμένων ανά Περιφέρεια με τη μεγαλύτερη αύξηση να σημειώνεται αναπόφευκτα στην Περιφέρεια Αττικής. Ωστόσο αν και θα περιμέναμε να ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία, αυτό δεν συμβαίνει. Απεναντίας κατατάσσεται πέμπτη μεταξύ των περιφερειών, ενώ στις ενδιάμεσες θέσεις εναλλάσσονται οι Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Ιονίων Νήσων και Νοτίου Αιγαίου, αναλόγως του έτους στο οποίο αναφερόμαστε. Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται επίσης όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα των φορέων, με τις παραπάνω περιφέρειες να παρουσιάζουν επίσης αυξημένο αλλά άλλοτε αυξανόμενο άλλοτε μειούμενο κύκλο εργασιών.

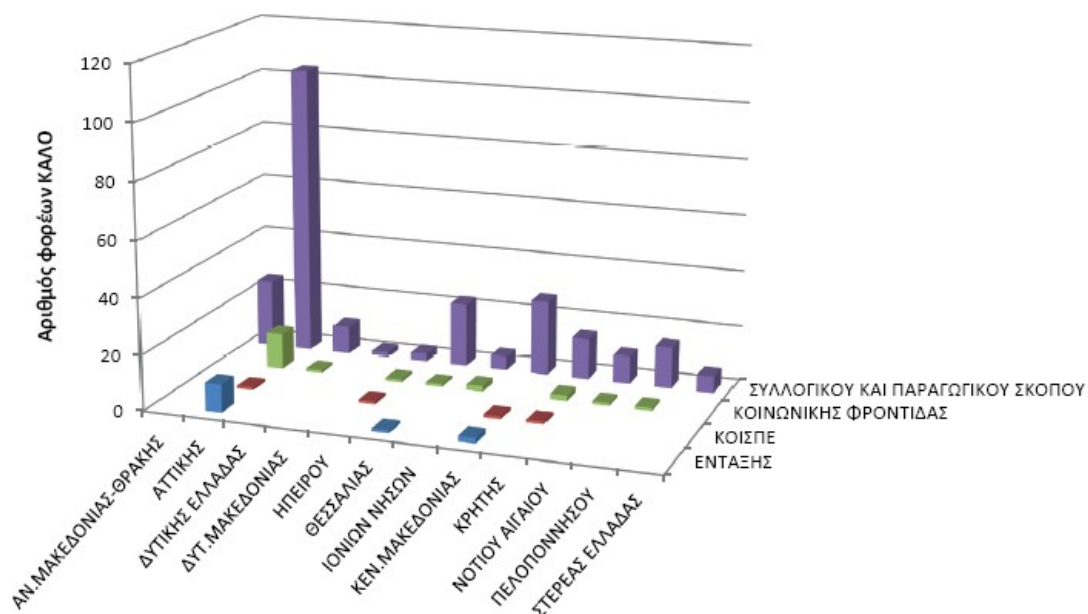
Διάγραμμα 4: Εξέλιξη πλήθους φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, κύκλου εργασιών και απασχολουμένων την περίοδο 2013-2015

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας - έκθεση 2017

Όσον αφορά τον τύπο του συνόλου των φορέων της χώρας μας κατά την εξεταζόμενη περίοδο, αυτός φαίνεται ότι αφορά κυρίως την κατηγορία των ΚΟΙΝΣΕΠ συλλογικού και παραγωγικού σκοπού. Δευτερευόντως τις κατηγορίες των ΚΟΙΝΣΕΠ κοινωνικής φροντίδας και ΚΟΙΝΣΕΠ ένταξης και αναφερόμενοι κυρίως στην Περιφέρεια Αττικής.

Διάγραμμα 5: Πλήθος φορέων ανά τύπο και ανά περιφέρεια για το 2015

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας - έκθεση 2017

Πίνακας 10: Κατανομή φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας ανά πεδίο δραστηριότητας το έτος 2015

Πεδίο δραστηριότητας	Πλήθος φορέων	Ποσοστό στο σύνολο	Πλήθος απασχολουμένων (ΕΜΕ)	Απασχολούμενοι ευάλωτων ομάδων (ΕΜΕ)	Κύκλος εργασιών (σε ευρώ)
Εκπαίδευση	36	12,8%	184	26,5	1.116.544
Εστίαση	30	10,6%	111	7	1.362.312
Δραστηριότητες οργανώσεων	26	9,2%	78	48	429.757
Χονδρικό εμπόριο	21	7,5%	9	5	269.234
Λιανικό εμπόριο	18	6,4%	8	4	275.003
Διοικητικές δραστηριότητες	15	5,3%	50	20	207.265
Υπηρεσίες προς το Δημόσιο	14	4,9%	26	5	470.801
Κοινωνική μέριμνα	14	4,9%	43	7	219.329
Δημιουργικές	12	4,3%	55	6	124.263

δραστηριότητες					
Συμβουλευτικές υπηρεσίες	9	3,2%	14	0	334.447
Υπηρεσίες καθαρισμού	9	3,2%	67	37	481.349
Υπηρεσίες υγείας	8	2,8%	13	0	102.140
Βιομηχανία τροφίμων	5	1,8%	5	2	36.294
Απορρίμματα	5	1,8%	2	0	14.017
Υπηρεσίες πληροφόρησης	5	1,8%	0,4	0,4	69.575
Κατασκευαστικές δραστηριότητες	4	1,4%	4	0	146.516
Εκδόσεις	4	1,4%	1	0	25.496
Πληροφορική	4	1,4%	3	0	42.314
Λοιπές δραστηριότητες	43	15,2%	99,4	57,4	1.128.625
Σύνολο	282	100%	773	225	6.855.279

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας - έκθεση 2017

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των φορέων για το έτος 2015 δραστηριοποιείται στο πεδίο της παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών (12,8%). Ακολουθεί το πεδίο της εστίασης (10,6%), το πεδίο της διοργανώσεων (9,2%) και το χονδρικό και λιανικό εμπόριο (7,5% και 6,4% αντίστοιχα). Παρατηρείται επίσης ότι οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και υγείας εμφανίζουν σχετικά χαμηλότερα ποσοστά (4,9% και 2,8%), αν και η σχετική ζήτηση κρίνεται ικανοποιητική.

Τέλος είναι κρίσιμη η παρουσίαση των διαθέσιμων στοιχείων σχετικά με τις αξιοποιούμενες πηγές χρηματοδότησης των φορέων για την υποστήριξη της δράσης τους και της δυνατότητας να συνεχίσουν και να επεκτείνουν περαιτέρω το κοινωνικό τους έργο.

Σε γενικές γραμμές σημειώνεται αδυναμία εξασφάλισης ικανών δανειακών πόρων για την χρηματοδότηση του υψηλού κύκλου εργασιών που απαιτείται. Το γεγονός αυτό επηρεάζει σαφέστατα τη βιωσιμότητα αλλά και την προοπτική περαιτέρω ανάπτυξης των σχετικών δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα, συμπεραίνεται ότι μόνο στην περίπτωση των Περιφερειών Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας έγινε δυνατή η παροχή σχετικών δανείων το 2014, ενώ το 2015 η μόνη Περιφέρεια που συνέχισε ήταν η Θεσσαλία.

Όσον αφορά τις επιχορηγήσεις, οι μόνες Περιφέρειες που έχουν λάβει πόρους της συγκεκριμένης κατηγορίας τα έτη 2014-2015 ήταν (κατά φθίνουσα κατάταξη) αφενός για το 2014 η Αττική, το Βόρειο Αιγαίο, η Κεντρική Μακεδονία και η Πελοπόννησος και αφετέρου για το 2015 η Αττική, η Θεσσαλία και η Πελοπόννησος (Υπουργείο Εργασίας, 2017).

Σε γενικές γραμμές, από την ανάλυση του συγκεκριμένου κεφαλαίου γίνεται φανερή η ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση που δίνεται στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και στο επίπεδο της χώρας μας. Η έμφαση αυτή διαφαίνεται τόσο όσον αφορά την ιδιαίτερη έμφαση που δίδεται στην εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου, ώστε αυτό να ανταποκρίνεται στις εξελισσόμενες κοινωνικές ανάγκες, όσο και στην κατεξοχήν ανάπτυξη του τομέα βάσει του ολοένα αυξανόμενου αριθμού των σχετικών φορέων, του αριθμού των απασχολουμένων σε αυτές αλλά και του καταγραφόμενου κύκλου εργασιών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Καλές Πρακτικές κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας

Το εν λόγω, κατά σειρά τρίτο κεφάλαιο της παρούσας ερευνητικής εργασίας, έρχεται να παρουσιάσει επιτυχημένες πρακτικές κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας, τόσο από τον ευρωπαϊκό όσο και από τον ελληνικό χώρο. Ανώτερος στόχος του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι να αποτελέσει οδηγό και πεδίο έμπνευσης για πιθανό ενδιαφέρον δραστηριοποίησης στον τρίτο τομέα της. Πιο συγκεκριμένα μέσα από τις καλές πρακτικές που παρουσιάζονται στη συνέχεια, δίδεται έμφαση τόσο σε πετυχημένες πρακτικές που του παρελθόντος, οι οποίες ενέπνευσαν την μετέπειτα εξέλιξη της δραστηριότητας στην κοινωνική οικονομία, όσο και σε πιο πρόσφατα παραδείγματα που απαντούν επιτυχώς στις εξελισσόμενες κοινωνικές ανάγκες και απαιτήσεις των πολιτών, στο πλαίσιο του συνεχώς εξελισσόμενου κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος και των προκλήσεών του.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαχρονικά καταγράφεται μια σειρά σημαντικών πρακτικών Κοινωνικής Οικονομίας, ακόμα και την εποχή που δεν υπήρχε ο συγκεκριμένος όρος στη βιβλιογραφία. Στην συγκεκριμένη ενότητα εκτελείται η παρουσίαση ορισμένων σημαντικών πρακτικών της πρώτης περιόδου, οι οποίες και δρομολόγησαν τις μετέπειτα εξελίξεις ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας, έως αυτή μετασηματιστεί σε επιχειρηματικότητα. Οι πρακτικές αυτές αποτέλεσαν ουσιαστικά την πρώτη προσπάθεια αναγνωρισμένης συνεργασίας μεταξύ μελών της κοινωνικής και οικονομικής δομής των περιοχών αναφοράς τους, με τη συμμετοχή μελών της κοινωνίας των πολιτών, εργαζομένων, εργοδοτών κλπ. Τα παραπάνω παραδείγματα αποτελούν σημαντική παρακαταθήκη έμπνευσης για τη σύγχρονη Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, αποδεικνύοντας ότι διαχρονικά ότι με την η ανάπτυξη πνεύματος δικαιοσύνης και νοοτροπίας αλληλεγγύης, οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να επιτύχουν σημαντικά αποτελέσματα που ωφελούν το σύνολο των μελών τους. Από τις περιόδους εκείνες έχουν αλλάξει πολλά, όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, κυρίως όσον αφορά το σύγχρονο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και τις αντιμετωπιζόμενες προκλήσεις για την κοινωνία και τα μέλη της, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό προήλθαν από την οικονομική ύφεση των τελευταίων χρόνων (π.χ. κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων, αυξημένα επίπεδα ανεργίας και υποαπασχόλησης, μείωση εισοδηματικού επιπέδου κλπ). Στο περιβάλλον αυτό, η ανάπτυξη σύγχρονων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας κρίνεται αναγκαία για την τοπική και γενικότερη ανάπτυξη και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Στο πλαίσιο αυτό η συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζει μια σειρά σύγχρονων καλών πρακτικών ευρωπαϊκού και εθνικού επιπέδου σε μια σειρά σημαντικών πεδίων και με την αξιοποίηση διάφορων μορφών και σχηματισμών.

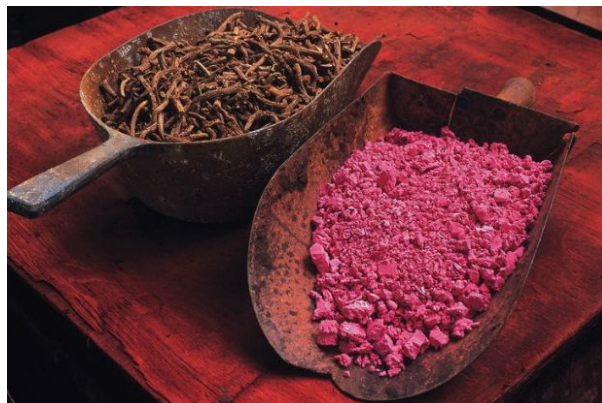
3.1 Καλές πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας

3.1.1 Η περίπτωση του αγροτικού συνεταιρισμού Αμπελακίων

Ένας από τους πρώτους αγροτικούς συνεταιρισμούς στον κόσμο (κατά πολλούς ο πρώτος) και συνάμα ένα ιδιαίτερα επιτυχημένο εγχείρημα που αφορά τη χώρα μας, η αγροτική δραστηριότητα της οποίας ανά περιόδους σαφώς και παρουσίασε και άλλες αντίστοιχες καλές πρακτικές παρ' όλη την απαξίωση του θεσμού των αγροτικών συνεταιρισμών τα τελευταία χρόνια. Το παράδειγμα της καλής πρακτικής που παρουσιάζεται στην συγκεκριμένη ενότητα αναφέρεται στον αγροτικό συνεταιρισμό των Αμπελακίων

Θεσσαλίας²⁹, ένα χωριό της περιοχής των Τεμπών. Στην συγκεκριμένη περιοχή αναπτύχθηκε το 1778 (κατά την Τουρκοκρατία) σημαντική οικονομική δραστηριότητα, με την αгаστή συνεργασία εργαζομένων και εργοδοτών, η οποία έφτασε να εξαγάγει προϊόντα σε σημαντικές πόλεις της Ευρώπης.

Εικόνα 1: Παραγωγή του «κόκκινου χρυσού» στα Αμπελάκια Θεσσαλίας

Πηγή: www.ert.gr, www.ypaithros.gr

Η τοπική οικονομική δραστηριότητα αφορούσε πάντα την κτηνοτροφία και την αμπελουργία. Μάλιστα τα αμπέλια, από όπου προήλθε και το όνομα του χωριού, ανέρχονταν σε πάνω από 1.000 στρέμματα το 1899. Περί τα τέλη του 17^{ου} αιώνα αναπτύχθηκε σταδιακά η παραγωγή και το βάψιμο βαμβακονημάτων του κάμπου των Τεμπών. Για τη δραστηριότητα αξιοποιήθηκε ένα φυτό (ερυθρόδανο), καταγόμενο από την Μικρά Ασία το οποίο ευδοκίμωσε στην περιοχή. Η βαφή που προερχόταν από το φυτό αυτό συνέβαλε τα μέγιστα στην παραγωγή κορυφαίας ποιότητας βαμβακονημάτων στην Ευρώπη. Αντιλαμβανόμενη η τοπική οικοτεχνία τη σημασία και προοπτική του κλάδου, εστίασε στη συγκεκριμένη δραστηριότητα μέχρι που αποτέλεσε κύρια απασχόληση για την περιοχή. Μετά τις εγχώριες αγορές, ήρθε η σειρά των ευρωπαϊκών αγορών. Με τη συνεργασία με Ηπειρώτες εμπόρους αναπτύχθηκε εξαγωγική δραστηριότητα προς Αυστρία και Γερμανία. Μάλιστα οι ζήτηση ήταν τόση ώστε η τροφοδότηση με βαμβάκι γινόταν πλέον και από άλλες αγορές (Μακεδονία, Μικρά Ασία).

Αρχικά την περίοδο μεταξύ 1750-1760 δημιουργήθηκε η πρώτη οικογενειακή βιοτεχνία, την οποία και ακολούθησαν και άλλες αντίστοιχες προσπάθειες φτάνοντας να απασχολούν συνολικά 1.000 εργαζομένους μέσα σε μόλις λίγα χρόνια. Η ολοένα αυξανόμενη δραστηριότητα και τα οικονομικά της αποτελέσματα, φανέρωσαν την ανάγκη περαιτέρω οργάνωσης της δραστηριότητας με τη δημιουργία ενός ευρύτερου φορέα. Έτσι το 1778 ο πρώτος αγροτικός συνεταιρισμός της χώρας μας, η «Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα των Αμπελακίων», ήταν γεγονός. Τα μέλη του συνεταιρισμού ανήλθαν στα 6.000 το 1780 και ήταν όλοι οι κάτοικοι του χωριού, είτε αυτοί ήταν εργάτες είτε παραγωγοί και έμποροι. Οι

²⁹ <http://www.ypaithros.gr/oi-syntrofies-sta-ampelakia/>

κάτοχοι χωραφιών συμμετείχαν διαθέτοντας τις ιδιοκτησίες τους, οι εργάτες την προσωπική τους εργασία και οι κεφαλαιούχοι διαθέτοντας πόρους, που αντιστοιχούσαν σε συνεταιριστικές μερίδες (αξία από 1.700 έως 6.800 φράγκα η καθεμία). Ο συνεταιρισμός έφτασε να λειτουργεί 17 υποκαταστήματα σε Ευρωπαϊκές πόλεις, με όλες τις θέσεις εργασίας να στελεχώνονται από κατοίκους του χωριού και μέλη του συνεταιρισμού. Επίσης τα παραγόμενα κέρδη μοιράζονταν δίκαια, ενώ τμήμα τους αξιοποιούταν για την υλοποίηση έργων όπως σχολεία, υποδομές υγείας και δρόμοι.

Δυστυχώς, παρά την ανάπτυξή του, ο συνεταιρισμός δεν κατάφερε να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού. Με την ανάπτυξη της βρετανικής κλωστοϋφαντουργίας, η δραστηριότητά του συρρικνώθηκε και τελικά σταμάτησε να λειτουργεί το 1812, αφήνοντας όμως πίσω του πλούσια 34χρονη διαδρομή και πολιτιστικό απόθεμα που σήμερα μνημονεύεται ακόμα και αποτελεί σημαντικό πόρο για την περιοχή.

3.1.2 Το παράδειγμα της ανάπτυξης της προώθησης της παραγωγής τοπικών αγροτικών προϊόντων στο Φράιμπουργκ της Γερμανίας

Στην περιοχή του Φράιμπουργκ της Γερμανίας, στο πλαίσιο της περαιτέρω ενίσχυσης της τοπικής αγροτικής οικονομίας και της παραγωγής, δραστηριοποιείται η ιδιωτικής ιδιοκτησίας συνεταιριστική κεφαλαιουχική εταιρεία (Regionalwert AG)^{30,31}. Πιο συγκεκριμένα, στην εταιρεία συμμετέχουν κοινωνικοί επιχειρηματίες, πολίτες, παραγωγοί και καταναλωτές. Αξιοποιώντας τις ψηφιακές δυνατότητες της μικροχρηματοδότησης μέσω διαδικτύου και την εμπλοκή πλήθους κοινωνικών επιχειρήσεων, η εταιρεία στοχεύει στην ανάπτυξη της βιολογικής παραγωγής και εμπορίας τοπικών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, στο πλαίσιο του αειφόρου και οικονομικά βιώσιμου εφοδιασμού τροφίμων υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Έως το 2013 ο συνεταιρισμός είχε καταφέρει να συγκεντρώσει επενδυτικά ποσά της τάξης άνω των 2 εκ. ευρώ από περισσότερους από 500 κοινωνικούς επενδυτές, ποσά τα οποία τροφοδότησαν τη δημιουργία αγρών βιολογικής γεωργίας, εγκαταστάσεων τυποποίησης και συσκευασίας και καταστημάτων χονδρικής και λιανικής διάθεσης. Οι συμμετέχουσες κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται ξεχωριστά απολαμβάνοντας ωστόσο οικονομίες κλίμακας και αυξημένης ανταγωνιστικότητας από την κοινή χρήση υποδομών (π.χ. από κοινού διαχείριση αποβλήτων, αξιοποίηση παραγόμενων ποσοτήτων κοπριάς στην γεωργία, κοινά δίκτυα τροφοδοσίας πρώτων υλών και διανομής).

³⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013) «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη», Τεύχος 4, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης, Μάρτιος 2013

³¹ <https://www.regionalwert-ag.de/>

Εικόνα 2: Η συνεταιριστική κεφαλαιουχική εταιρεία Regionalwert AG του Φράμπουργκ

Πηγή: www.regionalwert-ag.de

Τα κέρδη του συνεταιρισμού επανεπενδύονται στην περιοχή, καθώς τμήμα αυτών διατίθεται ως μικροχρηματοδοτήσεις προς νέους γεωργούς και για την παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών ανάπτυξης προς τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στο δίκτυο. Μάλιστα έχει διαμορφωθεί συγκεκριμένη μεθοδολογία εκτίμησης της συμβολής που σημειώνουν οι επενδυόμενοι πόροι στην εξέλιξη του αναπτυξιακού κοινωνικού, οικονομικού επιπέδου και της περιβαλλοντικής κατάστασης της περιοχής. Τα εμφανή αποτελέσματα, καθώς επίσης η περιφερειακή κλίμακα αναφοράς που θεωρήθηκε κατάλληλη για την διάχυση της πρακτικής, αποτέλεσαν σημείο αναφοράς και για άλλες παρόμοιες πρωτοβουλίες στη χώρα αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

3.1.3 Το παράδειγμα του συνεταιρισμού του Ρότσντεϊλ της Αγγλίας³²

Η κοινωνικοοικονομική αστάθεια που χαρακτήριζε τον 18^ο αιώνα δημιούργησε σημαντικό κύμα καινοτομικής σκέψης σχετικά με πιθανούς βιώσιμους τρόπους αντιμετώπισης των προκλήσεων της εποχής. Αποτέλεσμα αυτού η δημιουργία συνεταιριστικών σχηματισμών από οικονομικά ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες, στο πλαίσιο της προσέγγισης «η ισχύς εν τη ενώσει». Αρκετοί από τους σχηματισμούς αυτούς έλαβαν τη μορφή συνεταιρισμών λιανικής πώλησης αγαθών, με πρωτοπόρο στη συγκεκριμένη μορφή να είναι ο συνεταιρισμός του Ρότσντεϊλ.

³² Το συγκεκριμένο παράδειγμα αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σημείο της εργασίας, λόγω της ιδιαίτερης σημασίας του καθώς συνδέεται άρρηκτα με την πρώτη εμφάνιση του συνεταιριστικού κινήματος.

Εικόνα 3: Ο συνεταιρισμός του Ρότσντεϊλ

Πηγή: www.diktio-kapa.dos.gr

Το Ρότσντεϊλ είναι μια μικρή πόλη της Αγγλίας, στην οποία ο τομέας της κλωστοϋφαντουργίας παρουσιάζει διαχρονικά ιδιαίτερη δυναμική. Στην πόλη αυτή το 1844, μόλις 28 εργαζόμενοι του κλάδου κινητοποιήθηκαν λόγω των σκληρών συνθηκών εργασίας και της ανεπαρκούς προστασίας των καταναλωτών, σχηματίζοντας μια ομάδα με στόχο τη δημιουργία μιας διαφορετικής σε σχέση με τα μέχρι εκείνη τη στιγμή πρότυπα για την προμήθεια του κοινωνικού συνόλου με υψηλής ποιότητας τροφίμων και λοιπών προϊόντων (π.χ. υποδήματα, ενδύματα), όπως επίσης στη συνέχεια τη μέριμνα για ικανοποιητικές εγκαταστάσεις κοινωνικής πρόνοιας και εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό δημιούργησαν έναν συνεταιρισμό λιανικού εμπορίου, τη «Δίκαιη Εταιρεία Πρωτοπόρων του Ρότσντεϊλ»^{33,34}, ο οποίος εμπορεύονταν τρόφιμα σε ανταγωνιστικές τιμές. Ο συνεταιρισμός ικανοποιούσε τις ανάγκες των μελών του, οι οποίοι ταυτόχρονα ήταν ιδιοκτήτες του, ενώ τμήμα των παραγόμενων κερδών από τη δραστηριότητά του διανεμόταν εκ νέου στα μέλη βάσει των αγορών που είχαν κάνει από αυτόν. Σημειώνεται ότι ο συνεταιρισμός ακολουθούσε πλήρως δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς κάθε μέλος είχε δικαίωμα ψήφου με ίση βαρύτητα στην τελική απόφαση. Από τον πρωτοπόρο αυτό συνεταιρισμό, ο οποίος υπάρχει ακόμα σήμερα με σημαντική κοινωνικοοικονομική δράση, προέκυψε μια σειρά αξιών, οι οποίες τελικά υιοθετήθηκαν από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση (ICA), για τον ορισμό των βασικών χαρακτηριστικών που θα έπρεπε να ακολουθεί το σύνολο των συνεταιρισμών.

Το παράδειγμα του εν λόγω συνεταιρισμού ακολούθησαν και άλλες αντίστοιχες συνεταιριστικές προσπάθειες. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του συνεταιρισμού βιοτεχνών της Γερμανικής πόλης Delitzsch το 1849 για την προμήθεια πρώτων υλών για τη δραστηριότητά τους και του αγροτικού συνεταιρισμού παροχής πιστώσεων της πόλης Flammesfeld της Γερμανίας (Μαριάδης 2012, Ασπρούδας και Μπέκου 2017).

³³ <http://socialactivism.gr/index.php/koinoniki-oikonomia/1131-h-oikonomia-tis-synergias>

³⁴ <https://www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/rothdale.pdf>

3.2 Καλές πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας

3.2.1 Το παράδειγμα της φοιτητικής κάρτας υγείας στην Ιταλία

Γενικότερα οι νέοι κατά τη σύγχρονη εποχή αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, καθώς στην προσπάθεια εδραίωσης αυτάρκειας της ζωής τους συναντούν μια σειρά σημαντικών αποτρεπτικών εμποδίων. Αρκετές πρωτοβουλίες του τρίτου τομέα ασχολούνται και έχουν ως ωφελούμενο πληθυσμό στις νεαρότερες ηλικίες. Μια από τις πρωτοβουλίες αυτές, η οποία αποτελεί και καλή πρακτική με ρεαλιστικές δυνατότητες επέκτασης και εφαρμογής και σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, είναι και η Κάρτα Υγείας για τους φοιτητές που εφαρμόζεται στην Ιταλία³⁵. Η πρωτοβουλία αναπτύσσεται μέσω του ιδιωτικού τομέα και της παροχής ασφαλιστικών υπηρεσιών, με τη συνεργασία φορέων δύο κρατών μελών (Ιταλία και Γαλλία). Πιο συγκεκριμένα, την πρωτοβουλία έχει αναλάβει η επιχείρηση (Fondo Salute³⁶), η οποία απασχολεί 8 εργαζομένους και έχει ιδρυθεί από δύο υφιστάμενες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται η μεν στην ασφάλιση ζωής, υγείας, ατυχημάτων και αναπηρίας (Harmonie Mutuelle Italia) και η δε στις πιστωτικές υπηρεσίες υγείας (Cazare Pozzo).

Η συνεργασία των δύο παραπάνω φορέων επετεύχθη αρχικά με στόχο την κάλυψη ενός σημαντικού κενού υπηρεσιών που δημιουργείται στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Ιταλίας, καθώς αφενός η περίοδος αναμονής για την υλοποίηση μιας επίσκεψης σε ειδικευμένο γιατρό του δημοσίου είναι σημαντικά μεγάλη (3 έως 6 μήνες) και αφετέρου το κόστος επίσκεψης σε ιδιώτες γιατρούς κρίνεται σημαντικό. Σύμφωνα με στατιστικά του 2016, συνολικά 11 εκ. Ιταλοί πολίτες και 1,8 εκ. φοιτητές δεν ακολουθούν ιατρική θεραπεία λόγω του κόστους αυτής. Οι παραπάνω φορείς αποφάσισαν, για την κάλυψη του παραπάνω κενού, να συστήσουν το 2010 μια ευρωπαϊκή συνεταιριστική επιχείρηση (με δυνατότητες επέκτασης της δραστηριότητας και σε άλλα κράτη μέλη π.χ. Ρουμανία). Στο πλαίσιο της κοινωνικοοικονομικής της δραστηριότητας συνεχώς επεκτείνει το δίκτυο των συνεργαζομένων με αυτήν ιατρικών κέντρων στην Ιταλία, παρέχοντας στα μέλη της χαμηλότερο κόστος υπηρεσιών, αμεσότερη εξυπηρέτηση και ποιοτικές υπηρεσίες. Σήμερα το δίκτυο της περιλαμβάνει πάνω από 2.400 ιατρικά κέντρα στην Ιταλία με τις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας να καλύπτουν μια ευρεία γκάμα (π.χ. καρδιολογία, γυναικολογία, οδοντιατρική κλπ). Ταυτόχρονα ασκεί πολιτική πίεση (π.χ. γνωμοδοτήσεις προς το Ευρωκοινοβούλιο).

Από το 2016 και έπειτα κατέστη δυνατή η συμμετοχή και άλλων ιδιωτικών αλλά και δημόσιων φορέων στο διοικητικό και ιδιοκτησιακό σχήμα του συνεταιρισμού, στο πλαίσιο της επέκτασης της δραστηριότητάς του, με αποτέλεσμα τη δημιουργία της «Κάρτας Υγείας για τους φοιτητές». Η κάρτα αυτή συμμετοχής στο δίκτυο και η δυνατότητα αξιοποίησης ειδικών προνομίων υγείας είναι δυνατή για φοιτητές της χώρας που είναι άνω των 18 ετών, έχοντας διατεθεί συνολικά μόνο κατά το πρώτο έτος 200-300 κάρτες. Στόχος εκτός των παραπάνω είναι επίσης η ενίσχυση του αισθήματος αλληλεγγύης στους νέους και μελλοντικούς εμπνευστές και διαχειριστές αντίστοιχων πρωτοβουλιών.

³⁵ AMICE (2017) «Promoting mutual & cooperative Insurance and Mutuality - Good practices vis-à-vis staff, member-policyholders and society», Report drawn up by the AMICE Promoting working group

³⁶ <http://www.fondosalute.it/>

Εικόνα 4: Μαθητική κάρτα υγείας στην Ιταλία

Πηγή: AMICE, 2017

Τα κόστη του συνεταιριστικού δικτύου αφορούν κυρίως την επέκταση του, καθώς τα λειτουργικά κόστη είναι χαμηλά. Πιο συγκεκριμένα, τα κόστη προέρχονται κυρίως από την υλοποίηση προωθητικών ενεργειών και παραγωγής σχετικού ενημερωτικού υλικού προς τα εκπαιδευτικά ιδρύματα καθώς επίσης την επέκταση του δικτύου συμμετεχόντων στους καθηγητές και εργαζομένους των ιδρυμάτων. Η παρεχόμενη δυνατότητα είναι δυνατό να συμπεριληφθεί στον φάκελο ενημέρωσης των νεοεισερχόμενων εκπαιδευόμενων ταυτόχρονα με άλλες παρεχόμενες υπηρεσίες (π.χ. στέγαση, αθλητικές και λοιπές δραστηριότητες κλπ), με το εκάστοτε ίδρυμα να λαμβάνει ένα συμβολικό κέρδος για κάθε νέα εγγραφή. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι τη διαχείριση (π.χ. νέες εγγραφές, έκδοση καρτών κλπ) αναλαμβάνει το ανθρώπινο δυναμικό του συνεταιρισμού, όπως επίσης την επίτευξη σχέσεων συνεργασίας με τα ιδρύματα και τη συμμετοχή σε εκθέσεις και εκδηλώσεις νέων.

3.2.2 Η περίπτωση των αλληλασφαλιστικών επιχειρήσεων της Ρουμανίας
Όπως αναφέρθηκε και στις προηγούμενες ενότητες, η δράση των αλληλασφαλιστικών επιχειρήσεων ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα για την κάλυψη ελλειπών υπηρεσιών δημόσιας ασφάλισης (Σταμάτη, 2014). Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω μορφή είναι διαχρονικά διαδεδομένη στην Ρουμανία, λαμβάνοντας τις επιμέρους μορφές ενώσεων εργαζομένων ή συνταξιούχων. Παρουσιάστηκαν αρχικά κατά την κομμουνιστική περίοδο της χώρας, συντονιζόμενες από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, και σταδιακά ενσωματώθηκαν στο σύστημα πρόνοιας της χώρας. Μετά την Τσαουσέσκου εποχή, οι εν λόγω επιχειρήσεις συνέχισαν τη δραστηριότητά τους και κατέστησαν βιώσιμες, καθώς οι κοινωνικές προνοιακές ανάγκες συνέχισαν να υφίστανται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Εικόνα 5: Διάσκεψη Διεθνούς Ομοσπονδίας Συνεταιριστικών Ασφαλιστικών Οργανώσεων «ICMIF Biennial Conference 2017»

Πηγή: ICMIF, 2018

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται μια ανάκαμψη της συγκεκριμένης μορφής κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες³⁷³⁸, συμπληρώνοντας τις ελλείψεις του δημόσιου συστήματος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Μάλιστα, στη Ρουμανία το 2010 δραστηριοποιούνταν συνολικά 887 αλληλασφαλιστικοί σχηματισμοί, στους οποίους συμμετείχαν πάνω από 5 εκ. ρουμάνοι πολίτες. Επίσης η συνολική απασχόληση των εν λόγω σχηματισμών ανερχόταν στα 17.268 άτομα, φανερώνοντας την ιδιαίτερη σημασία της δραστηριότητάς τους και στην οικονομία, πέραν την κάλυψης βασικών κοινωνικών και προνοιακών αναγκών (Λυκουρέση, 2014).

3.3 Παροχή υποστήριξης ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων

Η παροχή μικροπιστώσεων/μικροχρηματοδοτήσεων για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας ειδικών κατηγοριών πληθυσμού αποτελεί διαχρονικά σημαντικό πεδίο άσκησης δραστηριοτήτων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και πιο συγκεκριμένα πρωτοβουλιών τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα αλλά και συνδυασμού των δύο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα παραδείγματα καλών πρακτικών που λειτουργούν επιτυχώς στην Ουγγαρία, την Σουηδία και την Ελλάδα.

3.3.1 Το παράδειγμα του δικτύου επιχειρηματιών μειονότητας της Σουηδίας
Με στόχο την υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων της Σουηδίας μέσω της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, και πιο συγκεκριμένα των πληθυσμιακών μειονοτήτων που κατοικούν στη χώρα, δημιουργήθηκε το 2002 η ΜΚΟ Network for Entrepreneurs from Ethnic Minorities (NEEM)³⁹, η οποία λαμβάνει τη μορφή

³⁷ AMICE (2017) «Promoting mutual & cooperative Insurance and Mutuality - Good practices vis-à-vis staff, member-policyholders and society», Report drawn up by the AMICE Promoting working group

³⁸ AMICE-ICMIF (2018) «Facts and figures: Mutual and cooperative insurance in Europe», Vol 2

³⁹ www.neem.se

δικτύου υποστήριξης μειονοτήτων, μέσω της παροχής κατάρτισης, κοινωνικής υποστήριξης και δανεισμού κεφαλαίου. Το Δίκτυο έχει ήδη συμβάλει στην ενίσχυση των μικροχρηματοδοτήσεων της χώρας, παρόλο που η σχετική δραστηριότητα βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο. Μάλιστα το 75% των δικαιούχων των προγραμμάτων υποστήριξης αποτελούν γυναίκες (ΕΕΤΑΑ, 2014). Το δίκτυο δραστηριοποιείται στην περιοχή συγκεκριμένων δήμων της Σουηδίας (Katrineholm, Flen και Vingåkers) και στοχεύει στα εξής:

- Συμβολή στην επίτευξη των εθνικών στόχων για την ισότητα των φύλων και την ενσωμάτωση των γυναικών
- Υποστήριξη της επιχειρηματικής ανάπτυξης με ιδιαίτερη έμφαση στη γυναικεία επιχειρηματικότητα διεθνούς αναφοράς
- Παραγωγή νέας γνώσης, σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα, για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας γυναικών μεταναστριών και την προώθηση των απαραίτητων μεταβολών.

Εικόνα 6: Το λογότυπο της σουηδικής ΜΚΟ «NEEM»

Πηγή: www.emnconference.org

Η λειτουργία της ΜΚΟ ορίζεται από καταστατικό λειτουργίας και διοικείται από μια δημοκρατικά εκλεγμένη από τη Γενική Συνέλευση διοικούσα επιτροπή, με τη συμμετοχή εκπροσώπων ομάδων των τοπικών κοινωνιών και των δικαιούχων. Η Γενική συνέλευση αποφασίζει σχετικά με τη στρατηγική και τους στόχους του δικτύου.

Στο πλαίσιο της επέκτασης της δραστηριότητας του δικτύου το 2014 εκκίνησε η πρωτοβουλία «NEEM - Big fish and small fish», βασικός στόχος της οποίας είναι η δημιουργία αμοιβαία επωφελών σχέσεων συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων διαφόρων μεγεθών για τη δημιουργία νέων μορφών απασχόλησης και επιχειρηματικής προοπτικής προς την κατεύθυνση της γενικής ενίσχυσης της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της Ευρώπης. Η πρωτοβουλία βασίζεται στην από κοινού ή συμπληρωματική προώθηση της καινοτομίας, της διαχείρισης ανθρωπίνου δυναμικού και προμηθευτών, υποδομών λειτουργίας κλπ. Οι μικρότερες επιχειρήσεις σαφέστατα επωφελούνται από την ένταξη σε δίκτυα των μεγαλύτερων επιχειρήσεων και οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις από τη δυνατότητα εκχώρησης λειτουργιών τους (π.χ. τμήμα έρευνας ή παραγωγής τους) σε μικρότερες επιχειρήσεις.

Η πρωτοβουλία αξιοποιεί σε μεγάλο βαθμό τα κοινωνικά δίκτυα για τη διάχυση των δράσεων της, ενώ επίσης αξιοποιεί ήδη λειτουργούντα δίκτυα και υφιστάμενες αγορές οι οποίες προσφέρουν αυξημένες δυνατότητες καινοτομίας, εμπορίου, μεταφοράς τεχνογνωσίας και τεχνολογίας και επενδυτικές ευκαιρίες (European Commission, 2014).

3.3.2 Το παράδειγμα του προγράμματος προώθησης της αυτοαπασχόλησης ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων της Ουγγαρίας

Αντίστοιχη προσπάθεια στον τομέα της ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων με στόχο την κοινωνική τους ένταξη αποτελεί και η συγκεκριμένη καλή πρακτική της Ουγγαρίας, η οποία εστιάζει σε κοινωνικές ομάδες χαμηλού εισοδήματος και ειδικότερα σε πληθυσμούς ΡΟΜΑ συνολικά 15 οικισμών της Βορειοανατολικής Ουγγαρίας. Υπό την αρμοδιότητα μιας ιδιωτικής μη κερδοσκοπικής οργάνωσης (Polgár Foundation for Opportunities), η οποία ιδρύθηκε το 2010, το πρόγραμμα Κιύτ⁴⁰ παρέχει υποστήριξη και ποσά μικροπιστώσεων με στόχο την ενθάρρυνση των ΡΟΜΑ να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα στην επίσημη οικονομία της χώρας και να παράγουν εισόδημα για τις οικογένειές τους (ΕΕΤΑΑ, 2014).

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα παρέχει, με τη μορφή δανεισμού σταδιακής αποπλήρωσης (υπό προϋποθέσεις λόγω του κοινωνικού χαρακτήρα της δραστηριότητας), κεφάλαια έναρξης βιώσιμων μικρών γεωργικών επιχειρήσεων, όπως επίσης επιχειρηματική κατάρτιση στον κλάδο της γεωργικής παραγωγής και συνεχή διοικητική υποστήριξη (π.χ. ένταξη σε κανάλια προμηθευτών, άρση αποκλεισμού συνεργασίας με φορείς). Οι νεοσυσταθείσες επιχειρήσεις φιλοξενούνται αρχικά σε δομές επιχειρηματικής φιλοξενίας, μέχρι να καταστούν βιώσιμες. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι προϋπόθεση για το πρόγραμμα είναι το 50% των δικαιούχων να είναι γυναίκες. Επίσης, κάθε χρόνο το πρόγραμμα υποστηρίζει συνολικά 80-100 οικογένειες, οι μισές εκ των οποίων είναι νέες.

Τα κόστη της πρωτοβουλίας περιλαμβάνουν τα έξοδα μισθών και ασφάλισης εργαζομένων, καθώς επίσης τα έξοδα κατάρτισης και επιχειρηματικής υποστήριξης των δικαιούχων. Μάλιστα τα δύο πρώτα έτη της δραστηριότητας (2010-2012), το μεγαλύτερο τμήμα των εξόδων καλυπτόταν από την ΕΕ ως πιλοτικό πρόγραμμα. Παρόλο που το πρόγραμμα ήταν επιτυχές και προτάθηκε η συνέχισή του, οι Ουγγρικές αρχές δεν το υποστήριξαν με αποτέλεσμα πλέον να μην βασίζεται σε οποιαδήποτε μορφή δημόσιας στήριξης.

Εικόνα 7: Το πρόγραμμα Κιύτ στην Ουγγαρία εστιάζει σε πληθυσμούς ΡΟΜΑ για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας μέσω μικροπιστώσεων

Πηγή: kiutprogram.hu

Σημειώνεται ότι, στο πλαίσιο της κοινωνικής της δράσης, η οργάνωση ξεκίνησε εντός του 2018 νέα πρωτοβουλία σχετικά με την κατάρτιση των αναζητούντων εργασία στην περιοχή αρμοδιότητάς της και η περαιτέρω σύστασή τους σε μεταποιητικές επιχειρήσεις που αναζητούν εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

⁴⁰ kiutprogram.hu

3.3.3 Το παράδειγμα της επανένταξης αποφυλακισμένων στην Ελλάδα

Στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια προωθούνται μια σειρά σημαντικών εξελίξεων κοινωνικού αντίκτυπου και ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα καλής πρακτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σημαντικότερο παράδειγμα προς μίμηση και αφορά την κοινωνική επανένταξη κρατουμένων και αποφυλακισμένων.

Στο πλαίσιο αυτό, το 2003 ιδρύθηκε η «Επάνοδος»⁴¹, η οποία λειτουργεί με τη μορφή ΝΠΙΔ υπό το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αποτελεί το μοναδικό επίσημο φορέα μετασφρονιστικής μέριμνας της χώρας και σύμφωνα με το καταστατικό της στοχεύει στην επαγγελματική υποστήριξη, προετοιμασία και προώθηση της κοινωνικής επανένταξης κρατουμένων και αποφυλακισμένων. Παρόλα τα εμπόδια που συνάντησε η προσπάθεια μέχρι την πλήρη λειτουργία της το 2009, σήμερα η Επάνοδος προσφέρει εξατομικευμένη ψυχοκοινωνική στήριξη, νομική συμβουλευτική, επαγγελματική συμβουλευτική, καθώς επίσης υποστήριξη κατά τα πρώτα βήματα τους εκτός φυλακής (π.χ. οικονομική στήριξη υπό προϋποθέσεις, προσωρινή διαμονή, παροχή κουπονιών εστίασης, εισιτήρια μετακινήσεων και κάρτες επικοινωνίας)⁴². Κατά την περίοδο ανάπτυξης της δράσης του ΝΠΙΔ διοργανώθηκαν κατά τόπους οργανωμένες και αδειοδοτημένες επισκέψεις σε σωφρονιστικά ιδρύματα της χώρας για τη διοργάνωση δράσεων με φυλακισμένους (π.χ. εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης) για την ενημέρωση των συμμετεχόντων για τις παρεχόμενες δυνατότητες μέσω της Επάνοδος και τη δημιουργία εφοδίων για τα άτομα που βρίσκονταν κοντά στην αποφυλάκιση.

Το 2012 η Επάνοδος σε συνεργασία με άλλους δύο φορείς («Άρσις» και «Δίκτυο Απασχόλησης και Κοινωνικής Μέριμνας») εκκίνησαν την υλοποίηση ενός προγράμματος ΤΟΠΕΚΟ⁴³, το οποίο εντασσόταν στο ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013» του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Το πρόγραμμα στόχευε στην ενεργοποίηση τοπικών φορέων για τη δημιουργία θέσεων εργασίας για ανέργους ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα μέσω του προγράμματος υποστηρίχθηκαν συνολικά 60 αποφυλακισμένα άτομα, τα οποία αντιμετώπιζαν προβλήματα κοινωνικής απομόνωσης και φτώχειας. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρία εκπαιδευτικά τμήματα, τα οποία παρείχαν κατάρτιση στους εξής τρεις τομείς:

- Διαμόρφωση και συντήρηση χώρων πρασίνου,
- Κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα και
- Ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

Με την ολοκλήρωση του προγράμματος εκφράστηκε έντονο ενδιαφέρον ίδρυσης μιας ΚοινΣΕπ για να εξεταστεί στην πράξη η αποτελεσματικότητα σχετικά με την κοινωνική συμβολή και βιωσιμότητα μιας τέτοιας προσπάθειας. Η ΚοινΣΕπ ένταξης «Νέοι Ορίζοντες»⁴⁴ συστάθηκε τον Απρίλιο του 2014, με αντικείμενο τη δημιουργία και την συντήρηση χώρων πρασίνου και την καθαριότητα κτιριακών εγκαταστάσεων. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι η διοίκηση της επιχείρησης βρίσκεται στα χέρια των ίδιων των ωφελουμένων του προγράμματος, γεγονός που την κάνει τη μοναδική στη χώρα μας ΚοινΣΕπ που ιδρύθηκε και διοικείται από αποφυλακισμένους⁴⁵. Κατά τους πρώτους πέντε μήνες δραστηριότητας της επιχείρησης δημιουργήθηκαν 20 θέσεις εργασίας, οι οποίες στη συνέχεια

⁴¹ Π.Δ. 300/2003 «Σύσταση και λειτουργία νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία 'ΕΠΑΝΟΔΟΣ'»

⁴² <http://epanodos.org.gr/>

⁴³ Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες (ΤΟΠΕΚΟ)

⁴⁴ https://neoiorizonteskoinsep.blogspot.com/p/blog-page_18.html

⁴⁵ Στην Ευρώπη είναι η τρίτη ΚοινΣΕπ αυτού του είδους καθώς λειτουργούν άλλες δύο, στη Φινλανδία και στη Μεγάλη Βρετανία.

υπερδιπλασιάστηκαν. Επίσης, με την αρχική στήριξη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών ως πρώτου πελάτη των υπηρεσιών της επιχείρησης, σταδιακά η δραστηριότητά της επεκτείνεται πέραν του δημοσίου σε ιδιωτικές κτιριακές εγκαταστάσεις. Σημειώνεται επίσης ότι η επιχείρηση δεν έχει λάβει καμία μορφή δημόσιας χρηματοδότησης, με τα αρχικά κόστη να καλύπτονται εξολοκλήρου από τους συμμετέχοντες/ιδρυτές της πρωτοβουλίας.

Εικόνα 8: Η κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση «Νέοι Ορίζοντες»

Πηγή: Δίκτυο ΚοινΣΕπ, 2018

Μεταξύ των επόμενων βημάτων της πρωτοβουλίας βρίσκεται αφενός η περαιτέρω επέκταση της δραστηριότητας και αφετέρου η διερεύνηση της δυνατότητας υλοποίησης σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης της ιδέας της μετατροπής κοινωνικής εργασίας σε εργασία στην συγκεκριμένη ΚοινΣΕπ, παρέχοντας στους συμμετέχοντες ιδιαίτερα σημαντικές δυνατότητες ουσιαστικής δεύτερης ευκαιρίας και ομαλής κοινωνικής επανένταξης⁴⁶.

Όμως, όπως εκφράζουν σχετικά οι ιδρυτές της πρωτοβουλίας, η πορεία προς την επιτυχία δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση. Πέραν της αρχικής έλλειψης εμπιστοσύνης του κοινού λόγω πρότερου βίου των συμμετεχόντων σε αυτή (η οποία σαφώς ξεπεράστηκε), σημειώθηκαν κατά τη σύσταση και συνεχίζουν να σημειώνονται κατά τη φάση λειτουργίας και ανάπτυξης της επιχείρησης σημαντικά αποτρεπτικά εμπόδια. Τα εμπόδια αυτά κυρίως έχουν να κάνουν με τις πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες της χώρας μας, παραλείψεις και ασάφειες του θεσμικού πλαισίου της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας, αλλά και την άγνοια των φορέων και χειριστών θεμάτων άμεσα σχετιζόμενων με τη λειτουργία των επιχειρήσεων (π.χ. ΔΟΥ, τράπεζες) όσον αφορά το θεσμό και το στόχο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αλλά και το νομικό πλαίσιο που τη διέπει, με αποτέλεσμα την άκρως ελλιπή αναγνώριση των εν λόγω μορφών επιχειρηματικότητας.

3.4 Αλληλασφαλιστικές υπηρεσίες κοινωνικής επιχειρηματικότητα, βιωσιμότητα και διαχείριση έκτακτων περιστατικών

Αντίστοιχα καλές πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητα συναντούνται και στον τομέα της προώθησης της βιωσιμότητας των περιοχών, μέσω π.χ. της προώθησης εφαρμογών και καινοτόμων μεθόδων παρακολούθησης έκτακτων περιστατικών, μεταξύ των οποίων και οι φυσικές καταστροφές, η παρακολούθηση περιβαλλοντικών παραγόντων και γενικότερα η διαχείριση του αστικού χώρου. Στο πεδίο αυτό στη συνέχεια παρουσιάζονται δύο καλές πρακτικές δύο κρατών μελών της ΕΕ, της Σουηδίας και της Ιταλίας. Σημειώνεται στο σημείο

⁴⁶ <http://koinsep.org/νέοι-ορίζοντες-η-μοναδική-κοινσεπ-έντ/>

2017. Μάλιστα σημειώνεται ότι οι καταγραφές για το 2017 ανήλθαν στις 2.600-3.000 ανά μήνα (από τις 1.400-1.600 κατά τον πρώτο καιρό λειτουργίας).

Για να επεκταθεί η πρωτοβουλία σε εθνικό επίπεδο απαιτείται σημαντικά υψηλότερος αριθμός τροφοδοτών. Παρόλα αυτά, κάποιες ασφαλιστικές εταιρείες έχουν πάει ένα βήμα εμπρός την πρωτοβουλία. Για παράδειγμα, συμμετέχουσα εταιρεία έχει διαμορφώσει τριετές πρόγραμμα προώθησης της οδικής ασφάλειας με την περαιτέρω αξιοποίηση της εφαρμογής. Πιο συγκεκριμένα, έχει συμβάλλει περαιτέρω στον στόχο της ευαισθητοποίησης του κοινού με τη δημιουργία προωθητικού διαφημιστικού σποτ της εφαρμογής. Άλλες εταιρείες έχουν από την πλευρά τους αναπτύξει περαιτέρω συνεργασία με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης για θέματα διαχείρισης του οδικού δικτύου είτε συνολικά είτε σε συγκεκριμένα τμήματα αυτού. Εκτός αυτών όμως, στο σύνολό της η πρωτοβουλία έχει συστήσει μια ομάδα εργασίας για την πρόληψη των τραυματισμών με τη συμμετοχή εκπροσώπων των ασφαλιστικών εταιρειών αλλά και της δημοτικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης (AMICE, 2017).

Πέραν του κοινωνικού οφέλους της πρωτοβουλίας, το οποίο είναι αδιαμφισβήτητο, ιδιαίτερα σημαντική είναι επίσης η επίτευξη της συνεχούς και δραστήριας συμμετοχής πλειάδας φορέων στην προσπάθεια. Ο πρόσφατα τιθέμενος στόχος για το 2017 περιελάμβανε την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις πέντε περιοχές που εμφανίζουν τα περισσότερα περιστατικά τραυματισμών ανά εταιρεία. Επίσης έχει τεθεί ο στόχος της αξιολόγησης της εφαρμογής και των παραγόμενων συμπερασμάτων της, στην προσπάθεια περαιτέρω βελτίωσης και ανάπτυξής της.

3.4.2 Το παράδειγμα της αντιμετώπισης κινδύνων από φυσικές καταστροφές στην Ιταλία

Στην Ιταλία τα τελευταία χρόνια (από τον Σεπτέμβριο του 2015 και με ορίζοντα τον Σεπτέμβριο του 2018) έχει αναπτυχθεί μια κοινωνική πρωτοβουλία, ένα καινοτόμο εγχείρημα πολυμετοχικότητας, στο οποίο συμμετέχουν φορείς της δημόσιας διοίκησης (ένωση Δήμων της Ιταλίας ANCI, Δήμος Τορίνου), ασφαλιστικές επιχειρήσεις (Unipol Group, UnipolSai), εκπαιδευτικοί φορείς (Cineas) και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (MKO τοπικής αυτοδιοίκησης Coordinamento Agende 21 Locali). Η πρωτοβουλία, που είναι γνωστή ως πρόγραμμα DERRIS⁴⁷, στοχεύει στη σύσταση ενός συνεργατικού σχήματος μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για την προώθηση της ασφάλειας, της αποτροπής και της προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ταυτόχρονα με την ενίσχυση της τοπικής ανθεκτικότητας και την μείωση του κοινωνικοοικονομικού κόστους που προκύπτει από ακραία καιρικά φαινόμενα (AMICI, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα στοχεύει στην αντιμετώπιση των καταστροφικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής (π.χ. πλημμυρικά φαινόμενα, έντονα καιρικά φαινόμενα και κατακρημνίσματα):

- Στη μεταφορά γνώσης από τον ασφαλιστικό τομέα προς τη δημόσια διοίκηση και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και αντιστρόφως, όσον αφορά την εκτίμηση και διαχείριση κινδύνων που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή
- Στη δημιουργία ενός εργαλείου αξιολόγησης των κινδύνων και έγκαιρης εφαρμογής μέτρων διαχείρισης
- Στην υιοθέτηση καινοτόμων μορφών συνεργασίας μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και πιο συγκεκριμένα των κλάδων της ασφάλισης, της δημόσιας διοίκησης

⁴⁷ DERRIS (DisastEr Risk Reduction InSurance) - <http://www.derris.eu/en/>

και των επιχειρήσεων για την επίτευξη στόχων που αναφέρονται στην αστική ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα

- Στην αξιοποίηση καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων για την υλοποίηση δράσεων αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

Εικόνα 10: Λογότυπο του προγράμματος DERRIS

Πηγή: www.derris.eu

Η χρηματοδότηση του προγράμματος, συνολικού ύψους προϋπολογισμού περί τα 1,3 εκ. ευρώ για τα τρία χρόνια υλοποίησης του, προήλθε κατά 60% από το πρόγραμμα Life της ΕΕ⁴⁸. Στο πλαίσιο αυτού υλοποιήθηκε μια πιλοτική εμπλοκή και υποστήριξη 30 μικρομεσαίων επιχειρήσεων που ανήκουν σε 6 βιομηχανικές περιοχές του Δήμου του Τορίνο. Πιο συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις έλαβαν:

- Κατάρτιση συνολικά 20 ωρών με στόχο τη απόκτηση γνώσεων σχετικά με την αξιολόγηση κινδύνων και τη διαχείριση έκτακτων καταστάσεων
- Δύο επιτόπιες επισκέψεις εξειδικευμένων επιστημόνων στην διαχείριση κινδύνων με στόχο την ανάλυση της τρωτότητας των επιχειρήσεων σε κινδύνους και την κατάρτιση μέτρων ενίσχυσης της ανθεκτικότητάς τους στην κλιματική αλλαγή
- Υποστήριξη για την κατάρτιση ενός σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων και κινδύνων που απορρέουν από την κλιματική αλλαγή.

Τον Μάρτιο του 2017 ολοκληρώθηκε η ανάπτυξη του εργαλείου αξιολόγησης των κλιματικών επιπτώσεων στις επιχειρήσεις (Climate Risk Assessment and Management tool for SMEs - CRAM tool), το οποίο έγινε διαθέσιμο στο σύνολο των επιχειρήσεων της Ιταλίας. Το εργαλείο περιλαμβάνει σειρά αναλύσεων ανά περίπτωση, οι οποίες προέκυψαν μέσω δεδομένων, έρευνας πεδίου και χαρτών τρωτότητας από την κλιματική αλλαγή, προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα αντιμετώπισης. Η πιλοτική αυτή εφαρμογή περιέλαβε και δράση εκ μέρους του Δήμου του Τορίνο, ο οποίος στο πλαίσιο του έργου κλήθηκε να διαμορφώσει ένα σχέδιο προσαρμογής για τις βιομηχανικές περιοχές της αρμοδιότητάς του. Τον Απρίλιο του 2017 το πρόγραμμα επεκτάθηκε και σε άλλες 10 πόλεις της χώρας, γεγονός που σήμανε την ένταξη άλλων 200 μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις προβλεπόμενες δράσεις.

Η επιτυχία του προγράμματος αναγνωρίζεται αφενός στην αгаστική και καινοτόμα συνεργασία που αναπτύχθηκε μεταξύ των συμμετεχόντων φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και αφετέρου στην σημαντική εκ του αποτελέσματος ενίσχυση των διοικητικών δυνατοτήτων από το υλοποιηθέν μείγμα στρατηγικής του προγράμματος. Επίσης η επιτυχία του οφείλεται στην ρεαλιστική σύνδεση με τις υφιστάμενες χρηματοδοτικές δυνατότητες. Αντιθέτως, από την άλλη πλευρά σημειώθηκαν και ορισμένα εμπόδια τα οποία λειτούργησαν αποτρεπτικά, όπως η περιορισμένη αναγνώριση του

⁴⁸ Life Program (2016) «LIFE DERRIS - DERRIS - DisastEr Risk Reduction InSurance», Life leaflet, LIFE14 CCA/IT/000650

κοινού για τους κινδύνους της κλιματικής αλλαγής και η ελλιπής διαθεσιμότητα βασικών στοιχείων ανάλυσης (AMICI, 2017).

Τα παραδείγματα καλών πρακτικών δεν τελειώνουν εδώ σε καμία περίπτωση. Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο σημειώνεται διαχρονικά σημαντικός αριθμός πρωτοβουλιών με κρίσιμα κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα για το σύνολο του πληθυσμού και των περιοχών αναφοράς τους και όσον αφορά διάφορα πεδία, ακόμα και εκτός των παρουσιαζομένων παραπάνω. Από τα προηγούμενα η εικόνα της προσφοράς της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ενδυναμώνεται και γίνεται πιο ξεκάθαρη. Ταυτόχρονα η κοινωνική επιχειρηματικότητα σαφέστατα αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα της εκάστοτε οικονομίας, ειδικότερα κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης. Ωστόσο, για την περαιτέρω ανάπτυξή της, πέραν της συνεχούς προσπάθειας επικαιροποίησης του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, έτσι ώστε αυτό να ανταποκρίνεται στις εξελίξεις και τις ανάγκες, θα πρέπει παράλληλα να προωθούνται δράσεις ευαισθητοποίησης του κοινού και εμφύσησης μιας αλληλέγγυας νοοτροπίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Δυνατότητες χρηματοδότησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 στην Ελλάδα

Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκε και ξεκαθαρίστηκε η ιδιαίτερη σημασία που λαμβάνει η κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα στην προώθηση της αντιμετώπισης βασικών κοινωνικών και οικονομικών αναγκών και της κοινωνικής συνοχής. Επίσης αναφέρθηκαν οι τελευταίες εξελίξεις θεσμικού πλαισίου που επιτρέπουν υπό προϋποθέσεις την ευρύτερη αξιοποίηση του θεσμού στη χώρα μας, ενώ παρουσιάστηκαν τέλος χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας με την εμπλοκή των ιδίων των πολιτών, του ιδιωτικού επιχειρηματικού κόσμου αλλά και του δημοσίου τομέα. Η αναγνώριση των κοινωνικών ελλείψεων και αναγκών και η διαμόρφωση μιας σχετικής ιδέας αποτελούν τα πρώτα βασικά βήματα για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ωστόσο επίσης σημαντικότερο βήμα για τους συνεταιριστικούς σχηματισμούς κοινωνικής επιχειρηματικότητας αποτελεί η εξασφάλιση οικονομικών πόρων τόσο εκκίνησης όσο λειτουργίας και ανάπτυξης των σχετικών πρωτοβουλιών. Οι πόροι αυτοί μπορούν να προέρχονται από ιδιοκτησιακά μερίσματα των συνεταιριστικών σχηματισμών που δημιουργούνται, από την εξασφάλιση δωρεών, από δημόσιες επιχορηγήσεις ή ακόμα και τη συμμετοχή σε σχετικά ευρωπαϊκά και εθνικά χρηματοδοτικά προγράμματα.

Οι χρηματοδοτικές δυνατότητες που παρέχονται για την χώρα μας κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020 διαμορφώνονται βάσει του στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξής της, δηλαδή του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020. Το σύμφωνο θα βρίσκεται σε ισχύ μέχρι την ολοκλήρωση του χρονοδιαγράμματος υλοποίησής του το 2023. Λαμβάνει υπόψη τις κατευθύνσεις της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», θέτοντας τις εθνικές προτεραιότητες της συγκεκριμένης περιόδου για τη χώρα μας και διανέμει αντιστοίχως τους πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), στοχεύοντας στην κάλυψη αναγκών που αντιμετωπίζουν τις ανάγκες της χώρας σε μια σειρά τομέων π.χ. υποδομές, επιχειρηματικότητα, ανθρώπινο δυναμικό και δεξιότητες, κλιματική αλλαγή και περιβάλλον κλπ.

Πιο συγκεκριμένα οι χρηματοδοτικές προτεραιότητες της χώρας μας για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 11: Χρηματοδοτικές προτεραιότητες ΕΣΠΑ 2014-2020

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας
<ul style="list-style-type: none">○ Μετάβαση σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας○ Δημιουργία περιβάλλοντος φιλικού προς τις επιχειρήσεις που προσελκύει επενδύσεις○ Αξιοποίηση της έρευνας και της καινοτομίας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας νέων και υφιστάμενων επιχειρήσεων
2. Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού και ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση
<ul style="list-style-type: none">○ Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση○ Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού και πρόσβαση στην απασχόληση με έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας ειδικά για τους νέους○ Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας
3. Προστασία του περιβάλλοντος και μετάβαση σε μία οικονομία φιλική στο περιβάλλον
<ul style="list-style-type: none">○ Προστασία του περιβάλλοντος○ Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης των κινδύνων

ο Μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα
4. Ανάπτυξη, εκσυγχρονισμός και ολοκλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη
ο Δίκτυα μεταφορών με έμφαση στην ολοκλήρωση των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών, τους κάθετους άξονες και τη λειτουργική διασύνδεση των μεταφορικών μέσων ο Ενεργειακά δίκτυα ο Ευρυζωνικά δίκτυα
5. Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης

Πηγή: www.espa.gr

Επίσης η εθνική αλλά και οι περιφερειακές Στρατηγικές Έξυπνης Εξειδίκευσης ορίζουν τις προτεραιότητες χρηματοδότησης στους εξής οκτώ κλάδους:

- ο Αγροδιατροφή,
- ο Υγεία-φάρμακα,
- ο Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών,
- ο Ενέργεια,
- ο Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη,
- ο Μεταφορές,
- ο Υλικά και Κατασκευές,
- ο Τουρισμός-Πολιτισμός και Δημιουργικές Βιομηχανίες.

Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020 υλοποιούνται συνολικά επτά Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα οποία αφορούν το σύνολο της χώρας και εξειδικεύουν την κατανομή πόρων σε δράσεις ενός ή περισσότερων τομέων της εθνικής στρατηγικής. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα επτά Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα που υλοποιούνται κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020 για τη χώρα μας, καθώς επίσης επιγραμματικά το περιεχόμενό τους.

Πίνακας 12: Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα περιόδου 2014-2020

ΕΠ «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΥΜΕΠΕΡΑΑ)
Αφορά την εξειδίκευση των προτεραιοτήτων υλοποίησης μεταφορικών και περιβαλλοντικών υποδομών και την κατανομή των διαθέσιμων χρηματοδοτικών πόρων του ΕΤΠΑ και του ΤΣ. Στόχος του ΕΠ είναι η προσέλκυση επενδύσεων, η στροφή προς μια περιβαλλοντικά φιλική οικονομία, η βιώσιμη αξιοποίηση των φυσικών πόρων και η ολοκλήρωση, ο εκσυγχρονισμός και η λειτουργική διασύνδεση των μεταφορικών υποδομών, και η ενίσχυση της ασφάλειας των μετακινήσεων.
ΕΠ «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα»
Αφορά την υλοποίηση δράσεων μέσω των ταμείων του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ για την προώθηση της μεταρρύθμισης του δημοσίου τομέα και την εισαγωγή νέων τεχνολογιών. Στόχος του ΕΠ είναι η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του δημοσίου, η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους πολίτες και η μείωση της γραφειοκρατίας.
ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑΝΕΚ)
Αξιοποιώντας χρηματοδοτικούς πόρους του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ, το συγκεκριμένο ΕΠ αναφέρεται στην υλοποίηση δράσεων προώθησης της επιχειρηματικότητας, της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, της καινοτομίας και της προστιθέμενης αξίας της παραγωγικής διαδικασίας. Ταυτόχρονα περιλαμβάνει δράσεις διοικητικής μεταρρύθμισης και κατάρτισης του ανθρωπίνου δυναμικού σε κρίσιμους τομείς της ελληνικής οικονομίας (π.χ. τουρισμός, αγροδιατροφή, μεταποίηση).
ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ)

Κατανέμοντας χρηματοδοτικούς πόρους του ΕΚΤ, το συγκεκριμένο ΕΠ προβλέπει την προώθηση δράσεων αντιμετώπισης της ανεργίας, δημιουργίας θέσεων εργασίας, αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρωπίνου δυναμικού και διασύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Ανώτερος στόχος του αποτελεί η αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης σε συνεργασία με άλλα ΕΠ (π.χ. ΕΠΑΝΕΚ).

ΕΠ «Αλιείας και Θάλασσας»

Με τη χρηματοδότησή του να προέρχεται από το ΕΤΘΑ, το ΕΠ στοχεύει στην ενίσχυση της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας της υδατοκαλλιέργειας και της αλιείας, την ανάπτυξη των περιοχών χωροθέτησης της δραστηριότητας και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των ειδών.

Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη» (ΠΑΑ)

Κατανέμει και αξιοποιεί πόρους του ΕΓΤΑΑ για την υλοποίηση δράσεων προώθησης της ανταγωνιστικότητας του αγροδιατροφικού τομέα, με έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου

ΕΠ «Τεχνική Βοήθεια»

Αφορά την υποστήριξη της υλοποίησης των δράσεων των ΕΠ που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, με τους πόρους του να προέρχονται από το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ και το ΤΣ.

Πηγή: www.espa.gr

Επίσης υλοποιούνται δεκατρία Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, ένα για κάθε μια από τις 13 Περιφέρειες της χώρας, βάσει της ισχύουσας διοικητικής διαίρεσης που προκύπτει από το Ν. 3852/2010⁴⁹. Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα αντίστοιχα κατανέμουν πόρους σε επενδυτικές προτεραιότητες βάσει των τοπικών αναγκών της εκάστοτε Περιφέρειας αναφοράς.

Με δεδομένο ότι η Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα σημειώνει σημαντικό πεδίο δράσης και ενεργοποίησης στους παραπάνω τομείς (άμεσα ή έμμεσα), συμπεραίνεται ότι κατά την συγκεκριμένη περίοδο σημειώνεται σημαντικό πεδίο δράσης για τη χρηματοδότηση δράσεων και σχηματισμών που εμπίπτουν στο καθεστώς του τρίτου τομέα. Σημειώνεται ότι οι πόροι που διατίθενται σχετικά με την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας συγκεντρώνονται και αφορούν την επενδυτική προτεραιότητα με κωδικό **9ν «Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση».**

Εκτός όμως του ΕΣΠΑ 2014-2020, σημειώνεται επίσης ότι πόροι υποστήριξης και ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας προέρχονται επίσης από άλλες πηγές χρηματοδότησης, όπως π.χ. η Τεχνική Βοήθεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσω της Υπηρεσίας Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (SRSS)^{50,51}.

Το συγκεκριμένο, κατά σειρά τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο ανάλυσης της ερευνητικής εργασίας, παρουσιάζει τις χρηματοδοτικές δυνατότητες που προσφέρονται από τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου, όπως αυτά έχουν εγκριθεί και διαμορφωθεί από τα αρμόδια Υπουργεία και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

⁴⁹ Ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης»

⁵⁰ https://ec.europa.eu/info/departments/structural-reform-support-service_el

⁵¹ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) «Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023», Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

4.1 Χρηματοδοτική στήριξη μέσω των Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων για δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Η συγκεκριμένη ενότητα αναφέρεται στην παρουσίαση των προβλεπόμενων ενδεικτικών τύπων δράσεων των Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της περιόδου 2014-2020. Πιο συγκεκριμένα, τα επιχειρησιακά προγράμματα εθνικού χαρακτήρα που προβλέπουν δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι τα εξής δύο:

- ο ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑΝΕΚ)
- ο ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ)

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, το ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑΝΕΚ) στηρίζεται χρηματοδοτικά στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)⁵² και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)⁵³. Οι πόροι αυτοί κατανέμονται σε ενδεικτικούς τύπους δράσεων και ακολούθως σε συγκεκριμένες δράσεις στους τομείς της ενίσχυσης της επιχειρηματικής εξωστρέφειας και ανταγωνιστικότητας, της προώθησης της καινοτομίας προϊόντων και υπηρεσιών και της παραγωγής προϊόντων μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας. Παράλληλα προβλέπει την υλοποίηση ενεργειών και έργων διοικητικής μεταρρύθμισης και κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού σε τομείς όπως ο τουρισμός, η μεταποίηση και η αγροδιατροφή.

Βάσει της ανάλυσης του εγκεκριμένου ΕΠ⁵⁴ και της ανάλυσης που εκπόνησε το Υπουργείο Εργασίας για το 2017⁵⁵, συμπεραίνεται ότι οι διαθέσιμοι πόροι που κατανέμονται σε δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας ανέρχονται στο σύνολό τους στα 25 εκ. ευρώ. Πιο συγκεκριμένα, οι πόροι αυτοί αφορούν άμεσες επιχορηγήσεις για την προώθηση δράσεων ανάπτυξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας υφιστάμενων και νεοϊδρυόμενων ΚΟΙΝΣΕΠ.

Ωστόσο η έκθεση προτείνει στο πλαίσιο της αναθεώρησης του προγράμματος, οι πόροι να κατανεμηθούν εκ νέου μέσω της αξιοποίησης των χρηματοδοτικών εργαλείων της περιόδου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι στο ισχύον ΕΠ προβλέπεται η αξιοποίηση του εργαλείου των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων και πιο συγκεκριμένα της Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ)⁵⁶, η εν λόγω πρόταση έρχεται να συμπεριλάβει την κοινωνική και αλληλέγγυα επιχειρηματικότητα στην γενικότερη στόχευση για:

- Ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των παρατηρούμενων αναπτυξιακών προκλήσεων
- Μεγιστοποίηση των συνεργειών μεταξύ των χρηματοδοτήσεων της περιόδου και των διαφόρων πηγών τους και
- Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των χρηματοδοτικών εργαλείων χωρικής ανάπτυξης.

⁵² http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/funding/erdf/

⁵³ <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=el>

⁵⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) «ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014-2020»

⁵⁵ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) «Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023», Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

⁵⁶ Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού (2015) «ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ Σχεδιασμού, Υλοποίησης και Παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ως εργαλείων Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014-2020», Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ

Από την άλλη, το ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ) βασίζεται σε πόρους του ΕΚΤ, προβλέποντας κυρίως δράσεις αντιμετώπισης των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης της ανεργίας (σε συνέργεια με το ΕΠΑΝΕΚ). Πιο συγκεκριμένα, στοχεύει στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού μέσω π.χ. της κατάρτισής του για την ενίσχυση των δεξιοτήτων και τη σύνδεση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας.

Αντίστοιχα με προηγουμένως, οι διαθέσιμοι πόροι που κατανέμονται σε δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας βάσει του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ) ανέρχονται στο σύνολό τους στα 57,3 εκ. ευρώ. Ωστόσο έως το 2016 είχαν εξειδικευθεί δράσεις συνολικού προϋπολογισμού 32,9 εκ. ευρώ (57,6%). Πιο συγκεκριμένα, οι πόροι αυτοί αφορούν αφενός άμεσες επιχορηγήσεις για την προώθηση δράσεων απασχόλησης σε ΚΟΙΝΣΕΠ, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και ατόμων μειωμένης κινητικότητας (ΑΜΕΑ), και αφετέρου υποστηρικτικές δράσεις περιφερειακού επιπέδου (Περιφερειακοί Μηχανισμοί). Πιο συγκεκριμένα, διατίθενται περί τα 11,5 εκ. ευρώ όσον αφορά την απασχόληση ατόμων του γενικού πληθυσμού σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, ενώ οι αντίστοιχοι πόροι για την απασχόληση των ατόμων ΑΜΕΑ ανέρχονται στα 2 εκ. ευρώ. Τα υπόλοιπα σχεδόν 19,5 εκ. ευρώ αφορούν την υποστήριξη της σύστασης και λειτουργίας Περιφερειακών Μηχανισμών.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι τόσο όσον αφορά το ΕΠΑΝΕΚ όσο και το ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ, οι προβλεπόμενες δράσεις είχαν έως το 2016 εξειδικευθεί σε σημαντικό βαθμό, κάτι που στα ΠΕΠ δεν είχε γίνει μέχρι εκείνο το σημείο. Σημειώνεται σε αυτό το σημείο ότι το σύνολο των προβλεπόμενων πόρων προς διάθεση σε δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας από τα δύο παραπάνω ΕΠ ανέρχεται στα 82,3 εκ. ευρώ, ενώ μέχρι το 2016 είχαν εξειδικευθεί δράσεις προϋπολογισμού 57,9 εκ. ευρώ, από τα οποία 38,5 εκ. ευρώ (66,4% του συνόλου) αποτελούσαν άμεσες επιχορηγήσεις και το υπόλοιπο 19,5 εκ. ευρώ (33,6%) δράσεις υποστήριξης.

Πίνακας 13: Συνολικός διαθέσιμος Π/Υ των ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ και ΕΠΑΝΕΚ και εξειδίκευση ανά είδος ενίσχυσης έως το 2016

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα	Είδος ενίσχυσης					Σύνολο εξειδικευμένου Π/Υ	Συνολικός διαθέσιμος Π/Υ	% εξειδίκευσης έως το 2016
	Άμεσες επιχορηγήσεις		Χρηματοδοτικά εργαλεία	Υποστήριξη				
ΕΠΑΝΕΚ	Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας υφιστάμενων και νεοϊδρυόμενων ΚΟΙΝΣΕΠ	25.000.000	0		0	25.000.000	25.000.000	100%
ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ	Απασχόληση σε ΚΟΙΝΣΕΠ	11.529.000	0	Περιφερειακοί Μηχανισμοί	19.466.000	32.995.000	57.322.635	57,5%
	Απασχόληση ΑΜΕΑ σε ΚΟΙΝΣΕΠ	2.000.000	0		0			
Σύνολο		38.529.000	0		19.466.000	57.995.000	82.322.635	70,4%

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, 2017

4.2 Χρηματοδοτική στήριξη μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων για δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Στην συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται αντίστοιχα οι ενδεικτικοί τύποι δράσεων που αφορούν στην επενδυτική προτεραιότητα 9ν «Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση» των εγκεκριμένων Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων 2014-2020 των 13 Περιφερειών της χώρας.

4.2.1 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων

4.2.1.1 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Πίνακας 14: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Α.Π.	4	Ανθρώπινοι Πόροι και Κοινωνική Συνοχή - ΕΚΤ
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	25	Ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none">• Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης στην Κοινωνική Οικονομία με την υλοποίηση ολοκληρωμένων δράσεων για τη δημιουργία και την υποστήριξη της λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων κάθε μορφής σε τοπικό επίπεδο.
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none">• Δικαιούχοι ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος• Ευπαθείς κοινωνικά ομάδες• Μειονεκτούντα άτομα• ΑΜΕΑ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none">• ΟΤΑ Α' και Β' βαθμού• ΜΚΟ• Φορείς κοινωνικής οικονομίας• Αναπτυξιακές συμπράξεις

Πηγή: ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, 2014

4.2.1.2 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Κρήτης

Πίνακας 15: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Κρήτης

Α.Π.	5	Πρώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας στην Κρήτη
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	27	Ενίσχυση της ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση απασχόλησης • Ενίσχυση Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (start up) • Δράσεις εκκόλαψης πρωτοβουλιών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας • Δικτύωση επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (social clustering) • Ενίσχυση υφιστάμενων και δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων • Ανάπτυξη θερμοκοιτίδων κοινωνικών επιχειρήσεων • Κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> • Άνεργοι • Οικονομικά μη ενεργά άτομα • Δικαιούχοι ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> • Περιφέρεια • Δήμοι • Λοιποί Φορείς σχετικής αρμοδιότητας

Πηγή: ΠΕΠ Κρήτης, 2014

4.2.1.3 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Θεσσαλίας

Πίνακας 16: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Θεσσαλίας

Α.Π.	2α	Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	2α7.1	Αύξηση της απασχόλησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων σε κοινωνικές επιχειρήσεις
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ		ΕΚΤ
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		A. Λειτουργία Περιφερειακού Μηχανισμού Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) και ευρύτερα πρωτοβουλιών της Κοινωνικής Οικονομίας B. Ενίσχυση Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (Start – up)
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		A. Οικονομικά μη ενεργοί, Άνεργοι, Ειδικές κοινωνικές ομάδες B. Οικονομικά μη ενεργοί, Άνεργοι
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		A. Αναπτυξιακές Συμπράξεις βάσει του άρθρου 18 του ν. 4019/2011 B. ΟΑΕΔ, Δήμοι και Υπηρεσίες τους, Περιφέρεια.

Πηγή: ΠΕΠ Θεσσαλίας, 2014

4.2.1.4 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Αττικής

Πίνακας 17: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Αττικής

Α.Π.	9	Πρώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και Καταπολέμηση της Φτώχειας και Διακρίσεων – Διασφάλιση της Κοινωνικής Συνοχής
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9ν1	Ενίσχυση ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (τύπου start – up), όπως προβλέπονται από το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο. • Ανάπτυξη Θερμοκοιτίδων Κοινωνικών Επιχειρήσεων, για μια σειρά ενεργειών / υπηρεσιών όπως: δικτύωση, προβολή, υποστήριξη, κ.λπ. των κοινωνικών επιχειρήσεων. • Στήριξη για ανάπτυξη καινοτόμων συστάδων επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (clusters). • Ανάπτυξη «Περιφερειακού Μηχανισμού Κοινωνικής Οικονομίας», μέσω του οποίου θα μπορεί να επιτευχθεί η διάγνωση αναγκών σε τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και η υποστήριξη υφιστάμενων ή νέων κοινωνικών επιχειρήσεων (ειδικότερα των παραγωγικών) σε ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών. • Δικτύωση Κοινωνικών Φορέων, Κοινωνικών Επιχειρήσεων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την προαγωγή, προώθηση και δρομολόγηση πρωτοβουλιών ανάπτυξης «αναγνωρίσιμων πόλων» Κοινωνικής Οικονομίας στην Περιφέρεια Αττικής και τη δημιουργία πιλοτικών ομάδων για τη ζύμωση, την ωρίμανση και την προετοιμασία μιας κοινωνικής επιχείρησης. • Διάγνωση αναγκών και ενίσχυση των ικανοτήτων επαγγελματικής ένταξης ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες μέσω της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. • Αξιοποίηση πρότυπων εργαλείων, εφαρμογών και συστημάτων κοινωνικής φροντίδας και κοινωνικής ένταξης (e-inclusion), παροχή νέου τύπου υπηρεσιών και ανάπτυξη πιλοτικών δράσεων κοινωνικής καινοτομίας. • Συστήματα, εργαλεία και παρεμβάσεις ενίσχυσης και υποστήριξης της δημιουργίας νέων και αναδιάρθρωσης της λειτουργίας των υφιστάμενων Κοι.Σ.Π.Ε.. • Υποστήριξη κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων τύπου BIOME.
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> • Το σύνολο των Ευπαθών ομάδων του πληθυσμού (ευάλωτες, ειδικές και λοιπές ομάδες της Περιφέρειας, με έμφαση στους δικαιούχους του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος), συμπεριλαμβανομένων και των ανέργων
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> • Περιφέρεια • Δήμοι • Τοπικές Συμπράξεις • ΜΚΟ • Κοινωνικές επιχειρήσεις

Πηγή: ΠΕΠ Αττικής, 2014

4.2.1.5 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας

Πίνακας 18: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας

Α.Π.	9β	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας - ΕΚΤ
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9ν1	Αξιοποίηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την ένταξη στην αγορά εργασίας ευαίσθητων ομάδων του πληθυσμού
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> • Ενημέρωση, κινητοποίηση, υποστήριξη για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων / μεταφορά καλών πρακτικών • Δράσεις δικτύωσης Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας • Στήριξη για ανάπτυξη καινοτόμων συστάδων επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (clusters) • Ενίσχυση υφιστάμενων και δημιουργία νέων ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. (π.χ. για προώθηση της Ψυχικής Υγείας) • Κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> • Άνεργοι • Εργαζόμενοι • Ευαίσθητες ομάδες πληθυσμού • Δικαιούχοι ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> • Κοινωνικές επιχειρήσεις • Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων

Πηγή: ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας, 2014

4.2.1.6 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας

Πίνακας 19: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας

Α.Π.	10	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας – ΕΚΤ
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9ν1	Βελτίωση της λειτουργίας και συνεργασίας υφιστάμενων και δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ		ΕΚΤ
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ	<ul style="list-style-type: none"> • Δράσεις ενημέρωσης και κινητοποίησης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας • Κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων • Δράσεις δικτύωσης Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας • Ενίσχυση υφιστάμενων και δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων, όλων των μορφών που προβλέπονται από το εθνικό θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας και εγγράφονται στο μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας • Λειτουργία Περιφερειακού Μηχανισμού Στήριξης των ΚΟΙΝΣΕΠ και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας (σε συνάφεια και συσχέτιση με την αντίστοιχη δράση που υλοποιείται εμπροσθοβαρώς από το νέο ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια βίου μάθησης») 	
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ	<ul style="list-style-type: none"> • Ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (ευάλωτες και ειδικές ομάδες πληθυσμού), στους οποίους περιλαμβάνονται άνεργοι, εργαζόμενοι, γυναίκες, εθελοντές, ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού κ.α. 	
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ	<ul style="list-style-type: none"> • Κοινωνικές επιχειρήσεις και συμπράξεις αυτών • Φορείς κοινωνικής οικονομίας. 	

Πηγή: ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας, 2014

4.2.1.7 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας

Πίνακας 20: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας

Α.Π.	10	Πρόωθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης (ΕΚΤ)
Θ.Σ.	09	Πρόωθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρόωθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	1041	Αύξηση της απασχόλησης ευάλωτων ομάδων μέσω προώθησης της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική υποστήριξη για την έναρξη της δραστηριότητας (Pre start up και Start up Υποστήριξη, Συμβουλευτική, Εξειδικευμένη Κατάρτιση, Πρακτική άσκηση νέων κοινωνικών επιχειρηματιών μέσω Erasmus, Εκπόνηση Επιχειρηματικού Σχεδίου, Επιχορήγηση Διαδικασιών ίδρυσης, Υπηρεσίες coaching-mentoring, Υπηρεσίες εξειδικευμένων επιχειρηματικών συμβουλών) • Χρηματοδοτικά εργαλεία (Επιχορήγηση κεφαλαίου στη βάση δημιουργούμενων θέσεων απασχόλησης, Επιστρεπτές επιχορηγήσεις, Διευκόλυνση της πρόσβασης σε πιστωτικά προϊόντα κλπ) • Χορήγηση μικροδανείων • Δικτύωση Κοινωνικών Επιχειρήσεων • Δημιουργία και υλοποίηση Τοπικών Οικονομικών Συμφωνιών για την ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας • Ενέργειες ευαισθητοποίησης περί την Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> • Άνεργοι • Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες • Κοινωνικές επιχειρήσεις • Δικαιούχοι ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> • Κοινωνικές Επιχειρήσεις • ΝΠΔΔ • Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα • Αναπτυξιακές Εταιρείες • Κοινωνικοοικονομικοί Εταίροι • ΝΠΙΔ

Πηγή: ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, 2014

4.2.1.8 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας

Πίνακας 21: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας

Α.Π.	4	Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και Καταπολέμηση της Φτώχειας και των Διακρίσεων
Θ.Σ.	09	Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9.ν.1	Προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ	<p>9.ν.1.1. «Επενδύσεις στην κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις σε τοπικό επίπεδο» Η λειτουργία Περιφερειακού Μηχανισμού Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) και κάθε μορφής κοινωνικής επιχειρηματικότητας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ανάπτυξη επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (start ups κοινωνικών επιχειρήσεων) • Η ανάπτυξη θερμοκοιτίδων για την κοινωνική οικονομία • Η στήριξη για ανάπτυξη καινοτομίας - συστάδες επιχειρήσεων (clusters) • Δράσεις δικτύωσης επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας <p>9.ν.1.2. «Ενδυνάμωση Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης για άτομα με ψυχικές διαταραχές»</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων σε υπάρχοντες ΚΟΙΣΠΕ και δημιουργία νέων. • Ανάπτυξη εναλλακτικών τρόπων απασχόλησης και επαγγελματικής αποκατάστασης Ληπτών Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας 	
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ	<p>9.ν.1.1. Οι Ευπαθείς Ομάδες του πληθυσμού της Περιφέρειας (όπως γυναίκες, άνεργοι, δικαιούχοι Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος κλπ).</p> <p>9.ν.1.2. Άτομα με ψυχικές διαταραχές</p>	
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ	<p>9.ν.1.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ΟΤΑ και νομικά τους πρόσωπα, • Αναπτυξιακές Εταιρείες ΟΤΑ • Αστικές Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες (ΑΜΚΕ) <p>9.ν.1.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υπουργείο Υγείας και εποπτευόμενοι φορείς • 6η Υγειονομική Περιφέρεια. 	

Πηγή: ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας, 2014

4.2.1.9 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Ηπείρου

Πίνακας 22: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Ηπείρου

Α.Π.	5	Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Κοινωνική ένταξη και καταπολέμηση διακρίσεων
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9.5.1	Διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση ευπαθών ομάδων πληθυσμού μέσω της πρώτωσης της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ	<p>9.5.1.1. Ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε Περιφερειακό επίπεδο</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (start ups κοινωνικών επιχειρήσεων) • Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ): Ανάπτυξη νέων και λειτουργία υφιστάμενων • Δράσεις δικτύωσης επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας και κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων • Περιφερειακός μηχανισμός κοινωνικής οικονομίας. Σημειώνεται ότι η λειτουργία Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης της ανάπτυξης και πρώτωσης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.), θα ενεργοποιηθεί καταρχήν σε κεντρικό επίπεδο με συμμετοχή στην υλοποίηση υποχρεωτικά τοπικών/περιφερειακών φορέων δημόσιου χαρακτήρα και προκειμένου να έχει συνεκτικό και ολοκληρωμένο χαρακτήρα, ενώ η διάρκεια υλοποίησής της προσδιορίζεται μέχρι τέλους του 2016. Η Διαχειριστική Αρχή του ΠΕΠ κατά την διάρκεια υλοποίησης της Δράσης του Περιφερειακού Μηχανισμού αναμένεται να αποκτήσει την απαραίτητη τεχνογνωσία στα θέματα λειτουργίας Μηχανισμού Υποστήριξης της ανάπτυξης Κοιν.Σ.Επ., ΚΟΙΣΠΕ και ευρύτερων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και εν γένει σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας, γενικότερα, έτσι ώστε να μπορεί να αναλάβει τη συνέχιση της λειτουργίας του Περιφερειακού Μηχανισμού μετά το 2016. 	
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ	<ul style="list-style-type: none"> • Ευπαθείς ομάδες (γυναίκες, άνεργοι, δικαιούχοι Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, ψυχικά ασθενείς, οικονομικά ασθενείς πολίτες κλπ.) 	
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ	<ul style="list-style-type: none"> • Περιφέρεια • Δήμοι • Πληθυσμός Περιφέρειας • Υπουργείο Υγείας • Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ) • ΜΚΟ. 	

Πηγή: ΠΕΠ Ηπείρου, 2014

4.2.1.10 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Ιονίων Νήσων

Πίνακας 23: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Ιονίων Νήσων

Α.Π.	5	Κοινωνική ένταξη, ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και καταπολέμηση της φτώχειας & των διακρίσεων
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9ν.1	Αύξηση της απασχόλησης ευπαθών και λοιπών ομάδων πληθυσμού που απειλούνται ή πλήττονται από φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό μέσω της κοινωνικής οικονομίας
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ	<p>9.ν.1.1: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στους τομείς φροντίδας και περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων</p> <ul style="list-style-type: none"> • Παροχή ενισχύσεων για την υλοποίηση του αρχικού επιχειρηματικού σχεδίου (χρηματοδότηση Start-Ups) κοινωνικών επιχειρήσεων, με ιδιαίτερη έμφαση στους τομείς της κοινωνικής φροντίδας, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής. • Ανάπτυξη νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) • Λειτουργία Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.), δράση η οποία αποτελεί μία εκ των εμπροσθοβαρών δράσεων, και θα ενεργοποιηθεί καταρχήν σε κεντρικό επίπεδο με συμμετοχή στην υλοποίηση υποχρεωτικά τοπικών/περιφερειακών φορέων δημόσιου χαρακτήρα και προκειμένου να έχει συνεκτικό και ολοκληρωμένο χαρακτήρα, ενώ η διάρκεια υλοποίησής της προσδιορίζεται μέχρι τέλους του 2016. Οι Διαχειριστικές Αρχές των ΠΕΠ κατά την διάρκεια υλοποίησης της Δράσης των Περιφερειακών Μηχανισμών αναμένεται να αποκτήσουν την απαραίτητη τεχνογνωσία στα θέματα λειτουργίας Μηχανισμών Υποστήριξης της ανάπτυξης Κοιν.Σ.Επ., ΚΟΙΣΠΕ και ευρύτερων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και εν γένει σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας, γενικότερα, έτσι ώστε να μπορούν να αναλάβουν τη συνέχιση της λειτουργίας Περιφερειακών Μηχανισμών μετά το 2016 	
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ	<ul style="list-style-type: none"> • Κοινωνικές επιχειρήσεις που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (με ιδιαίτερη έμφαση σε νέους και γυναίκες) • Δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος • Λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας 	
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ	<ul style="list-style-type: none"> • Περιφέρεια • Υπουργείο Υγείας και εποπτευόμενοι φορείς • Αστικές Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες (ΑΜΚΕ) 	

Πηγή: ΠΕΠ Ιονίων Νήσων, 2014

4.2.1.11 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου

Πίνακας 24: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου

Α.Π.	4	Πρώθηση της Κοινωνικής Ένταξης – Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού
Θ.Σ.	09	Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9.ν.1	Ενίσχυση της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων με την αξιοποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ	9.ν.1.1 Ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας: <ul style="list-style-type: none"> • Δικτύωση Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας • Ανάπτυξη Θερμοκοιτίδων Κοινωνικών Επιχειρήσεων • Στήριξη για ανάπτυξη καινοτόμων συστάδων επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας (clusters) • Ενίσχυση υφιστάμενων και δημιουργία νέων (τύπου start up) επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας • Κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων • Λειτουργία Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων 	
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ	<ul style="list-style-type: none"> • Σε ότι αφορά στους δικαιούχους, η Δ.Α. θα καθορίσει συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησης ικανότητας και επάρκειας να φέρουν επιτυχώς εις πέρας το προτεινόμενο έργο. 	

Πηγή: ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου, 2014

4.2.1.12 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Πελοποννήσου

Πίνακας 25: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Πελοποννήσου

Α.Π.	2Α	Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού-Ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση
Θ.Σ.	09	Πρόωθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρόωθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	2Α7.1	Αύξηση της απασχόλησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων, τόσο με την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, όσο και με κάλυψη θέσεων απασχόλησης σε κοινωνικές επιχειρήσεις
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> Ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και κατάρτιση σε θέματα κοινωνικής οικονομίας - περιλαμβάνει ενέργειες, ευρείας ενημέρωσης του κοινού, αλλά και των εν δυνάμει ωφελούμενων, καθώς και εξειδικευμένα προγράμματα κατάρτισης στους άμεσα ενδιαφερόμενους να ιδρύσουν κοινωνική επιχείρηση. Ενίσχυση της απασχόλησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων σε κοινωνικές επιχειρήσεις - Περιλαμβάνει ενέργειες όπως συμβουλευτική υποστήριξη, επιχορήγηση ίδρυσης και έναρξης λειτουργίας. Δράσεις δικτύωσης επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας - προβλέπει ενέργειες, όπως δημιουργία και υλοποίηση τοπικών οικονομικών συμφωνιών για την ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> Κοινωνικά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού Κοινωνικές επιχειρήσεις και φορείς τους
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> Κοινωνικοί φορείς Υπουργείο Εργασίας Αναπτυξιακές Εταιρείες ΝΠΔΔ Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα Κοινωνικές Επιχειρήσεις Τοπικοί φορείς ΟΤΑ

Πηγή: ΠΕΠ Πελοποννήσου, 2014

4.2.1.13 Τύποι δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου

Πίνακας 26: Τύποι δράσεων της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν μέσω του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου

Α.Π.	2Α	Ανάπτυξη, αξιοποίηση και αύξηση της συμμετοχής του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας, ενεργός ένταξη και κοινωνική ενσωμάτωση κοινωνικά και οικονομικά ευπαθών ομάδων
Θ.Σ.	09	Πρόωθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκριση
Ε.Π.	9ν	Πρόωθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση
Ε.Σ.	9ν1	Αύξηση της απασχόλησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων σε κοινωνικές επιχειρήσεις
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	ΕΚΤ	
ΤΥΠΟΙ ΔΡΑΣΕΩΝ		<ul style="list-style-type: none"> Ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και κατάρτιση σε θέματα κοινωνικής οικονομίας - περιλαμβάνει ενέργειες, ευρείας ενημέρωσης του κοινού, αλλά και των εν δυνάμει ωφελούμενων, καθώς και εξειδικευμένα προγράμματα κατάρτισης στους άμεσα ενδιαφερόμενους να ιδρύσουν κοινωνική επιχείρηση Ενίσχυση της απασχόλησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων σε κοινωνικές επιχειρήσεις - Η δράση συμβάλλει απόλυτα στην επίτευξη του ειδικού στόχου της επενδυτικής προτεραιότητας, με ενέργειες όπως συμβουλευτική υποστήριξη, επιχορήγηση ίδρυσης και έναρξης λειτουργίας Δράσεις δικτύωσης επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας - προβλέπει ενέργειες, όπως δημιουργία και υλοποίηση τοπικών οικονομικών συμφωνιών για την ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας Ανάπτυξη Θερμοκοιτίδας Κοινωνικών Επιχειρήσεων Δράσεις κοινωνικής καινοτομίας - Ενδεικτικές δράσεις στον τομέα της κοινωνικής καινοτομίας είναι οι υπηρεσίες και στήριξη για ευπαθείς ομάδες συγκεντρωμένα σε μια δομή – Κέντρα Κοινότητας / Πολυκέντρα, «Μαθήματα στη γειτονιά» για άτομα μη εξοικειωμένα με τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, Μία δράση για αποκεντρωμένη συναρμολόγηση π.χ αυτοκινήτων από κοινωνικές επιχειρήσεις για άτομα που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, Λειτουργία Εστιατορίου ή και χώρων αναψυχής από μεικτές ομάδες πληθυσμού (π.χ. ΑΜΕΑ και νέοι άνεργοι) κλπ.
ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΟΧΟΥ		<ul style="list-style-type: none"> Κοινωνικά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (κατά προτεραιότητα οι δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος) ΑΜΕΑ Κοινωνικές επιχειρήσεις και φορείς τους
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ		<ul style="list-style-type: none"> Κοινωνικοί φορείς Υπουργείο Εργασίας Αναπτυξιακές Εταιρείες ΝΠΙΔ και ΝΠΔΔ Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα Κοινωνικές Επιχειρήσεις Τοπικοί φορείς ΟΤΑ Υπηρεσίες Περιφέρειας ΜΚΟ

Πηγή: ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου, 2014

4.2.2 Προβλεπόμενοι χρηματοδοτικοί πόροι για δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων

Για την υλοποίηση των παραπάνω τύπων δράσεων, τα κατά τόπους ΠΕΠ προβλέπουν συγκεκριμένους πόρους που διατίθενται για το σκοπό αυτό. Σε αυτό το σημείο σημειώνεται ότι τα εγκεκριμένα ΠΕΠ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014 αναφέρονται στο συνολικό προϋπολογισμό και την κοινοτική χρηματοδότηση σε επίπεδο θεματικού στόχου, με αποτέλεσμα με βάση αυτά να μην είναι δυνατή η παρουσίαση των διαθέσιμων πόρων συγκεκριμένα για τις δράσεις της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν. Ο παρουσιαζόμενος προϋπολογισμός αποτελούσε σε εκείνη την φάση υλοποίησης το μέγιστο δυνατό διατιθέμενο για το σύνολο των επενδυτικών προτεραιοτήτων του αντίστοιχου Θεματικού Στόχου. Στη συνέχεια οι κατά τόπους Διαχειριστικές Αρχές κλήθηκαν να εξειδικεύσουν περαιτέρω τις διαθέσιμες χρηματοδοτικές κατανομές, βάσει των τελευταίων εξελίξεων στρατηγικής και προώθησης συγκεκριμένων τύπων δράσεων (μεταξύ των προαναφερόμενων). Έτσι μέχρι το 2016, και με βάση τα στοιχεία της Ετήσιας Έκθεσης ΚΑΛΟ για το 2017⁵⁷, η περαιτέρω κατανομή των πόρων ανά ΠΕΠ για τις εξειδικευμένες δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας της επενδυτικής προτεραιότητας 9ν έλαβε την εικόνα που παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 27: Διαθέσιμοι χρηματοδοτικοί πόροι ΕΚΤ των ΠΕΠ στην ΕΠ 9ν

Περιφέρεια αναφοράς	Προϋπολογισμός δράσεων ΕΠ 9ν (ευρώ)	Ποσοστό στο σύνολο της ΕΠ 9ν όλων των ΠΕΠ	Προϋπολογισμός ΕΚΤ Θεματικού Στόχου 9 (ευρώ)	Ποσοστό στο σύνολο του ΘΣ9 όλων των ΠΕΠ	Ποσοστό πόρων ΕΠ ως προς το σύνολο του ΘΣ
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	12.843.146	16,2%	60.375.255	6,4%	21,30%
Κεντρική Μακεδονία	2.000.000	2,5%	148.792.475	15,8%	1,30%
Δυτική Μακεδονία	825.600	1,0%	23.240.115	2,5%	3,60%
Ήπειρος	1.400.000	1,8%	38.746.435	4,1%	3,60%
Θεσσαλία	4.700.000	5,9%	64.675.000	6,9%	7,30%
Στερεά Ελλάδα	3.054.805	3,8%	37.634.058	4,0%	8,10%
Δυτική Ελλάδα	7.000.000	8,8%	75.413.350	8,0%	9,30%
Πελοπόννησος	6.250.000	7,9%	62.915.394	6,7%	9,90%
Ιόνια Νησιά	4.000.000	5,0%	29.482.674	3,1%	13,60%
Αττική	26.490.168	33,3%	264.901.675	28,1%	10,00%

⁵⁷ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) «Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023», Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Βόρειο Αιγαίο	1.875.000	2,4%	30.448.309	3,2%	6,20%
Νότιο Αιγαίο	4.076.200	5,1%	39.749.084	4,2%	10,30%
Κρήτη	5.000.000	6,3%	66.047.150	7,0%	7,60%
Σύνολο	79.514.919		942.420.974		8,40%

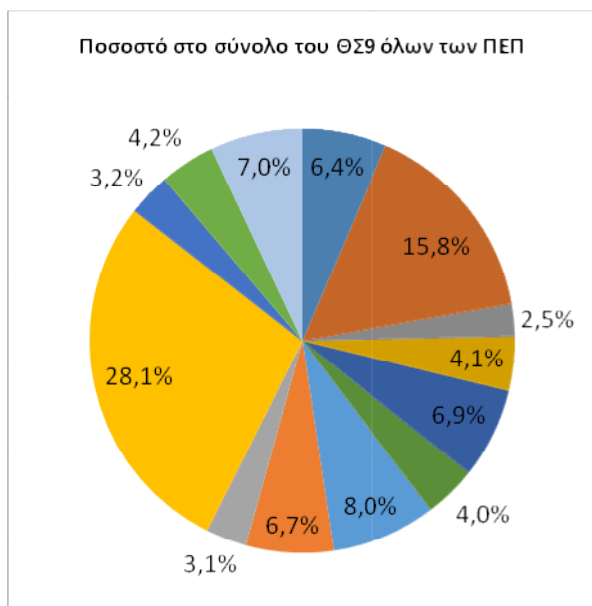
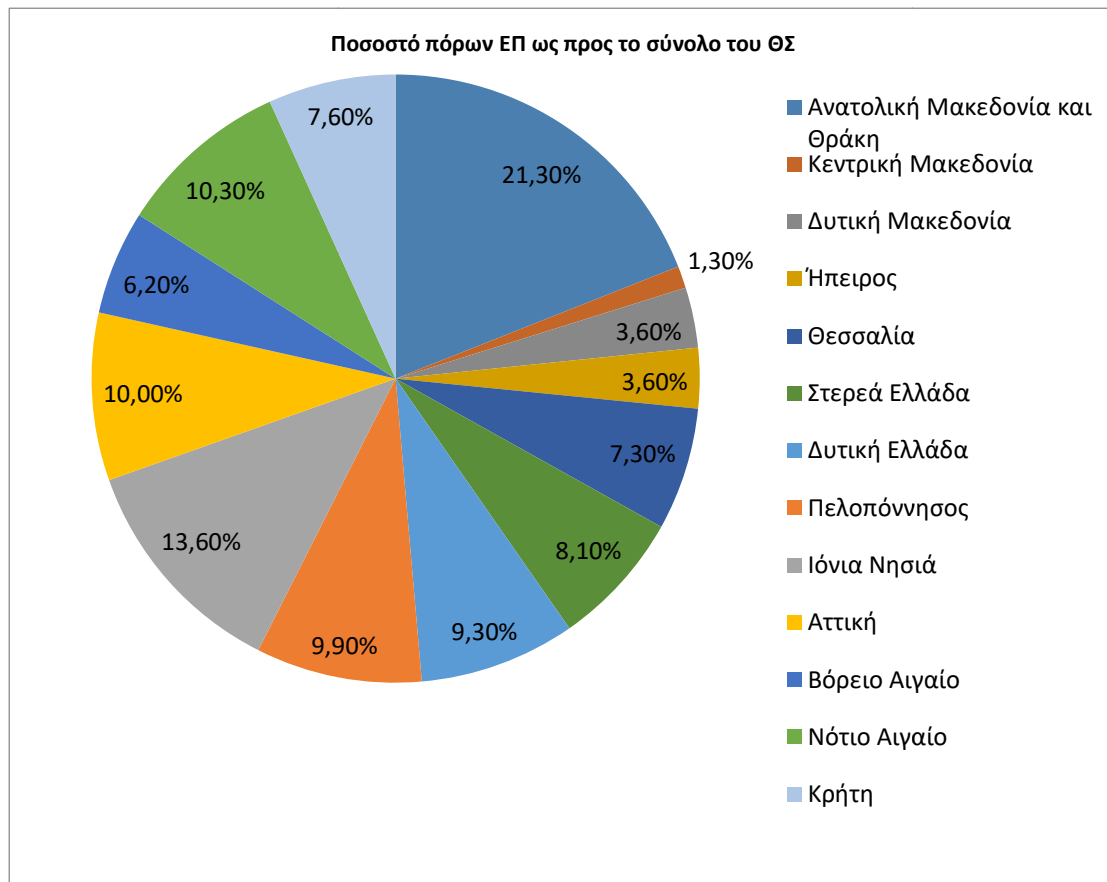
Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, 2017

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνεται ότι όσον αφορά συγκεκριμένα τα 13 ΠΕΠ της χώρας, αυτά συνολικά διένειμαν σε πρώτη φάση κατά την έγκρισή τους λίγο λιγότερο από 1 δις ευρώ (942 εκ. ευρώ) στον Θεματικό Στόχο 9 «Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης», στον οποίο και περιλαμβάνεται η επιμέρους Επενδυτική Προτεραιότητα 9ν «Πρώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση». Ωστόσο φαίνεται ότι στο σύνολο της χώρας, έως το 2016 είχαν διανεμηθεί περί τα 79,5 εκ. ευρώ για δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας, δηλαδή περί το 8,4% του συνόλου των διαθέσιμων πόρων του ΘΣ9.

Σε επίπεδο Περιφερειών σημειώνονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των ΠΕΠ, τόσο όσον αφορά τα απόλυτα ποσά που διατέθηκαν για τις δράσεις του συγκεκριμένου τομέα και της σχετικής ΕΠ 9ν, όσο και τα ποσοστά επί του συνόλου των διαθέσιμων πόρων του ΘΣ9. Όσον αφορά τα απόλυτα ποσά των διαθέσιμων πόρων ανά Περιφέρεια συμπεραίνεται ότι η κατανομή των πόρων δεν έχει γίνει με βάση κάποια ισότιμα κριτήρια, εικόνα που γίνεται εντονότερη αν λάβουμε υπόψη και τα πληθυσμιακά μεγέθη των Περιφερειών. Το γεγονός αυτό αναπόφευκτα οδηγεί σε έλλειψη κρίσιμων πόρων σε ορισμένες Περιφέρειες (π.χ. Κεντρική Μακεδονία και Δυτική Μακεδονία), παρόλο που σε άλλες σημειώνονται σημαντικά ποσά για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το μεγαλύτερο ύψος διαθέσιμων πόρων σημειώνεται στην Περιφέρεια Αττικής και δευτερευόντως στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, σημειώνοντας ωστόσο σημαντική διαφορά. Σε γενικές γραμμές κρίνεται σημαντική η ανάγκη επαναπροσδιορισμού των περιφερειακών κατανομών κατά τη φάση αναθεώρησης των προγραμμάτων⁵⁸. Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται επίσης από την μελέτη των επιμέρους ποσοστών συμμετοχής των πόρων της ΕΠ9ν στους συνολικούς πόρους του ΘΣ9, με τις Περιφέρειες που χαρακτηρίζονται από έλλειψη πόρων να σημειώνουν τα μικρότερα ποσοστά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, με τις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου να ακολουθούν. Αντιθέτως το υψηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (21,3%), ενώ ακολουθούν με σημαντική διαφορά οι Περιφέρειες Ιονίων Νήσων (13,6%), Νοτίου Αιγαίου (10,3%) και Αττικής (10,0%).

⁵⁸ Σημειώνεται ότι η 2^η κατά σειρά αναθεώρηση των προγραμμάτων υλοποιείται κατά την περίοδο συγγραφής της ερευνητικής εργασίας.

Διάγραμμα 6: Περιφερειακή κατανομή πόρων της ΕΠ 9ν έως το 2016

Πηγή: Ιδία επεξεργασία (με χρήση στοιχείων των ΠΕΠ και του Υπουργείου Εργασίας)

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω φανερώνεται ότι κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020 διατίθενται τόσο μέσω των Τομεακών Προγραμμάτων (ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» - ΕΠΑΝΕΚ και ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» - ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ) όσο και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) των 13 Περιφερειών της χώρας σημαντικοί πόροι (συνολικού ύψους περί τα 161,8 εκ. ευρώ) που στοχεύουν αφενός σε δράσεις ευαισθητοποίησης του κοινού και ανάπτυξης της αλληλέγγυας νοοτροπίας και αφετέρου σε δράσεις προαγωγής καινοτόμων πρακτικών κοινωνικού οφέλους και υποστήριξης των σχετικών προσπαθειών ενεργοποίησης σχηματισμών στην Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, παρόλο που στο γενικό σύνολο οι πόροι χαρακτηρίζονται ως ικανοποιητικού ύψους, σε συγκεκριμένα παραδείγματα Περιφερειών (π.χ. Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία και Ήπειρος) παρατηρούνται ελλείψεις πόρων που ενδεχομένως οδηγήσουν σε μειωμένη αποτελεσματικότητα υλοποίησης συγκεκριμένων τμημάτων της εκάστοτε Περιφερειακής κοινωνικής στρατηγικής. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο μικρό χρηματοδοτικό μέγεθος συγκεκριμένων ΠΕΠ, ειδικότερα όσον αφορά τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, που σε συνδυασμό με αυξημένες ανάγκες σε άλλους τομείς δεν επιτρέπουν τη διοχέτευση επιπλέον πόρων στον συγκεκριμένο τομέα. Από την άλλη ενδεχομένως ο περιορισμός των πόρων να οφείλεται στην αδυναμία της ίδιας της εκάστοτε Περιφέρειας και της Διαχειριστικής της Αρχής να αναγνωρίσει τα σημαντικά οφέλη που θα προκύψουν από την υποστήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ή ακόμα και την αδυναμία της να καταρτίσει μια ολοκληρωμένη στρατηγική για τον τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Συμπεράσματα – Μελλοντικές προοπτικές και προτάσεις πολιτικής

5.1 Συνοπτικά συμπεράσματα

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν διαμορφώθηκε η ξεκάθαρη εικόνα της σημαντικότητας κοινωνικής συμβολής που διαδραματίζει διαχρονικά η Κοινωνική Οικονομία, και παράλληλα η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ως εργαλείο εφαρμογής και βιωσιμότητας του θεσμού αλλά και η διαχρονική τους εξέλιξη, αναγνώριση και δυναμική τους. Η ανάλυση που προηγήθηκε αρχικά κινήθηκε εντός του πλαισίου της παρουσίας της έννοιας της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας.

Η παρουσίαση της εξέλιξης του θεσμού και των σχετικών θεωριών απέδειξε ότι η **Κοινωνική Οικονομία αποτελεί ένα διεθνές πεδίο κοινωνικής αλληλέγγυας δράσης** κατά τις διάφορες περιόδους, αρχικά με μη οργανωμένη μορφή η οποία σταδιακά εξελίχθηκε και έλαβε ουσιαστική μορφή. Στο διεθνές αυτό πεδίο δεν θα μπορούσε να λείπει και η χώρα μας, με την αρχική μη οργανωμένη αλληλοβοήθεια μεταξύ των νοικοκυριών και την μετέπειτα σύσταση παραγωγικών συνεταιρισμών π.χ. των αγροτικών συνεταιρισμών. Επίσης φανερώθηκε η ιδιαίτερη **σημασία και αποτελεσματικότητα του θεσμού στην προώθηση μιας σειράς αποτελεσμάτων:**

- Στην προσπάθεια διασφάλισης της βιώσιμης ανάπτυξης των περιοχών γενικότερα, καθώς το συγκεκριμένο πεδίο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πεδία δραστηριοποίησης, μέσω πιο συγκεκριμένα της προώθησης παραγωγικών καινοτομιών, ενεργειών ενεργειακής βιωσιμότητας, μείωσης της σπατάλης πόρων και αύξησης της ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης.
- Στην **αμφίδρομη προώθηση της Εκπαίδευσης, της Καινοτομίας και της Απασχόλησης**, ενισχύοντας αφενός κοινωνικές αξίες και ευαισθησίες σε πλειάδα τομέων π.χ. περιβαλλοντική προστασία, αλληλεγγύη για τον πλησίον και το γενικότερο κοινωνικό όφελος και αφετέρου των γνώσεων και δεξιοτήτων που δύνανται να οδηγήσουν σε παραγωγή καινοτομίας και νέων προϊόντων και υπηρεσιών γενικότερου κοινωνικού ενδιαφέροντος.
- Στην **προώθηση της Κοινωνικής Συνοχής και της αντιμετώπισης των προκλήσεων του συνεχώς εξελισσόμενου κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος**, μέσω της προώθησης π.χ. της αυτοδιαχείρισης έναντι της ιδιωτικοποίησης υπηρεσιών, της κοινωνικής ένταξης και της ισότητας των φύλων, της κοινωνικής δικτύωσης και της προστασίας και αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων.

Η στροφή στην Κοινωνική Οικονομία και τη σχετική Επιχειρηματικότητα μπορεί υπό προϋποθέσεις να συμβάλλει στην **αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και των κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων** των τελευταίων χρόνων, αποτελώντας μια ιστορικά δοκιμασμένη και έως ενός σημείου αποτελεσματική εναλλακτική πρόταση. Αναγνωρίζοντας αυτή τη διάσταση, η διαχρονική εξέλιξη του θεσμού τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο στην χώρα μας υπήρξε θετική ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι **σε ευρωπαϊκό επίπεδο η απασχόληση στον τομέα αυξήθηκε σημαντικά** (από 11 εκ. το 2003 στα 14,5 εκ. απασχολούμενους το 2010), με τα **υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης στον τομέα να παρατηρούνται στη Δυτική Ευρώπη**. Επίσης **κυρίαρχη μορφή αποτελούν οι ενώσεις και ιδρύματα** σε ποσοστό επί του συνόλου

των σχηματισμών 92%, ενώ το **75% των φορέων δραστηριοποιείται στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, του περιβάλλοντος και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης.**

Στην Ελλάδα σημειώνεται σημαντικότερη διαφορά της δυναμικής του τομέα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι **η χώρα μας λαμβάνει μια από τις τελευταίες θέσεις σε όρους απασχόλησης** στον τομέα (2-5% επί του συνόλου των απασχολουμένων). Ωστόσο τα τελευταία χρόνια σημειώνεται αντίστοιχα ανάπτυξη, η οποία φανερώνεται από τη σημαντική για τα δεδομένα της χώρας μας **αύξηση των εγγεγραμμένων φορέων** στο σχετικό μητρώο κατά 143,8% (από 372 σε 907) την περίοδο 2013-2016. Μάλιστα οι περισσότεροι από αυτούς το 2015 ήταν **ΚΟΙΝΣΕΠ συλλογικού και παραγωγικού σκοπού**, και ειδικότερα στο πεδίο της **παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών (12,8%)**. Σε επίπεδο περιφερειακής κατανομής τους **οι περισσότεροι φορείς συναντούνται στην Αττική** (45% του συνόλου για το έτος 2015), με σημαντική διαφορά από τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας.

Όπως χαρακτηριστικά συμπεραίνεται από το δεύτερο κατά σειρά κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας, η εξέλιξη αυτή βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην αναγνώριση της σημασίας της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ως ξεχωριστό τομέα δραστηριοποίησης, μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, και την σχετική εξέλιξη επίσημης αναγνώρισης των σχηματισμών της, μέσω της **επικαιροποίησης του ισχύοντος θεσμικού** πλαισίου στα κράτη μέλη της ΕΕ γενικότερα και ειδικότερα τη χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα, συμπεραίνεται ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο σημειώνεται **αυξημένη προσπάθεια οργάνωσης** του συγκεκριμένου τομέα δραστηριοποίησης. Στη χώρα μας η αντίστοιχη προσπάθεια μπορεί να σημειώσει μια σχετική καθυστέρηση, ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι σχετικές προσπάθειες έχουν ενταθεί. Η εισαγωγή των σχετικών νομοθετικών κειμένων (Ν. 2716/1999, Ν. 4019/2011, Ν. 4430/2016) κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Απομένουν ωστόσο σημαντικά βήματα ακόμα να γίνουν, προς την κατεύθυνση της **περαιτέρω βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου**, της **αποσαφήνισης της δραστηριότητας**, της παροχής **περαιτέρω δυνατοτήτων** κοινωνικής δραστηριοποίησης και της **εξάλειψης βασικών εμποδίων** που λειτουργούν αποτρεπτικά στην ανάπτυξη των σχετικών δραστηριοτήτων (π.χ. γραφειοκρατικές διαδικασίες).

Η παρουσίαση καλών πρακτικών που διενεργήθηκε στο τρίτο κατά σειρά κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας επέτρεψε τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας διαχρονικής παρουσίασης ορισμένων παλαιότερων επιτυχών ευρωπαϊκών αλλά και ελληνικών παραδειγμάτων Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (π.χ. το παράδειγμα του αγροτικού συνεταιρισμού Αμπελακίων) και την παρουσίαση πρόσφατων αντίστοιχων παραδειγμάτων μιας σειράς καίριων τομέων κάλυψης κοινωνικών αναγκών (π.χ. παροχή συνεταιριστικών ασφαλιστικών υπηρεσιών). Συμπεραίνεται ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα σαφέστατα αποτελεί **σημαντικότερο παράγοντα της εκάστοτε οικονομίας**, ειδικότερα κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης. Ωστόσο, για την περαιτέρω ανάπτυξή της, πέραν της συνεχούς προσπάθειας επικαιροποίησης του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, έτσι ώστε αυτό να ανταποκρίνεται στις εξελίξεις και τις ανάγκες, θα πρέπει παράλληλα να προωθούνται δράσεις **ευαισθητοποίησης του κοινού και εμφύσησης μιας αλληλέγγυας νοοτροπίας.**

Τα χρηματοδοτικά προγράμματα της τρέχουσας περιόδου 2014-2020, υποστηρίζοντας την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα παράλληλα με άλλες πηγές χρηματοδότησης, παρέχουν μια σειρά κρίσιμων χρηματοδοτικών δυνατοτήτων. Συνολικά για την περίοδο έως και το 2023, όταν και αναμένεται η ολοκλήρωση των προβλεπόμενων έργων των προγραμμάτων, από τα Τομεακά προγράμματα των Υπουργείων (ΕΠΑΝΕΚ και ΕΠΑΝΑΔ-ΔΒΜ) και τα 13

Περιφερειακά προγράμματα είναι **διαθέσιμα περί τα 161,8 εκ. ευρώ** για την υλοποίηση **δράσεων ευαισθητοποίησης** του κοινού και **ανάπτυξης της αλληλέγγυας νοοτροπίας, προαγωγής καινοτόμων πρακτικών** κοινωνικού οφέλους και υποστήριξης των σχετικών προσπάθειών **ενεργοποίησης σχηματισμών** στην Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα.

Οι συνολικοί **διατιθέμενοι πόροι της περιόδου χαρακτηρίζονται ως ικανοποιητικού ύψους** για τα δεδομένα της δυναμικής του τομέα στη χώρα μας. Ωστόσο σε περιφερειακό επίπεδο και **σε συγκεκριμένες Περιφέρειες (π.χ. Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία και Ήπειρος)** παρατηρείται **χαρακτηριστική έλλειψη διαθέσιμων χρηματοδοτικών πόρων** που ενδεχομένως οδηγήσουν σε **μειωμένη αποτελεσματικότητα υλοποίησης** του εκάστοτε μίγματος πολιτικής για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας αλλά και άλλων τμημάτων της Περιφερειακής κοινωνικής στρατηγικής. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο **μικρό χρηματοδοτικό μέγεθος των συγκεκριμένων ΠΕΠ**, ειδικότερα όσον αφορά τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, που **σε συνδυασμό με αυξημένες ανάγκες σε άλλους τομείς** δεν επιτρέπουν τη διοχέτευση επιπλέον πόρων στον συγκεκριμένο τομέα. Από την άλλη ενδεχομένως ο περιορισμός των πόρων να οφείλεται στην **αδυναμία** της ίδιας της εκάστοτε Περιφέρειας και της Διαχειριστικής της Αρχής να **αναγνωρίσει τα σημαντικά οφέλη** που θα προκύψουν από την υποστήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ή ακόμα και την **αδυναμία της να καταρτίσει μια ολοκληρωμένη στρατηγική** για τον τομέα.

5.2 Κύρια χαρακτηριστικά και μελλοντικές προκλήσεις σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η Κοινωνική Οικονομία και η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα σαφέστατα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην **επίτευξη του στόχου της «έξυπνης, διατηρήσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης»**, μέσω της σαφούς στόχευσης για κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών. Πέραν όμως αυτού, εμφανίζει σημαντικό αποτέλεσμα όσον αφορά την **ενίσχυση και διαφοροποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών** προς τους πολίτες, καθώς στηρίζεται και αναπτύσσεται **με λογική από-κάτω-προς-τα-πάνω (bottom up)** βάσει των παρατηρούμενων αναγκών από τα ίδια τα μέλη της κοινωνίας στην οποία απευθύνεται, με ή χωρίς την στήριξη του κράτους αλλά με εμπλοκή πλήθους εμπλεκόμενων φορέων τοπικού ή γενικότερου ενδιαφέροντος. Επίσης η στόχευση της συνεχούς κάλυψης των εξελισσόμενων κοινωνικών αναγκών αλλά και η προσφορά ποιοτικών λύσεων καθιστά την **κοινωνική καινοτομία, τη διαμόρφωση νέων υπηρεσιών και την αξιοποίηση σχολάζοντων πόρων (π.χ. ανθρωπίνου δυναμικού)** μονόδρομο για τους σχηματισμούς του τομέα. Άλλο ένα καίριο χαρακτηριστικό του θεσμού αποτελεί η **διοχέτευση της δραστηριότητας σε τομείς λιγότερο οικονομικά παραγωγικούς** από άποψη κερδοφορίας (π.χ. αγροτικοί συνεταιρισμοί) και άρα σε πεδία μη επιχειρηματικής ενεργοποίησης. Επιπλέον, σημειώνεται σημαντική **συμβολή στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής ύφεσης**, μέσω της προώθησης ενός εναλλακτικού αναπτυξιακού μοντέλου. Για παράδειγμα, η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα συμβάλλει σημαντικά στην **παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών, υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας** που παραδοσιακά καλύπτονται από τον δημόσιο τομέα, αλλά λόγω δημοσιονομικής στενότητας περνούν στον «τρίτο τομέα». Επίσης σημαντική συμβολή παρατηρείται στην **απασχόληση**, είτε με δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (ειδικών πληθυσμιακών ομάδων και μη) είτε για τη διατήρηση των υφιστάμενων (π.χ. σε περιπτώσεις εξόδου εργοδοτών και ανάληψης της δραστηριότητας από τους ίδιους τους εργαζομένους) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Παρόλες τις ωφέλειες που σημειώθηκαν παραπάνω, ο θεσμός της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας κατά την αναπτυξιακή του πορεία στην ΕΕ αντιμετωπίζει μια σειρά καίριων προκλήσεων, που λειτουργούν αποτρεπτικά. Αφενός σημειώνεται διαχρονικά σημαντικό **έλλειμμα αναγνωρισιμότητας** των σχετικών προσπαθειών από το ευρύ κοινό, αλλά και την **έλλειψη εκπαίδευσης** επί των συγκεκριμένων θεματικών, με αποτέλεσμα την **περιορισμένη κατανόηση των ωφελειών** που προκύπτουν και την **περιορισμένη ανάπτυξη σχετικής νοοτροπίας** αλληλεγγύης. Η **έλλειψη εξειδικευμένων ανεπτυγμένων δικτύων και πιο συγκεκριμένα δομών επιχειρηματικής συμβουλευτικής και φυτωρίων ανάπτυξης** αποτελεί επίσης σημαντικό μειονέκτημα, αν και καλύπτεται μερικώς από ίδιες προσπάθειες δικτύωσης των ίδιων των φορέων μεταξύ τους. Ένας άλλος τομέας σημαντικού ελλείμματος και ουσιαστικά αποτροπής της ενεργοποίησης στον τομέα είναι η γενικότερα παρατηρούμενη **ελλιπής πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους**, καθώς όπως είναι φυσικό το μεγαλύτερο κομμάτι των χρηματοδοτήσεων κατευθύνεται στους κλασικούς επιχειρηματικούς τομείς. Στοχεύοντας στον περιορισμό του ελλείμματος αυτού οι προσπάθειες κατευθύνονται στη δημιουργία ειδικών χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ιδιωτικών τραπεζών⁵⁹. Τέλος, όπως αναφέρθηκε και στο σχετικό κεφάλαιο, σημειώνεται **ανυπαρξία ενιαίου ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου** με την αναγνώριση των σχετικών σχηματισμών να επαφίεται στις κατευθύνσεις κάθε κράτους μέλους ξεχωριστά. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε περιορισμούς στην ανάπτυξή τους, όπως στην περίπτωση επέκτασης των δραστηριοτήτων μιας πετυχημένης πρακτικής εκτός εθνικών συνόρων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Ειδικότερα ο τομέας στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από μια σειρά ευκαιριών που δύνανται αν αξιοποιηθούν καταλλήλως να συμβάλλουν δυναμικά στην ουσιαστική ανάπτυξη του τομέα και την αποτελεσματικότητα των στόχων του, αλλά και απειλών που αντιθέτως δύνανται να εμποδίσουν και να εκφυλίσουν την όποια προσπάθεια οργάνωσης και ενεργοποίησης. Στις ευκαιρίες περιλαμβάνεται η **εμβρυακή τουλάχιστον προς το παρόν ανάπτυξη του τομέα** στη χώρα μας, γεγονός που σημαίνει σημαντικότερες **δυνατότητες ανάπτυξης**, με βάση **συγκεκριμένες αρχές, σαφή στόχευση στην επίτευξη κοινωνικών στόχων και χωρίς στρεβλώσεις** που ενδεχομένως απορρέουν από τις κλασικές μορφές επιχειρηματικότητας και αγοράς. Επίσης σημαντική ευκαιρία αποτελεί το **σημαντικό ενδιαφέρον που καταγράφεται για πρωτοβουλίες** του τομέα και τη διαμόρφωση σχετικών σχηματισμών στο σύνολο της χώρας, η δραστηριοποίηση των οποίων δύναται να **συμβάλλει σημαντικά στην τοπική αλλά και γενικότερη ανάπτυξη**.

Από την άλλη πλευρά, σημαντική απειλή θεωρείται η **μη οργανωμένη και χωρίς συντονισμό και διαρκή υποστήριξη** από το κράτος ανάπτυξη διάσπαρτων και μεμονωμένων πρωτοβουλιών. Εκτός αυτού, οι σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης του τομέα, πέραν του ουσιαστικού ενδιαφέροντος για κάλυψη κοινωνικών στόχων, ελκύουν επίσης **δραστηριοποίηση με ουσιαστικό πρωταρχικό στόχο την εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων** και δευτερευόντως την ανάπτυξη του τομέα και την επίτευξη των στόχων του (Υπουργείο Εργασίας, 2017).

⁵⁹ <http://www.epixeiro.gr/article/2784>

5.3 Βήματα για την περαιτέρω ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Με στόχο τον περιορισμό των απειλών και των μειονεκτημάτων του τομέα που παρουσιάστηκαν προηγουμένως στην συνέχεια προτείνεται μια σειρά ενεργειών, οι οποίες είναι σημαντικό να εφαρμοστούν άλλες γενικότερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο και άλλες ειδικότερα στη χώρα μας.

Όσον αφορά συγκεκριμένα την προώθηση της ευαισθητοποίησης του κοινού, της γνωριμίας όλο και περισσότερων πολιτών με το θεσμό της Κοινωνικής Οικονομίας και την κατανόηση των στόχων της, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η **προώθηση ενεργειών συγκέντρωσης έγκυρων δεδομένων** δραστηριότητας για το σύνολο των κρατών μελών και η δημιουργία στατιστικών βάσεων δεδομένων που δύνανται να αξιοποιηθούν στην **παραγωγή μελετών** παρουσίασης του τομέα, των σχετικών σχηματισμών του, της ποιοτικής και ποσοτικής παρουσίασης των ωφελειών που προκύπτουν για το κοινωνικό σύνολο και τις εκάστοτε τοπικές κοινωνίες. Η παραγωγή μελετών δύνανται να συμβάλλει περαιτέρω στη **διάχυση καλών πρακτικών** κοινωνικής επιχειρηματικότητας, αλλά και την **αναγνώριση των απαιτούμενων δεξιοτήτων** για την ανάπτυξη των σχετικών πρωτοβουλιών. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι στο πλαίσιο σειράς ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων που υλοποιούνται, παράγονται σχετικά αποτελέσματα, τα οποία μάλιστα αξιοποιούνται στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ωστόσο δύνανται να επικαιροποιούνται τακτικά μέσω της αξιοποίησης πρόσφατων στατιστικών δεδομένων, ενώ επίσης τροφοδοτούν με χρήσιμο υλικό τις **υποστηρικτικές δομές συμβουλευτικής** της επιχειρηματικής εξέλιξης ιδεών στο πλαίσιο της κοινωνικής καινοτομίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Προτείνεται επίσης η προώθηση ενεργειών **ενίσχυσης των σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων δημοσίων φορέων και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας**. Σημειώνεται ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν μέχρι σήμερα διενεργηθεί μια σειρά ενεργειών πολιτικής για την υποστήριξη και ανάπτυξη των σχέσεων των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας με άλλους δημόσιους φορείς, μεταξύ των οποίων και η εξειδίκευση σχετικής επενδυτικής προτεραιότητας χρηματοδότησης (9^ο όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο). Ωστόσο για την περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων συνεργασίας ο ΟΟΣΑ προτείνει την προώθηση μιας σειράς κατευθύνσεων που αφορούν:

α) την **ευαισθητοποίηση των πολιτών και των νέων** σε θέματα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, μέσω της **ένταξης σχετικών θεματικών στην εκπαίδευση** και στα προγράμματα περί επιχειρηματικότητας.

β) Δημιουργία **υποστηρικτικών δομών και εξειδικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών** επιχειρηματικής ανάπτυξης, με στόχο την **ενίσχυση της αποτελεσματικότητας** επίτευξης των τιθέμενων στόχων.

γ) Δημιουργία **ταμείων και μέσων χρηματοδοτικής στήριξης** κοινωνικών επιχειρήσεων με όρους βιωσιμότητας και με τη μορφή παροχής εγγυήσεων, ιδίων κεφαλαίων και δανείων ή ακόμα και προγραμμάτων ενίσχυσης ικανοτήτων.

δ) **Υποστήριξη της ένταξης σε δίκτυα αγοράς**, για παράδειγμα μέσω της προώθησης της αξιοποίησης κοινωνικών επιχειρήσεων σε ανάγκες δημοσίων φορέων με την εφαρμογή προϋποθέσεων κοινωνικών κριτηρίων.

ε) **Ενίσχυση, αποσαφήνιση και αξιοποίηση ευνοϊκού θεσμικού και φορολογικού πλαισίου**, με στόχο την αναγνώριση των φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και την

παροχή κινήτρων ενεργοποίησης με απώτερο σκοπό την εξυπηρέτηση του γενικότερου κοινωνικού οφέλους.

στ) **Διασφάλιση μόνιμης συνεργασίας** με τους εμπλεκόμενους φορείς και **συνέργειας των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης**, αλλά και **σύσταση μηχανισμών παρακολούθησης και αποτίμησης του βαθμού επίτευξης των στόχων** της Κοινωνικής Οικονομίας.

Τέλος, αντίστοιχα κρίνεται επίσης σημαντική η **ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ ιδιωτικών κερδοσκοπικών επιχειρήσεων και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας**. Η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των δύο τομέων δύναται να συμβάλλει στην περαιτέρω **ενίσχυση της απασχόλησης** π.χ. μέσω της εισαγωγής ανθρωπίνου δυναμικού στην αγορά μέσω της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και στη συνέχεια μετακίνησής του στον παραδοσιακό επιχειρηματικό κόσμο. Επίσης δύναται να συμβάλλει στην ουσιαστική **ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας**, στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης μέσω της επίτευξης εμπορικών συμφωνιών μεταξύ των δύο τομέων για την τροφοδότηση π.χ. των επιχειρήσεων με πρώτες ύλες που παράγονται από φορείς Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Σε γενικές γραμμές από τα παραπάνω συμπεραίνεται ο ιδιαίτερα κρίσιμος ρόλος που λαμβάνει ο θεσμός της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας διαχρονικά αλλά και στη σύγχρονη εποχή, στο πλαίσιο της εξεύρεσης καινοτόμων λύσεων αντιμετώπισης των ολοένα εξελισσόμενων κοινωνικών και οικονομικών προκλήσεων. Η μέχρι σήμερα εξέλιξη του θεσμού έχει να επιδείξει ενδιαφέροντα παραδείγματα που αποτελούν σημαντική έμπνευση για την περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα. Με τον περιορισμό των δυνατοτήτων του δημοσίου για την άσκηση ουσιαστικής κοινωνικής πολιτικής λόγω της δημοσιονομικής στενότητας των τελευταίων χρόνων και τη σαφέστατη αύξηση της ζήτησης σχετικών δράσεων λόγω της οικονομικής κρίσης να είναι δεδομένη, οι αρμόδιοι φορείς τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο έχουν αναγνωρίσει τη σημασία του «τρίτου τομέα» της οικονομίας και της αυτοοργάνωσης των πολιτών στην προσπάθεια κάλυψης βασικών τους αναγκών. Για το λόγο αυτό τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί και στη χώρα μας σημαντική αλλαγή πλεύσης και διάθεση περαιτέρω ενίσχυσης του τομέα, η οποία εκκίνησε από την αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου και την εμφάνιση των πρώτων χρηματοδοτικών ευκαιριών. Ωστόσο θα πρέπει να γίνουν ακόμα σημαντικά βήματα στην πορεία προς την ανάπτυξη του τομέα και την προσέγγιση των ευρωπαϊκών επιπέδων ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ασπρούδας Φ. και Μπέκου Ε. (2017) «Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα, Προβλήματα και Προοπτικές», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Διανέοσις – Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης (2018) «Κοινωνία των Πολιτών & Φιλανθρωπία στην Ελλάδα», Πανελλαδική έρευνα- έκθεση αποτελεσμάτων, Μάιος 2018

Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία – CIRIEC (2012) «Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

ΕΕΤΑΑ ΑΕ (2014) «Οδηγός Καλών Πρακτικών - Παραδείγματα αξιοποίησης πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων: Στο πλαίσιο της προετοιμασίας των Δήμων ενόψει της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013) «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη», Τεύχος 4, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης, Μάρτιος 2013

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) «ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014-2020»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) «Μια εισαγωγή στην πολιτική συνοχής της ΕΕ 2014-2020», Βρυξέλλες, Ιούνιος 2014

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2017) «Πρόσφατες εξελίξεις της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Συνοπτική παρουσίαση

Κατηχωρίτης Σ. (2016) «Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και Ευρώπη του 2020», Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή συμμετοχή "Έκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία"

Λυκουρέση Κ. (2014) «Αλληλέγγυα/Κοινωνική Οικονομία», Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής ΤΕΙ Πειραιά

Μαριάδης Σ. (2012), «Συνεργατισμός - Συνεταιρισμοί ΙΣΤΟΡΙΑ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΑΠΟΣΤΟΛΗ – η εναλλακτική λύση», 5η Έκδοση βελτιωμένη και συμπληρωμένη

Μπύρου Κ., Τρίγκας Μ. και Μπασδέκης Δ. (2015) «Προοπτικές ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε περιόδους κρίσης. Μια εμπειρική μελέτη», Παρουσίαση στο 1ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα "Παραγωγική Ανασυγκρότηση: Μελετώντας το παρελθόν, σχεδιάζουμε το μέλλον"

Νασιούλας Ι. (2015) «Κοινωνική Οικονομία: Μια βιώσιμη εναλλακτική;», Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) – Παρατηρητήριο για την Κρίση, Τεύχος Νο. 26, Ιανουάριος 2015

Νικολάου Ι. (2013) «Κοινωνική Οικονομία – Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Υλικό εκπαίδευσης Ενηλίκων, Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης

Σκάρου Μ. και Χρυσανθοπούλου Β. (2016) «Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας – Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας – Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Σταμάτη Β. (2014) «Επιχειρηματικά μοντέλα Κοινωνικών Επιχειρήσεων: Μελέτη περίπτωσης των ελληνικών επιχειρήσεων στον τομέα της Φιλοξενίας», Μεταπτυχιακή Διατριβή, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Πειραιώς, ΠΜΣ «Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική»

Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού (2015) «ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ Σχεδιασμού, Υλοποίησης και Παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ως εργαλείων Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014-2020», Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) «Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023», Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Χριστοφόρου Α. (2015) «Το Κοινωνικό Κεφάλαιο και η σχέση του με την Κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ΕΜΠ, Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Πρόγραμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους

SUSY Project (2015) «Τελική ανάλυση της έρευνας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία ως Αναπτυξιακή Προσέγγιση για τη Βιωσιμότητα (SSEDAS)», Γλικό αποτελεσμάτων Έρευνας για τη μετασχηματιστική οικονομία: ευκαιρίες και προκλήσεις της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε 55 περιοχές στην Ευρώπη και στον Κόσμο στο πλαίσιο του προγράμματος “Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία ως Αναπτυξιακή Προσέγγιση για τη Βιωσιμότητα - Social & Solidarity Economy as Development Approach for Sustainability (SSEDAS) in EYD 2015 and beyond - Grant Contract: DCI-NSAED/2014/352-248”

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

AMICE (2017) «Promoting mutual & cooperative Insurance and Mutuality - Good practices vis-à-vis staff, member-policyholders and society», Report drawn up by the AMICE Promoting working group

AMICE-ICMIF (2018) «Facts and figures: Mutual and cooperative insurance in Europe», Vol 2

Bikse V., Rivza B. and Riemere I. (2015) «The Social Entrepreneur as a Promoter of Social Advancement», Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 185, 13 May 2015, Pages 469-478 (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815021989>)

Dacheux E. and Goujon D. (2012) «The solidarity economy: an alternative development strategy?», International Social Science Journal, 62 (203-204), March 2011 (https://www.researchgate.net/publication/263762253_The_solidarity_economy_An_alternative_development_strategy)

Dunoyer C. (1830) «Πραγματεία περί της Κοινωνικής Οικονομίας»

Dees J. (1998) «The Meaning of "Social Entrepreneurship"», Original Draft: 31st October 1998, Reformatted and revised 30th May 2001 (<https://entrepreneurship.duke.edu/news-item/the-meaning-of-social-entrepreneurship>)

European Commission (2014) «Template to be followed for EMN good practices», European Microfinance Network

European Commission (2018) «Social Inclusion : Inspiring Trends in European Funded Projects», Conclusions of the EACEA Thematic Cluster meeting - Brussels, 9 October 2017

Fowler A. (2000) «NGDOs as a moment in history: Beyond aid to social entrepreneurship or civic innovation?», Third World Quarterly Journal, Volume 21, 2000 - Issue 4 (<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/713701063?needAccess=true>)

Hellenic Republic (2018) «Voluntary National Review on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development», Greece, July 2018

Institute of Entrepreneurship Development (2017) «SO-VET – Social Entrepreneurship as an Alternative for Young Unemployed – Needs Analysis Report: Greece», SO-VET Programme, Co funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Life Program (2016) «LIFE DERRIS - DERRIS - DisastEr Risk Reduction InSurance», Life leaflet, LIFE14 CCA/IT/000650

Noya A. (2011) «Social Enterprises: What can policies do to support them?», available at: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/documents/KBD_Newsletter/Issue_4/Noya_OECD.pdf

Seelos C. and Mair J. (2005) «Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor», Business Horizons, 2005, vol. 48, issue 3, 241-246 (https://econpapers.repec.org/article/eeebushor/v_3a48_3ay_3a2005_3ai_3a3_3ap_3a241-246.htm)

Travis G. and Parker P. (2007) «Green community entrepreneurship: creative destruction in the social economy», International Journal of Social Economics, Vol. 34 Issue: 8, pp.538-553 (available at <https://doi.org/10.1108/03068290710763053>)

Θεσμικό Πλαίσιο

COM/2010/2020 «ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ "ΕΥΡΩΠΗ 2020" - Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες, 3.3.2010

Κανονισμός (ΕΕ) Αριθ. 1303/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 «περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006»

Νόμος 2716/1999 (ΦΕΚ 96/τ. Α'/17-05-1999) «Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας και άλλες διατάξεις»

Νόμος 3852/2010 (ΦΕΚ 87Α/7-6-2010) «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης»

Νόμος 4019/2011 (ΦΕΚ 216/2011) «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»

Ν. 4412/2016 (ΦΕΚ Α'147/2016) «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)»

Ν. 4430/2016 (ΦΕΚ Α'205/2016) «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των Φορέων της και άλλες διατάξεις»

Π.Δ. 300/2003 «Σύσταση και λειτουργία νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία ‘‘ΕΠΑΝΟΔΟΣ’’»

Διαδικτυακές Πηγές

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης – ΑΠΛΟ – Ψηφιακές Υπηρεσίες «Μιας Στάσης» – arlo.yeka.gr

Ιστοσελίδα Startup Greece - www.startupgreece.gov.gr

Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής - ec.europa.eu

Ιστοσελίδα ευρωπαϊκού προγράμματος SELUSI - www.selusi.eu

Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης – www.ekdd.gr

Luis Razeto Website - Solidarity Economy – www.luisrazeto.net

RIPESS Europe – Solidarity Economy Europe - www.ripess.eu

Ιστοσελίδα Social Activism Αθηνών – Ηλεκτρονική Εφημερίδα Κοινωνικού Ακτιβισμού - socialactivism.gr

Δίκτυο ΚΑΠΑ – Κέντρο Υποστήριξης και Ανάπτυξης Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων - www.diktio-kapa.dos.gr

Ιστοσελίδα Ypaithros.gr - www.ypaithros.gr

Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση - www.ert.gr

FONDO SALUTE SCE a r.l. - www.fondosalute.it

Regionalwert AG Freiburg - www.regionalwert-ag.de

Network for Entrepreneurs from Ethnic Minorities (NEEM) – www.neem.se

EMN Annual Conference Website - www.emnconference.org

Κιútprogram – Kozhasznu Nonprofit Zrt. - kiutprogram.hu

ΕΠΑΝΟΔΟΣ Ν.Π.Ι.Δ. - epanodos.org.gr

ΚοινΣΕπ «Νέοι Ορίζοντες» - neiohorizonteskoinsep.blogspot.com

Δίκτυο ΚοινΣΕπ - koinsep.org

Länsförsäkringar: Heltäckande inom bank och försäkringar - www.lansforsakringar.se

DERRIS (DisastEr Risk Reduction InSurance) - www.derris.eu

Ιστοσελίδα Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης 2014-2020 - www.espa.gr

Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής - ec.europa.eu

Ιστοσελίδα Επιχειρώ - www.epixeiro.gr